

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA (HDPZ)

ISSN 1331-4688

politic'
ZATVORENIK

Godina XXIV. - siječanj/ožujak/veljača 2016.

BROJ

266

politički **ZATVORENIK**

**GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

PREDSEDJEDNIK DRUŠTVA
Mr. sc. Marko Grubiši

UREDNIKI ODBOR GLASILA
Josip Ljubomir Brdar, Ivan Gabelica,
Anelko Mijatović, Alfred Obrani,
Andrija Vučemilović

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA

10000 Zagreb
Masarykova 22/IV
tel: 01/ 487 2433
e-mail: hdpz.podružnica.zagreb@zg.ht.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

Godišnja pretplata za Hrvatsku 140 kn
za inozemstvo: Europa 300 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 500 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti
***

IBAN HR0525030071100009317 kod
SBERBANK d.d. Zagreb, a za devizne
uplate isti IBAN i BIC VBCRHR22
također kod SBERBANK d.d. Zagreb
***

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.
***

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima
***

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/ 4872 433
srijedom od 9.00 do 13.00 sati.

ISSN 1331-4688
***

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

PET MILIJUNA KUNA ZA OBRANU UDBINIH ZLO INACA?!

Ovaj u dragocjeni prostor ovog puta posvetiti temi kojoj mediji nisu pridali dovoljno pažnje. Naime, izjava Ante Nobila, jednog od branitelja Udbinih zlo inaca Josipa Perkovića i Zdravka Mustaća, da Hrvatska treba snositi troškove obrane njihova su enja u Münchenu, na mene je djelovala kao provokacija ili, bolje rečeno, kao vrhunac bahatosti koju je Nobilo kroz cijelu svoju pravničku karijeru pokazivao, zastupajući i uvijek onu stranu koja je bila protivna svemu što je hrvatsko (bio je tužitelj Mirka Sunića i njegove kćeri Mirne, optuživao je Andriju Artukovića itd.).

Iako ovaj proces u Münchenu može biti barem simboličan po etak kraja Udbine dominacije u svim segmentima hrvatskog društva, meni Nobilov zahtjev izgleda kao prijetnja: ako nastavimo s procesima ili možda s daljom lustracijom, to bi moglo koštati i Republiku Hrvatsku, a i hrvatske porezne obveznike!

No, jasno je da je njegov zahtjev za isplatom pet milijuna kuna u potpunosti neutemeljen i na pravnoj i na etičkoj razini. Nobila nije imenovala ni angažirala državu. Okrivljenik je izabrao svog branitelja, i ako ga ne može platiti, onda troškove obrane snosi sud, dakle – država u kojoj se su enje odvija. Štoviše, inicijativa da su imovinske prilike okrivljenika takve da im ni u Bavarskoj ne bi bilo lako ostvariti pravo na besplatnu pravnu pomoć, budući da su im imovina i prihodi iznadprosječni, ak i za bavarske odnosno njemačke prilike.

Ubojstvo Stjepana urekovića dogodilo se je u vrijeme kada su Perković i Mustići, kao djelatnici "Službe državne bezbednosti", bili pripadnici jugoslavenskoga sigurnosno-političkog sustava te su djelovali u njegovu interesu i radi njegove zaštite, pa je zato teško vjerovati da bi i nekim sporazumom o sukcesiji, kakav zasad ne postoji, Hrvatska bila odgovorna za djelovanje jugoslavenskih službi, osobito na štetu Hrvata i hrvatskih državljanima uopće.

Kad bi koja vlada kapitulirala i pristala na taj zahtjev, to bi imalo nesagledivе posljedice kako na unutarnjopolitičke prilike u Hrvatskoj, a tako i na naše odnose s prijateljskom nam Njemačkom, jer bi takva odluka i preuzimanje obaveze impliciralo zaključak da Hrvatska podupire i štiti državni i međunarodni terorizam!

To je ono što je vjerojatno Nobilo imao na umu, jer njegov zahtjev nije šala, niti je on osobito duhovit. Moglo bi se u tom kontekstu primijetiti jedino to, da se ne zna koliko će on izdržati u obrani "ubojica u ime Jugoslavije", ako ih brani *pro bono*. Poslaće biti, to je očito!

A svi mi politički zatvorenici znademo da je kriminalcima u zatvorima najgori bilo iščekivati, nego li stiže i još poneka "prikolica". Tako je i ovdje, jer "drugovi" nisu debitirali u slučaju urekovića, niti su time završili karijeru! A makar to nitko ne spominja, bilo bi udno da su "odradili" samo pokojnog urekovića. Jer, način na koji su to obavili, tako uigrano i skoro bez tragova, pokazuje izvježbanost, vještina i iskustvo. Jedino nisu računali na to da će Jugoslavije nestati, pa da će se uništiti i na naplatu...

Mr. sc. Marko GRUBIŠI, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika

UNUTARSTRANAČKI IZBORI

Unutarstranački izbori pred kojima stoje dvije najveće stranke u Hrvatskoj, Hrvatska demokratska zajednica i Socijaldemokratska partija Hrvatske (komunista) omogućili su da na vidjelo izdiže sva trošnost, ideološka neizgrađenost i unutarnja podijeljenost tih organizacija. Ta podijeljenost ne bi bila ni zanimljiva, a ni osobito bitna u društвima s duljom demokratskom predajom, u kojima su posve uobičajeni policentričan ustroj stranaka, postojanje stranačkih frakcija i utjecajnih intelektualnih skupina bliskih pojedinim strankama ili strujama unutar njih. U Hrvatskoj, koja je skoro pola stoljeća stanjala pod partijom čije se je temeljno geslo nazivalo *monolitnost* (a tendenciju da onemoguće ili u sebe usišu sve druge političke grupacije, pokazivali su i predratna Hrvatska seljačka stranka i ratni Ustaški pokret), situacija je drugačija.

Zahvaljujući takvoj baštini i zapravo skandalozno oblikovanomu političkom zakonodavstvu, u nas su stranke strogo centralizirane i hijerarhizirane, u pravilu s manje unutarne slobode, inicijative i demokracije od privatnoga poduzeća. Zato današnje unutarnje podjele u strankama nisu posljedica prirodnog razvijka odnosno organska pojava koja ilustrira snagu članstva i širinu stranačkog vodstva te jamči demokratski duh, korektno nadmetanje i pozitivnu selekciju, nego su u biti izraz slabosti i vanjski odraz podzemne borbe za prevlast u stranci, s ciljem da se stvori prostor za posvemašnju marginalizaciju, a onda i političku eliminaciju onih koji misle drugačije.

Osobito naglašena je ta pojava unutar SDP(k). Nije posrijedi samo retorika kojom se predsjednik te stranke obrušava na svog suparnika – jer Milanović poodavno pokazuje ozbiljne simptome asocijalnog ponašanja – nego još više činjenica da su se diskreditiraju Zlatka Komadine pridružili i mnogi iz stranačkoga vodstva, nazivajući Geobbelsem toga podpredsjednika SDP(k) i primorsko-goranskog župana. Pokazatelj je to da jaz nastao davnim sukobom između Milanovića i Slavka Linića nije zatrpan nego se je još i produbio, a isti se proces može primjetiti i u još dvjema jakim organizacijama SDP(k), onoj zagrebačkoj i onoj splitskoj. Malo nedostaje da po asfaltu i doslovce poteče krv.

Jasno je da nisu u prvom redu posrijedi ideološki prijepori. Riječ je o interesnim sukobima odnosno o ratu za materijalne i njima srodne interese koji veliku većinu tih ljudi i motiviraju na političko djelovanje.

To isto se može jasno razaznati i u Hrvatskoj demokratskoj zajednici. I tamo su različite skupine zapravo nalik vrhovima santi: onih podvodnih osam devetina nastoji iz sjene upravljati gospodarskim i političkim tokovima u državi, osjećajući prema usporednim skupinama iz svoje stranke ne manje animoziteta od animoziteta koji pokazuju prema grupacijama iz drugih, čak i suprotstavljenih tabora; vidljivi dio tek je poligon za postavljanje ideoloških barjaka kojima se pristaše privlače u klopu baš kao što se kukce privlači na lijepak.

Od toga ne odudara ni nedavno demonstrativno odstupanje stranačkoga Odbora za kulturu na čelu s nesuđenom ministricom Anjom Šovagović i jednim od stratega tog Odbora, kazališnim redateljem Krešimirom Dolečićem. Ogorčenje zbog činjenice da im nije došlo Ministarstvo kulture – što su, zanimljivo, prijelekivali i njihovi nominalni ideološko-politički protunošci, koji bi se s njima, nema sumnje, lako nagodili oko podjele državnoga novca – nije rezultiralo tek pasivnošću te skupine, nego i njezinim aktivnim djelovanjem protiv vlastite vlade u trenutku kad je ona izložena neupamćenim napadajima, a samoj stranci zbog mršava izbornog rezultata prijete potresi.

Dolenčiću se je pritom omaknulo priznanje da ni on niti bilo tko od onih koje on poznaje, nikad nije čuo za novoga ministra kulture, Zlatka Hasanbegovića. Priseban bi čovjek svoje neznanje i svoju neupućenost pokušao bar prikriti, ako ga se ne da u cijelosti sakriti. No, kazališni redatelj koji među svoja ponajvažnija postignuća može ubrojiti režiranje stranačkih i državno-stranačkih priredaba, nije se uspio svladati, nego je svoje neznanje demonstrativno predočio cijeloj hrvatskoj javnosti, još ponoseći se njime. Jer, treba biti hrabar da bi se priznalo kako mu je ime jednog od najvažnijih – k tome javno prilično eksponiranoga – povjesničara mlađeg naraštaja potpuna nepoznanica. A činjenica da je Dolenčić i kao takav uspio za sobom povesti skupinu stranačkih intelektualaca, jasno pokazuje kakvo je stanje unutar te stranke.

Tim egzotičnije i tim znakovitije je kad netko tko uopće nije, niti je ikad bio član te stranke, dolazi do zaključka da je u ovome trenutku bitka za prevlast u Hrvatskoj demokratskoj zajednici možda najvažnija bitka koja se u Hrvatskoj vodi. Zato i sadašnja vlada i sadašnje stranačko vodstvo – kojemu je s ovih stranica upućivano toliko kritika – uza sve svoje slabosti zaslужuju potporu: nema na vidiku ničega što bi bilo bolje.

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

Hrvatski „Crveni kmeri“ UVJEŽBAVaju ustanak	3
Josip Ljubomir BRDAR	
ORTACI	5
Alfred OBRANIĆ	
ALBERT CAMUS (1913.-1960.) – PUTOKAZI ISTINSKOGA ČOVJEŠTVA (V.)	8
Dr. Vjeko Božo JARAK	
NAŠ NUTARNJI SVIJET (28.)	12
Maja RUNJE, prof.	
SAVJET LIJEČNIKA	12
Dr. med. Drina BLAŽEKOVIĆ SOJČIĆ	
IMA PITANJA KOJA SE NE MOGU ODGOVORITI ŠUTNJOM, I PROBLEMA KOJI SE NE MOGU RIJEŠITI PREŠUĆIVANJEM...	14
Tomislav JONJIĆ	
NEPOZNATO SVJEDOČANSTVO O ODNOSU JUGOSLAVENSKIH VLASTI PREMA POLITIČKIM PROTIVNICIMA IZ DOBA ŠESTOSIJEĆANSKE DIKTATURE: SLUČAJ LJUBOMIRA KREMZIRA.....	22
Dr. sc. Stjepan MATKOVIĆ,	
PROF. PETAR ŠARAC, PROGONJENIK JUGOSLAVENSKOGA KOMUNISTIČKOG SUSTAVA (1939. - 2015.)	46
Dr. sc. Andelko MIJATOVIĆ	
USPOMENE MIJE GLAVINE (I.)	50
dr. sc. Trpimir GLAVINA	
TITOVI POLITIČKI NEISTOMIŠLJENICI NOVOGODIŠNJIU NOĆ 1976. PROVELI U ZATVORIMA I PSIHIJATRIJSKIM USTANOVAMA.....	54
dr. sc. Andelko MIJATOVIĆ	
SJEĆANJE I SVJEDOČENJE ANTUNA ČULIĆA.....	58
Ivo TUBANOVIĆ	
UMJESTO SVIJEĆE NA GROBU	59
Tereza SALAJPAL	
NA MRAČNIM PUTOVIMA	61
Tihomir NUIĆ	
IN DIESER AUSGABE	67
IN THIS ISSUE	68

HRVATSKO DRUŠTVO POLITIČKIH ZATVORENIKA: POTPORA MINISTRU KULTURE POTPORA JE SLOBODI, DEMOKRACIJI I NEOVISNOSTI HRVATSKE!

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika okuplja nekoliko tisuća i danas živih ljudi koji su odrubljivali desetke tisuća godina radi borbe za pravo na slobodu misli i govora i radi svoga zalaganja za demokraciju i hrvatsku državnu neovisnost. Zbog toga Društvo i njegovi članovi s iznimnim senzibilitetom promatraju svaki pokušaj da se te vrijednosti ograniče ili onemoguće u hrvatskoj državi, a osobito neprihvatljivim smatraju nastojanja da se u ime tobožnje slobode govora i ljudskih prava ograniče prava onih koji zastupaju drugačija gledišta od onih koja su nametnuli partijski komiteti ili polaznici kumrovečke političke škole koji su u doba komunističke Jugoslavije postavljeni na utjecajne položaje i na sveučilišne katedre, pa se – zahvaljujući izostanku lustracije – prometnuli u samozvane ideološko-političke arbitre u suvremenoj demokratskoj Hrvatskoj.

Medijski progon i pokušaj ideološkog linča ministra kulture dr. sc. Zlatka Ha-

sanbegovića najeklatantniji je primjer takvoga totalitarnog nasilja koje se odvija pod krinkom zaštite ljudskih i demokratskih prava. U ime tobožnje kulturne javnosti ministra kulture progone i njegovu smjenu zahtijevaju ljudi koji javno priznaju da nikad nisu čuli za toga vrsnog povjesničara, autora dviju sjajnih knjiga i mnoštva znanstvenih i stručnih članaka te urednika jednoga interdisciplinarnog znanstvenog časopisa.

Na kulturu se, dakle, pozivaju ljudi koji se ne ustručavaju javno priznati svoju ne-kulturu! Znanstvene poglede jednoga iz-vrsnog povjesničara osporavaju ljudi koji priznaju da nemaju pojma o dostignućima i rezultatima suvremene hrvatske i svjetske historiografije, ljudi koji priznaju da su im nepoznati čak i naslovi vodećih hrvatskih historiografskih časopisa, a kamoli bibliografije njihovih suradnika, pa i bibliografija samoga ministra kulture!

To je ilustracija i dokaz dubokoga ideološkog mraka u koji je Hrvatsku zavila

obnova Jugoslavije i instaliranje komunističkog režima 1945. godine. Hrvatska je time ne samo teritorijalno osakaćena i politički obespravljenja, nego su istrijebljene tisuće i tisuće njezinih intelektualaca najrazličitijih struka: većina je pobijena, preostali su prognani, utamničeni ili im je onemogućeno objavljivati te se znanstveno i umjetnički usavršavati. Ujedno je Hrvatska nasilno istrgnuta iz svoga prirodnoga srednjoeuropsko-sredozemnog ambijenta i gurnuta na Istok, najprije onaj komunistički, moskovski, a potom onaj afroazijski, nesvrstani. Otežana je, a u nekim područjima i prekinuta kulturna razmjena s Europom; ograničen je dotok europskih časopisa, novina i knjiga, hrvatskim sveučilištarcima onemogućen je studij na europskim sveučilištima, a hrvatski su znanstvenici i umjetnici u Europi mogli nastupati samo rijetko, i samo pod strogim nadzorom jugoslavenske komunističke tajne policije.

I kad se pojave intelektualci koji na to upozoravaju, i koji pokazuju da žele ponovno uspostaviti te mostove s Europom izvan nametnutog monopola kvaziliberalnih, a zapravo neokomunističkih i parazitskih krugova, onda se takve intelektualce diskvalificira kao „revolucioniste“, „ustaše“ ili „fašiste“. To je, nažalost, sudbina ministra kulture dr. Hasanbegovića. No, u njegovim tekstovima i u njegovim najavama HDZ prepoznaje nastojanje da se Hrvatska vrati sebi, a kroz to i onoj istinskoj Europi, Europi koja se zalaže za slobodu svakog pojedinca i svakog naroda, Europu koja u ime demokracije jednako i bezuvjetno osuđuje svaki totalitarizam, bio on komunistički, bio fašistički ili nacionalsocijalistički. I sve dok ministar kulture – i svaki drugi hrvatski ministar i svaki hrvatski intelektualac – zastupa i brani te vrijednosti, imat će absolutnu potporu Hrvatskoga društva političkih zatvorenika.

Mr. sc. Marko Grubišić, predsjednik

**Hrvatskoga društva
političkih zatvorenika**

HRVATSKI „CRVENI KMERI“ UVJEŽBAVAJU USTANAK

Eto, i to se dogodilo. Na Markovu trgu u Zagrebu, gdje je sjedište Vlade i Hrvatskog sabora, pala je – prva suza. Na dan kad je nova vlada imala položiti prisegu, suza je potekla iz očiju **Urše (Nede) Raukar**. Tog dana, 22. siječnja 2016. otpočeо je tom suzom ustank hrvatskih „Crvenih Kmera“. Osoba koja je suzom pokrenula lavinu prosvjeda, po zanimanju je navodno glumica. Teško ju je pronaći u almanahu hrvatske kulture, tj. u kazališnim ili filmskim ulogama, ali se zato etablirala na ideološkim barikadama protiv tzv. hrvatskog fašizma. Zahvaljujući svom revolucionarnom angažmanu, javnost je na brzinu kvalificirala njenu osobu kao sintezu nje mačke revolucionarke **Rose Luxemburg** i jugoslavenske partizanke **Nade Dimić**.

Aktualni povod proljevanja njenih suza je bio izbor povjesničara **dr. Zlatka Hasanbegovića** na položaj ministra kulture, a stvarni okidač za početak revolucije bila je ministrova odluka o ukidanju Povjerenstva za tzv. nefprofitne medije, što u prijevodu znači obustavu dotoka proračunskog novca koji su oni krčmili po svom ukusu za svoje ideološke eskapade i pljuvanje po Hrvatskoj. Dotična gospođa nije bila usamljena u prosvjedu protiv novog ministra kulture. Ona je imala glasnu potporu skupine samoproglašene intelektualne, odnosno kulturne javnosti. Bilo bi prezahtjevno istraživati kurikulum tih „kulturnjaka“, među kojima se je našlo i tehničko osoblje raznih ustanova, od čistačica do domara.

Misljam da je dovoljno jedino objektivno kvalificirati njihov zajednički doprinos hrvatskoj kulturi. Čast iznimkama, ali većina onih koje je zabilježila tv-kamera na Trgu sv. Marka imaju razlog za pobunu, jer njihovi stvaralački dosezi dopiru jedino do „tovilišta“ državnog proračuna. I ni milimetra dalje. To „tovilište“ novi ministar gasi, a to je razlog za neviđenu mediju hajku i potporu „Crvenih Kmera“ koji su se postavili u funkciju revolucionarnih mandatara nove vlasti.

S političkoga, odnosno društvenog stajališta, interesantna je ta njihova pobuna. Naime, teško je povjerovati da je „ustaška kapa“ na glavi mladića Zlatka Hasanbegovića uz lavinu prosvjeda i dokaze da na kapi nije bio ustaški znak, nego oznaka HOS-a i uz Hasanbegovićevo obraćanje odnosno objašnjenje javnosti, ne postiže se ništa. Začuđuju da se od svih tih pobu-

Piše:

Josip Ljubomir BRDAR

njenih intelektualaca nije pojavio ni jedan jedini koji bi se zapitao, prijeti li zaista Hrvatskoj opasnost od ustaša i ustaštva, ili još konkretnije, postoji li u ovih 26 godina hrvatske države jedna jedina kap krvi ili znoja koja je potekla od ustaške ruke. Ima li potrebe, ali očito ima, maloumnicima

A što je to zapravo antifašizam? Za razliku od ministra Hasanbegovića, koji je navodno u nekoj tv-emisiji antifašizam označio kao floskulu (zapravo je floskulom proglašio tvrdnju da je antifašizam Ustavom propisana kategorija) i time pokrenuo suzu Urše Raukar i „kulturnu revoluciju“, ja ću si dopustiti drugačiju kvalifikaciju antifašizma. Antifašizam nije floskula. Floskula je fraza, a hrvatsko-jugoslavenski antifašizam je činje-

Urša Raukar na Markovu trgu nije pjevala „Lili Marlen“

koji sustavno optužuju našu zemlju i novu vlast kao ustašku, reći da nam od ustaša odnosno neoustašta prijeti opasnost, kao što sam to već jednom spomenuo, isto toliko koliko i od rimskih legija ili Džingiskanovih hordi.

Treba li tim „kulturnjacima“ stalno ponavljati da je ustaštvo povijesna kategorija koja je izbrisana s lica zemlje prije 70 godina? Treba im reći s obzirom na činjenicu da je Nezavisna Država Hrvatska poražena 1945. godine, a ustaštvo je jedino ostalo živjeti u bivšoj državi kao velikosrpska batina pomoću koje su se disciplinirali Hrvati. Za svaku izgovoreniju riječ koja je implicirala domoljublje, čovjek je bio označen kao ustaša. Jugoslavija se raspala. Imamo svoju državu, ali ustaštvo kao „miraz“ iz bivše Jugoslavije ostalo je živjeti, uvijek u funkciji te batine. Koristi ga, mogu slobodno reći, hrvatska fukara.

To je onaj dio hrvatskog korpusa koji od 1918. godine živi na ideološkom supstratu jugoslavenstva odnosno velikosrpsstva. Njihovo isprobano oružje je ustaštvo i antifašizam.

nica potkrijepljena s oko 1500 masovnih grobnica, koje su Titovi antifašisti „proizveli“ nakon 1945. godine.

Te i takve „antifašiste“ prigodna revolucionarka Urša Raukar uz podršku dijela hrvatske kulturne „elite“ zalijeva suzama, jer ih „ukida“ ministar Hasanbegović. Ta kozvana hrvatska kulturna elita nariče za sustavom u kome je, odmah uz zločinca Tita, bio **Aleksandar Ranković**. Je li doista moguće da danas postoje ljudi koji veličaju i vole taj sustav i to vrijeme? Postoje! Gledamo ih i slušamo. Urlaju na trgu Sv. Marka, pjene se u Saboru. Medije kojima upravljaju koriste od maksimuma u svrhu instrumentaliziranja naroda i sijanja straha od „ukidanja antifašizma“ i institucionaliziranja neoustašta kao hrvatskoga političkog sustava.

Logično da je njihov bunt besmislen. Oni sami su svjesni da danas ratovanje između fašista i antifašista, ustaša i partizana nije ništa drugo doli jedna glupa predstava pred praznim gledalištem. Toj društvenoj asocijaciji koja sebe prepotentno atribuira kao kulturnjake, svi ti

„fašizmi i antifašizmi“, ustaše i partizani, zadnja su stvar koja njih tangira. Oni savršeno znaju da je antifašizam notorna glupost ukoliko s druge strane nema fašista. Ili čemo onda od nekud uvoziti fašiste? Dobro, slažem se da antifašista, kako se već oni diče, još imamo. To su još živući sudionici ili sljedbenici onih antifašista čiji je ugled temeljen na spomenutim tisućama masovnih grobnica i jama.

Oni su danas zaštićena vrsta i prirodni su raritet. Umjesto da odumiru i smanjuju se, oni se množe. Množe se jer u „svoje redove“ primaju sve one koji im se predstave kao „istinski antifašisti“. Primaju u „svoje redove“ i ustaše pokajnike. Najpoznatiji bivši ustaše pokajnici su bivši predsjednik **Stipe Mesić** i **Drago Pilsel**. Mislim da su dotični čak nagrađeni nekom antifašističkom titulom. Dakle, kako rekoh, tim kulturnjacima je antifašizam tek oruđe u borbi za nešto puno važnije i konkretnije. To je – lova.

Kada bi kojim čudom ministar Z. Hasanbegović imao moći i mogućnost da „odriješi kesu“ i istovari hrpu eura na stol „kulturnjacima antifašistima“, kladim se da bi ti isti prosvjedom tražili da se Ha-

sanbegoviću ozakoni doživotna funkcija ministra kulture.

Ovom kratkom bajkom pokušavam opisati vjerodostojnost antifašizma i antifašista. Na koncu ne bi želio zanemariti ni junakinju s početka ove priče. Gospoda Raukar prošla je razvojnu političku fazu sličnu Stipi Mesiću i Dragi Pilselu. Narod je pamti u javnoj „ljupkoj“ interpretaciji „Lili Marlen“, inače banalne ljubavne pjesme koja je – na način koji nadilazi dosege ovoga teksta – općenito smatrana jednim od simbola **Hitlerova** osvajačkog pohoda. A to potvrđuje samo onu tezu pametnih i objektivnih ljudi, da između Hitlerova nacionalnog socijalizma, **Mussolinijeva** fašizma i Titova antifašizma nema bitne razlike. Drugarica Urša to potvrđuje.

Kao demokratsko društvo, mi niti možemo niti želimo utjecati na nečije ideološko ili političko uvjerenje. Zato podupiremo pravo pojedinaca i skupina da promiču i njeguju svoj svjetonazor odnosno svoj antifašizam, ali kako reče jedan pametni kolumnist: „Neka to rade o svom trošku.“.

MUČNINA

O, naša zemljo Hrvatska,
ja nemam ništa osim sebe.
Kad vidim cvijet što vene,
sjetim se tebe.
Osim suza sve je daleko;
zemlja što neorana leži
i crv što s puste brazde bježi.
Djedovska riječ s burom se splela.
Osjećam kako u srdžbi bura kletvu
nosi;
kako lomi, krši grane
i kako je djedovska kletva došla
na me.

Ivan DUJMOVIĆ

MOJA RIJEĆ

u sobi gdje sam sâm
izgovaram riječ
onako samo za sebe
jer želim s nekim pričati
možda s knjigom
nečjom slikom
zamišljjam
mislim
šutim i vičem
u isto vrijeme
kad me i moja riječ trgne
i kaže: Ja sam tu kraj tebe
i nitko ti više
pomoći ne može i ne će
reci meni što te to boli
govori
pričaj
ja imam vremena puno
pogledaj nebo osluhni veče
nitko te ne voli više,
i nitko te voljeti ne će
ja sam ona što te grije
hladi
daje razum
i toplinu
u srcu osjećaš milinu
kao i ti
riječ svemoći
i bistrinu

Bruno ZORIĆ

POLITIČKI ZATVORENICI

Objava: 17.2.2016 | 13:13

Potpore ministru kulture potpora je slobodi, demokraciji i neovisnosti Hrvatske!

Marko Grubišić, predsjednik Hrvatskoga društva političkih zatvorenika poslao je pismo potpore ministru kulture Zlatku Hasanbegoviću

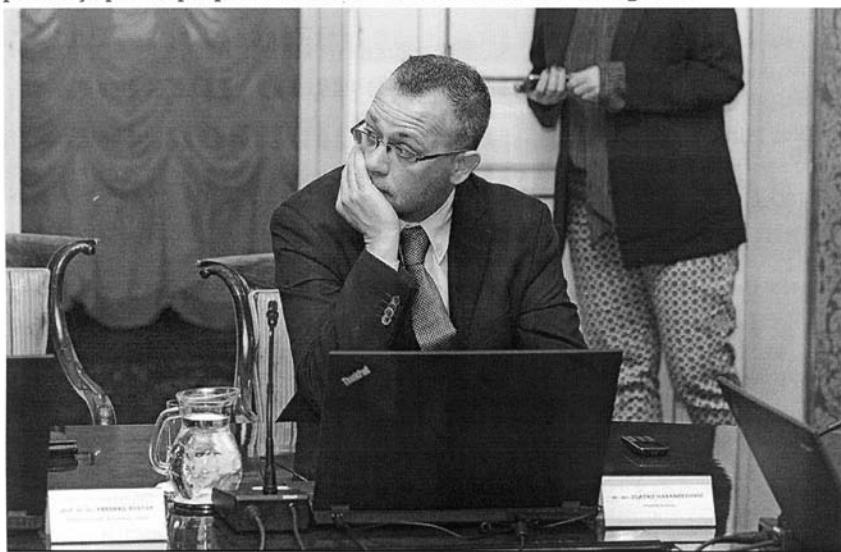

Foto: Patrik Macek/PIXSELL

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika ispred kojeg je pismo javnosti poslao njegov predsjednik mr. sc. Marko Grubišić, okuplja nekoliko tisuća i danas živih ljudi koji su odrobijali desetke tisuća

godina radi borbe za pravo na slobodu misli i govora i radi svoga zalaganja za demokraciju i hrvatsku državnu neovisnost. Zbog toga Društvo i njegovi članovi s iznimnim senzibilitetom promatraju svaki pokušaj da se te vrijednosti ograniče ili onemoguće u

ORTACI

Hrvatska je prezadužena zemlja s neprekidnim padom inozemnih ulaganja, ima visoku nezaposlenost, slabu i usitnjenu javnu upravu, pravosude s dugotrajnim sudskim postupcima i neriješenim predmetima te iznimno mnogo građana u zoni siromaštva. Kako bi Europska unija opravdala raskoš a postojanje skupoga birokratskog aparata, traži od Hrvatske da pokrene reforme. Ako naša nova vlast to uskoro ne pokrene, slijede sankcije odnosno novčane kazne, makar je život u takvoj zemlji dovoljna kazna.

Prema svim relevantnim pokazateljima o gospodarskom stanju, Hrvatska zauzima posljednje, 28. mjesto od svih zemalja članica EU. Takvo stanje zahtijeva da energiju ne bismo smjeli rasipati na bilo što drugo, nego samo za jačanje gospodarstva, zaposlenosti, te zaustavljanje iseljavanja mlađih obrazovanih ljudi. Države koje su gospodarski u boljoj situaciji od Hrvatske, usmjerene su na gospodarski rast, poboljšanje standarda i jedina su im smetnja na tom putu u novije vrijeme izbjeglice iz Azije i Afrike.

Kako smo se našli u tako nezavidnu položaju? Je li odgovornost samo na vladama koje su se izredale tijekom proteklih petnaestak godina? Dobrim dijelom jest, no dio odgovornosti je i na onima koji nam danas prijete sankcijama, jer da su se prije 25 godina postavili europski, civilizacijski, i bar malo ljudski, imali bi danas u Hrvatskoj zdravu i uređenu europsku državu.

No, osim briga kojima se bave sve ostale zemlje, Hrvatsku iscrpljuje još jedna specifičnost – tzv. antifašisti. I zahtjevi pripadnika nacionalne manjine koji dobrovoljno žive u državi koju ne mogu smisliti. Takav ili sličan teret nema na svojim leđima niti jedna europska država.

Stoga me ne čudi da u rješavanju gospodarskih problema zaostajemo za ostalim europskim zemljama. Svi drugi osim nas žive i rade u miru za napredak svoje zemlje već 70 godina. Mi, nažalost, nismo bili te sreće, tek prije 20 godina izšli smo iz krvavog rata (15.000 poginulih, 30.000 invalida, 200 milijardi dolara štete), svladavši neprijatelja koji više od jednog stoljeća polaze pravo na Lijepu našu. I danas, nakon kratkotrajnog zatišja, opet imamo problema s istim protivnikom – komunistima koji su u demokraciji promijenili prezime i nazivaju se antifašistima i Jugoslavenima, de facto prikrivenim veliko-

Piše:

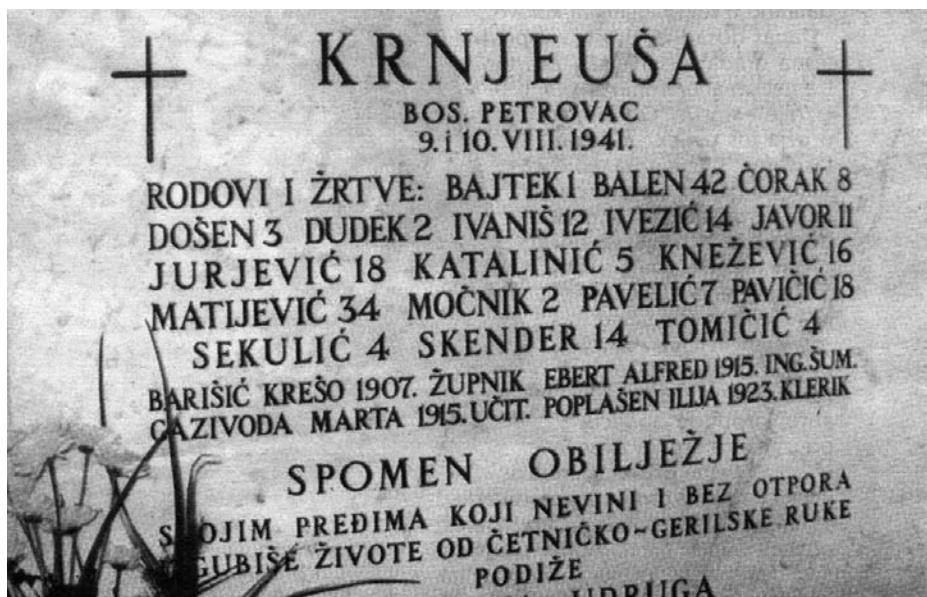
Alfred OBRANIĆ

srbima, koji također vole da ih se naziva antifašistima.

Nismo mi jedina bivša komunistička država koja se još uvijek ne može oslobođiti komunističkih kadrova, koji su se prelaskom na demokratski višestrašni sustav infiltrirali u sve medije i državne institucije. Koliko znam, tako je u Sloveniji i u Rumunjskoj. I tamo potomci bivših komunista zauzimaju ključne pozicije u vlasti, državnim poduzećima i medijima, ali boreći se za slovenske ili rumunjske nacionalne interese, za razliku od potomaka hrvatskih komunista koji ne mogu preboljeti nestanak Jugoslavije, pa rade protiv interesa vlastite zemlje, nadajući se

žavna ubojstva više tisuća Hrvata i neprekidnog premlaćivanja hrvatskih seljaka. Hrvatski narod je zato s oduševljenjem dočekao proglašenje Nezavisne države Hrvatske. No, kako se kraljevska jugoslavenska vojska raspala za nekoliko dana a država Jugoslavija nestala s karte svijeta, Srbi u Hrvatskoj nisu mogli podnijeti stvaranje samostalne hrvatske države i odmah od prvih dana novostvorene države Hrvatske počeli s terorom.

Treba upamtiti i naglasiti (tako da čuju **Jakovina, Klasić, Goldstein** i ostali njima slični): prije nego što je od strane NDH ubijen prvi Srbin, zabilježeno je dijelom Hrvatske više od 300 žrtava jugoslavenskoga, srpskog, orjunaškog, četničkog terora, i to je početak spirale svih kasnijih zločina počinjenih u NDH. U to vrijeme komunisti su još uvijek Hitlerovi save-

ponovnom uskrsnuću nekakve Juge u kojoj bi oni bili ono što su njihovi očevi bili u komunističkoj Jugoslaviji.

Poklonici tih dviju političkih struja, biviši komunisti i jedan dio pripadnika srpske manjine, jedinstveni su kao tzv. antifašisti, djeluju kao braća u promicanju jugoslavenstva, ali iznad svega kao ortaci u protimbi svemu što je hrvatsko. To njihovo ortaštvo ima svoj početak davne 1941. godine. Napadom nacističke Njemačke na Kraljevinu Jugoslaviju u travnju 1941. stekli su se uvjeti za stvaranje neovisne hrvatske države, pošto u prethodnom razdoblju između dva svjetska rata nitko od svjetskih sila nije imao sluha za rješenje tzv. hrvatskog pitanja – konkretno za dr-

znici, pa će se tek napadom Njemačke na Sovjetski Savez priključiti četnicima u zajedničkome krvavom pohodu po Hrvatskoj. Od tada datira njihovo ortaštvo koje traje sve do današnjih dana, a rođendan tog zajedništva mogao bi biti 27. srpanj 1941., zato jer su toga dana četnici i članovi Komunističke partije napali oružničku posadu u Srbu i taj čin u budućoj komunističkoj Jugoslaviji proglašili Danom ustanaka naroda Hrvatske.

Istog nadnevka proglašen je i Dan ustanka naroda Bosne i Hercegovine. I sada da vidimo zbog čega, što se to dogodilo tih dana na tom području? Povodom blagdana sv. Ane 26. srpnja 1941. iz Knina su se uskotračnom željeznicom vraćali

hodočasnici (njih tri stotine) iz Drvara, predvođeni svojim župnikom **Waldemarom Nestorom**. „Ustanici“ su zaustavili vlak, sve putnike odveli do jame Golubnjača i tamo ih pobili. Nakon toga su preostali Hrvati iz Drvara pobjegli, kuće su im spaljene, crkva srušena i tako je Drvar ostao bez Hrvata. Istoga dana ortaci su počinili masakr nad Hrvatima u Grahovu. Spalili su sve kuće, ubili 568 Hrvata u selima Obljaj, Korita, Luke, Ugarc i Crni Lug. Župnika crkve u Obljaju **Jurja Gospodnetića** vodili su po Grahovu kao medvjeda, jezivo ga mučili, na kraju ubili te nabili na ražanj i ispekli. Grob mu se ne zna.

Na udaru „ustanika“ našla se i župa Krnješa između Bihaća i Bosanskog Petrovca, kad je pobijeno i protjerano stanovništvo dvadesetak sela. Točan broj ubijenih Hrvata nikad nije utvrđen. Istraživanjem se došlo do preliminarne brojke od 240 bestijalno ubijenih civilnih osoba, od čega su 72 žene i 49 djece do 12 godina starosti. Župa Krnješa je tako 1941. temeljito uništena, tako da niti danas nema nikakva traga njezina postojanja, osim devastiranog groblja s jednim nadgrobnim spomenikom. Istu sudbinu svemašnjeg uništenja tada su doživjele župe u Bosanskom Petrovcu, Drvaru i Grahovu. Po svršetku Drugoga svjetskog rata preživjelim stanovnicima komunističke vlasti nisu dopustile povratak na rodna ognjišta.

Uza sve uvažavanje da pobjednici obično pišu povijest, nije li cinično slaviti Dan ustanika na dan kada su pobijeni toliki nevini ljudi? Malo prije spomenuti ortaci pobili su tih dana nekoliko stotina Hrvata tog dijela istočne Like, sve stanovnike sela Brotnjo, među kojima 38 prezimenom Ivezić: najmladi Jakov imao je 2 godine, a najstariji Luka 82 godine. „Ustanici“ su na kapama nosili kokarde i crvene petokrake. Tih dana su poubijali i protjerali sve stanovništvo Boričevca (2.000 ljudi), a selo opljačkali i zapalili. Pobjegli Boričevljani su se sklonili preko Une u Kulen Vakuf, no nakon mjesec dana „ustanici“ su napali Kulen Vakuf i tada poubijali više stotina Hrvata iz Boričevca te domaćih

Muslimana koji su im pružili utočište. Ni ovdje nakon Drugoga svjetskog rata nije dopušten povratak u razoren Boričevac, a samo mjesto je izbrisano iz popisa naselja, pretkično je nestalo sa zemljovidu. „Ustanak“ su s komunističke strane vodili **Gojko Polovina** i **Đoko Jovanić**, „narodni heroji“ i kasnije generali JNA.

Ortaštvo je učvršćeno u jesen 1944. godine. Naime, kako je do tada partizanski pokret u Srbiji bio beznačajan, utjecaj četnika bio je tradicionalno jak, pa su Srbi janci popunjavali četničke jedinice s obje strane Drine. Stoga, da bi s novom vojnom situacijom uklonio prepreke slobodnom priljevu četnika u partizane, **Tito** 21. studenoga 1944. uz suglasnost britanskog premijera **Winstona Churchilla** donosi Odluku o općoj amnestiji osoba koje su učestvovali ili pomagale četničke jedinice **Draže Mihailovića** ili bile u jedinicama slovenskog i hrvatskog domobranstva. Hrvatski i slovenski domobrani spominju se u Odluci samo formalno, pošto je mobilizacijska osnova partizanske vojske bila samo u Srbiji, pa su tako četničke postrojbe novačene od kasne jeseni 1944.

do proljeća 1945. u Srbiji, reorganizirane i preimenovane u 1. i 2. Jugoslavensku armiju koje su kao prve 8. svibnja 1945. ušle u Zagreb. Dakle sve su jedinice 1. i 2. Armije bile temeljito popunjene novacima. Šajkače i šbare na glavama „osloboditelja“ Zagreba (kako piše **Ivan Šibl**) prije odgovaraju predodžbi „kraljevske četničke vojske u otadžbini“, a ne „hrvatskim partizanima“.

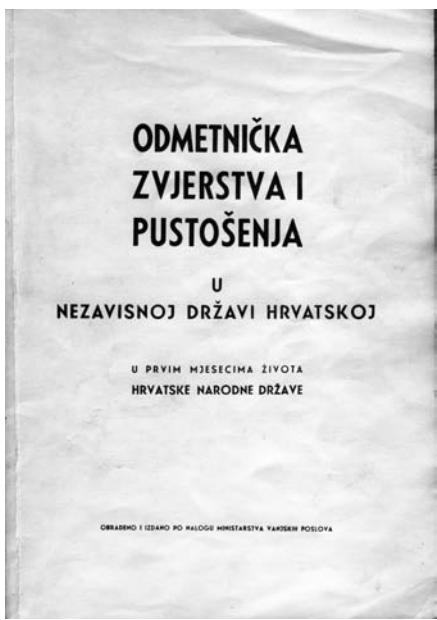
Od svih ponuđenih značenja riječi ortak (poslovni partner, suradnik, drug, saveznik, član razbojničke družbe), mislim da u konkretnom slučaju najviše odgovara potonje, da je ortak član razbojničke družbe. Za takvu definiciju ortaštva opredijelio sam se razmatrajući njihova postignuća u poraću 1945. U proljeće i ljeto te godine ostavili su bezbroj zločinačkih tragova, kao da su htjeli od Hrvatske napraviti Zrin ili Boričevac, a Hrvate dijelom pobiti u bezdanima Kočevskog Roga, rudnika Huda Jama, protutenkovskom rovu Tezno, masovnim grobnicama u Maceljskoj šumi, a preživjele raspršiti kao da nismo niti postojali.

O stanju u vrijeme komunističke Jugoslavije koje su mnogi svjetski naivčine opisivali kao „socijalizam s ljudskim licem“, mogu posvjedočiti i sam, doživjevši ortaštvo temeljem vlastitog iskustva. S prvim godinama punoljetnosti sanjarili smo, među inim, o neovisnoj hrvatskoj državi. Kako smo to činili ponekad i previše glasno, zapazila nas je služba koja je budno motrila da u narodu ne bi bilo idejnih skretanja. Uhitili su nas dva desetica varaždinskih studenata i srednjoškolaca.

U pritvoru zagrebačkoga i varaždinskog zatvora istraživalo nas je desetak udbaša od kojih niti jedan nije bio Hrvat. Na suđenju u Varaždinu optužbu je zastupao okružni javni tužitelj koji je koncem 1944. negdje u Lici uskočio u jedan partizanski kamion, dok se prije toga borio u redovima popa Đujića, jasno da nikad nije prekoracio prag pravnog fakulteta. Nakon izrečene presude otpremili su nas na Goli otok, gdje među onima koji su nas „prevaspili“

KATOLIČKE ŽUPE POUNJA I LIKE NESTALE U DRUGOM SVJETSKOM RATU		
Ime župe	Stanje 1939	Stanje nakon rata
ZAGREBAČKA NADBISKUPIJA		
Zrinj	753 župljana	Uništena u ratu
BANJALUČKA BISKUPIJA		
Gumjera	1240 župljana	Uništena u ratu
Kunova	1520 župljana	Raseljena
Novi Martinac	3750 župljana	Raseljena
Rakovac	1964 župljana	Raseljena
Stara Dubrava	629 župljana	Raseljena
Šibovska	1670 župljana	Raseljena
Krnješa	1244 župljana	Raseljena 1941.
Miljevac	630 župljana	Raseljena
RIJECKO-SENJSKA NADBISKUPIJA		
Palanka	15 župljana	Raseljena
Gračac	1200 župljana	Raseljena
Boričevac	2000 župljana	Raseljena
Rudopolje	550 župljana	Raseljena
Kaluderovac	900 župljana	Raseljena
Udbina	1600 župljana	Raseljena
Bunić	350 župljana	Raseljena / srušena

Podaci prema šematskim Katoličke crkve iz 1939. i 1974. godine.

tavali”, od tzv. upravnika do posljednjeg stražara nisam registrirao niti jednog Hrvata, a radilo se o aparatu koji je brojio oko 200 ljudi.

Urušavanjem komunizma u čitavoj Europi, pa tako i raspadom Jugoslavije, stvorene su samostalne države Slovenija, Hrvatska i ostatak Jugoslavije. Odmah po uspostavi neovisne Hrvatske probudio se već dobro poznato ortaštvo kao prije pedeset godina. Ne priznaju bilo kakvu državu Hrvatsku, novu vlast proglašavaju ustaškom, „svi Srbi moraju da žive u jednoj državi” itd. Skoro svakog dana održavaju skupove na područjima gdje žive Srbi, pa tako 25. srpnja opet u Srbu održavaju Veliki srpski sabor, gdje usvajaju Deklaraciju o suverenosti i autonomiji srpskog naroda, proglašavaju ratno stanje i prelaze u izravnu terorističku fazu blokiranjem prometnica. Svakodnevno provociraju i stvaraju incidentne situacije, kako bi JNA imala povoda za intervenciju, istodobno stvaraju paradržavne institucije paralelne legalnim institucijama Republike Hrvatske, maltretiraju i progone Hrvate s teritorija zamišljene Velike Srbije.

Samoproglašenjem „RSK” došlo je do pravog egzodusa Hrvata s područja izloženog agresiji, tako da već 1991. Hrvatska ima preko 550.000 izbjeglica i prognanika, te još 150.000 izbjeglica u inozemstvu. Ortaci su sve do oslobođilačkih akcija Bljesak i Oluja 1995., dakle čitavo vrijeme okupacije dijela Hrvatske, bili aktivni sudionici na strani „SAO Krajine”. Nakon oslobađanja okupiranih dijelova i uspostave legalne hrvatske vlasti na čitavu teritoriju Hrvatske, ortaci su se nekoliko godina pritajili.

Početkom novog tisućljeća uslijedilo je petnaestogodišnje razdoblje neprekidnoga gospodarskog slabljenja Hrvatske, zaduživanje, rasprodaja banaka i najprofitabilnijih tvrtki, a novac od prodaje nije upotrebljen za razvoj nego za potrošnju i samo dijelom za infrastrukturu. U to vrijeme na čelu države bila su dva istaknuta antifašistička predsjednika, koji kao da su zaboravili da Jugoslavija više ne postoji, kao da su predsjednici SRH. Obnovili su proslavu Dana ustanka u Srbu, slaveći zločin počinjen 1941. nad hrvatskim narodom. Zapostavili su iseljenu Hrvatsku na račun „komšija”, složivši se s njima da je obrambeni Domovinski rat bio u stvari građanski, što će reći, unutar granica jedne države. Takvim predsjednicima koji su imali više razumijevanja za agresore nego za žrtve, priklonili su se Srbi koji žive u Hrvatskoj, doživjevši procvat uz povlastice i obilatu financijsku potporu hrvatske države.

Predvode ih **Milorad Pupovac** i **Vojislav Stanimirović**, obojica u vrijeme agresije eksponirani protiv Hrvatske i Hrvata, matematički bismo ih mogli opisati jednostavnom jednadžbom komuništi + četnici = antifašisti! Stanimirovića smo upamtili po izjavi od 18. studenog 1991.: “Pao je poslednji bastion, posljednje uporište ustaške vlasti u Vukovaru – vukovarska bolnica”, a kao komandant saniteta JNA za Srem bio je odgovoran za postupanje prema ranjenicima, a kako je postupio, znamo – 20. studenoga poslani su u smrt. Pupovac djeluje razarajuće i osobito štetno za srpsku manjinu, potpirujući mržnju stalnim izmišljanjem o ugroženosti Srba u Hrvatskoj, a vrhunac je njegova izjava iz 1992. o „pokrštavanju 11.000 srpske dece na katoličku vjeru“. U interesu srpske nacionalne manjine kao i u interesu hrvatske države, Srbe bi trebao zastupati i predstavljati netko od 10.000 Srba koji su 1991. branili Hrvatsku.

U ovome kratkom povijesnom opisu želio sam nas podsjetiti na nevjerojatnu usklađenost velikosrpske i komunističke politike, koja nam zagorčava život već 75 godina, koja stvara mržnju i neprekidne podjele u hrvatskom društvu, ispravlja nacionalnu energiju sporednim, ponajprije izmišljenim problemima, ali što je najstrašnije, posljedice te politike su tisuće nepotrebnih žrtava. Da nije bilo tog zla, Hrvatska bi danas imala najmanje milijun stanovnika više, kako Hrvata tako Srba i ostalih manjina. •

Norbert NEUGEBAUER:

P J E S M E

NAMESTO UVODA

Dugo sem mislil
kaj bi ti dal:
kaj bi ti kupil,
kaj bi ti zbral?

Cvetje – vu zimi,
gde bi ga vbral!
Nakit – v bogčiji,
gde bi ga fkral?

Tad sem se zmislil
kaj bi ti dal,
pesme sem za te
slagati stal.

V njima sem znesel
dušu ti vsu...
Dajem ti vesel
knižicu tu.

NA VAJNUŠEKU GLAVA

Na vajnkušeku glava:
razsuta kosa plava,
i rozno-belo lice
i duge trepavice.

Na vajnkušeku glava,
kak san, a ne kak java,
i gubček tak črleni
kak listek vu jeseni...

Na vajnkušeku glava –
to moje zlato spava!

SPOVED

Ak sem te gda i vkanil
ak sam gda prešel i v kvar,
a ak sam ti srčece ranił –
zatajil te nisem nigdar.

I ak sem i druge gledal,
morti i kušlec im dal,
navez sem ti to povedal –
da ne bu ti potlam žal.

EM SEM HORVAT

Nemica mi je mamek,
a Nemec tatek moj,
al ja sem ipak veran
horvackoj zemlji toj.

Horvaticu za druga
črez život štel bi zet...
V Horvackoj sem se rodil,
v Horvackoj štel bi vmret.

(Iz zbirke *Zaustavljeni časi*, Zagreb, 1943.)

ALBERT CAMUS (1913.-1960.) – PUTOKAZI ISTINSKOGA ČOVJEŠTVA (V.)

Nakon objavljenih djela *Stranac* (1942.), *Mit o Sizifu* (1942.), *Caligula* (1942.), *Pobunjeni čovjek* (1951.) Camus je objavio novo djelo koje se smatra *prekretnicom* u njegovu književnom radu.

Da bismo donekle objasnili pojam prekrene u Camusovu djelovanju te naslutili opravdanost naziva *Pad* što ga je Camus izabrao za svoje novo djelo, poželjno je prisjetiti se njegova životnoga puta te imati u vidu Drugi svjetski rat, odnosno pojedine događaje koje je Camus dobro poznavao i bio prisiljen podnosići njihove posljedice.

Camus je rođen u Alžiru u obitelji francuskoga useljenika. Otac mu je poginuo u Prvome svjetskom ratu kad je Camus bio tek prohodao – godinu dana nakon rođenja, a majka mu je bila priprosta i neuka Španjolka, nije znala ni čitati ni pisati, ali je bila hrabra i požrtvovna, te je od jutra do mraka obavljala poslove čistačice kako bi prehranila svoju siromašnu obitelj u kojoj bijahu, uz ostale, dvoje njezine male djece i njezin bolesni brat. Posebna nevolja u Camusovu životu bijaše njegova bolest – u 17. godini života obolio je od tuberkuloze od koje se u cijelosti nije oslobođio do smrti.

Tim nevoljama valja priključiti i opće ratno stanje koje je pogađalo Camusa najprije u Alžiru, a zatim u Parizu gdje se bijaše našao i bio prisiljen ostati odvojen od svoje obitelji do kraja rata. Rat i ratne neprilike stvarahu opće ozračeje razbuktaлиh strasti što je rađalo progostvima, mučenjima i ubojstvima milijuna ljudi. Ljudi je obuzimao osjećaj besmisla i malodušnosti. Otpor se također javlja, ali je poprimao obliče pobune i osvetljivosti. Tako se dogodilo, i to u pogibeljnoj mjeri, da su i u javnosti prevladavale i ljudi obuzimale dvije pogibeljne pojave: absurd i revolt.

To se zapaža i u Camusovim djelima premda se on tim razornim silama protstavlja vjerom u konačnu pobjedu dobra – vjerom u isplativost poštene rada i nemjerive strpljivosti, što donosi prave plodove i konačno omogućava pobjedu u stvaranju zajedničkog otpora svim oblicima zla u ljudskom društvu. Upravo u tom

Piše:

Dr. Vjeko Božo JARAK

se izdvajaju dva Camusova djela: *Mit o Sizifu* i *Kuga*. Pojedini nezadovoljnici njegovim pisanjem prigovarali su pogrdnom primjedbom kako je njegov poziv na sudjelovanje u zajedničkoj brizi za ugrožene ljudi nalik postupcima Crvenoga križa. Camus im nije ostajao dužan odgovora. Odgovarao je s uljudnom strpljivošću: ako u ljudskom društvu postoji istinski

Albert Camus

razvoj, onda se on kreće samo u smjeru zajedništva, u smjeru solidarnosti u zajedničkim pothvatima na polju općeg dobra.

U ljudskom društvu postoji odbojnost prema nepovoljnim pojавama koje ugrožavaju čovjeka pojedinca i nagrizaju zajedničke vrijednosti, ali nedostaje smišlen i zajednički oživotvoren otpor kako da se nadvladaju pogibeljne pojave. Štoviše, ljudi se pojačano i užurbano mire s pogubnim stanjem u svojoj sredini, a posljedice toga predstavljaju opći porast pogubnih doživljaja, besmislenosti i nezdrave ozlojeđenosti.

Prodoran pogled, i ujedno sveobuhvatan, naveo je Camusa na ozbiljno razmišljanje o svome književnom pozivu i doveo ga do drugačijeg oblikovanja svojih književnih djela. Kao plod prvih novih

pokušaja bijaše njegovo djelo pod naslovom *Pad*. Dugo je bio razmišljao kako bi nazvao to djelo: među naslovima koji su se nametali bijaše i riječ *Pakao*, što je bez sumnje bio izraz njegova sjećanja i povezanosti s Danteovim djelom *Pakao*. Na kraju je ipak ostao pri izboru naziva *Pad*. Bijaše to Camusovo djelo druge vrste ako se uspoređuje s prijašnjim njegovim knjigama.

Stoga je opravdano reći: Camusovo djelo *Pad* tvori pravu prekretnicu na putu njegova sazrijevanja u filozofskom i književnom stvaralaštvu. Godinu dana nakon objave te knjige uslijedila je i dodjela Nobelove nagrade za književnost. Ona nije bila uzrok toj odluci, ali je razveselila sve stručnjake koji su pripremali prijedlog da se upravo Camusu dodijeli ta velika nagrada.

Pitamo li se znatiželjno u čemu se sastoji „novost“ Camusova načina pisanja, zapazit ćemo to na samom početku njegove knjige *Pad*.

Camusovo djelo *Pad* pokazuje nam novu životnu sredinu – grad Amsterdam u Nizozemskoj. Nema u njemu ni sunčana Alžira, a ni raskoši francuskoga Pariza. U novom ozračju nisu rijetke oborine, pa se često javlja vjetar i kiša, vlaga i magla. Riječ je o drugačijoj životnoj sredini, ali i o drugačijim ljudima. Opće stanje pokazuje zapletenu složenost, te je teško isprva izreći bilo kakav sud o tom društvu i o njegovim ljudima.

U svome djelu *Kuga* Camus naglašava da ovaj svijet, kakav god on bio, ima pravo na život: njega razara zlo, a ljudi traže putove kako da nadvladaju zlo. Camusovo promatranje ljudskoga života dovodi ga do spoznaje dvaju temeljnih pojmoveva: svjetla i zemlje i to u svojoj neposrednosti i svojim odnosima. Ta nas zbilja svojim zlom sili da se zajednički zdušno zalažemo na njegovu nadvladavanju. Najpoduzetniji ljudi, različita svjetonazora i različitim poziva, postaju svjesni te potrebe, međusobno surađuju i uspješno se nose sa silama koje razaraju svijet i ljudi u njemu.

U svom djelu *Pad* Camus prikazuje drugačiju sliku: ona je zamršena, višezačna, ponekad se čini u sebi proturiječna. Pisac time želi pobuditi veću pozornost kod

svojih čitatelja, jer jednostavnih i gotovih rješenja nema, nego se moraju napregnuti i sami pronaći pravu prosudbu i naslutiti kako nam je put izlaska iz tame u istinsko svjetlo ovdje – na zemlji.

Glavni lik u novom djelu naziva se Ivan Krstitelj Clamence. Neki ljudi misle da je on liječnik, dok on sam kaže da je bio pravnik – odvjetnik, a u Nizozemskoj on je sudac, ali nije običan sudac, nego je sada sudac – pokajnik. Taj Clamence ima glavnu riječ. Čini se kako on vodi razgovore s drugima, ali nisu posrijedi razgovori jer sugovornik ostaje prikiven i ne navode se njegove riječi, drugačije rečeno, nije u pitanju dijalog nego monolog. Clamence sam govori, a iz njegova se govora može zaključiti kako je čovjek kojem se on obraća nešto rekao, premda se ne navodi ni što je ni kako je rekao.

Tako, na primjer, Clamence, obraćajući se svom sugovorniku, kaže: „Vi ste ... poslovni čovjek? Gotovo tako? Izvrstan odgovor.“, a odgovora nije bilo. Slično je stalo i s pitanjem jasnoća i točnosti nekih njegovih prosudbi: „Nizozemska je san ... san od zlata i dima“. Za Amsterdam kaže: „Lijep je to grad, zar ne? Čaroban“, a nakon te ocjene slijedi druga: „... kanali Amsterdama sliče krugovima pakla? To je, naravno, građanski pakao, naseljen lošim snovima ... Ako prijeđemo te krugove, život sa svim svojim zločinima postaje gušći, tamniji.“

S posebnim se zadovoljstvom Clamence osvrće na svoj život i svoju odvjetničku službu dok je bio u Parizu. Bio je, kaže on, poznat i cijenjen odvjetnik. Posebno je rado imao udovice i siročad. Radovao se svojoj službi, dok je istodobno osjećao prijezir prema sudsima. Siromasima nije naplaćivao usluge, ali je živio „od ljudi koje je prijezirao“. Osjećao je pravo zadovoljstvo biti u pravu. Imati u životu pravo, bijaše za nj velika stvar, u životu sudobnosna. Poznavao je čovjeka koji je imao savršenu ženu, a sam je bio nevjeran i doslovno je bjesnio, jer je teško podnosio svoju krivicu. Na kraju je ubio svoju ženu, a on je postao njegov branitelj. Rastao je njegov ugled, ali on se osjećao zadovoljnim „samo na uzdignutim položajima“. Pritom je izražavao suzdržanost kad je bila riječ o prijateljstvu. Smatrao se za nj još uvijek nesposobnim, ali se nadao da će to jednoga dana biti, te da će to biti spas. Da bi to razjasnio, postavljao je pitanje: „Kako samo volimo prijatelje koji su nas napustili, zar ne?“ I na to je odmah od-

govarao: „Razlog je jednostavan! Prema njima nemamo nikakvih obveza. Oni nas ostavljaju slobodnima.“ On je to želio biti i nikada nije primio mito. Štoviše! Mogao je dobiti i odlikovanje Legije časti, ali je to dva puta odbio. Smatrao se uspješnim čovjekom, ali taj uspjeh nije pripisivao samom sebi: „... osjećao sam da sam na neki način, nekom višom odlukom ovlašten na tu sreću.“ Pa ipak „... ništa me nije zadovoljavalo. Svaka je radost činila da zaželim drugu.“

Clamence je susretao ljudi koji se u životu dosaduju, pa iz dosade poduzimaju kojekakve pothvate i stvaraju sebi „život pun zapletnosti i drama.“ Postoji i drugi soj. O njemu piše kako je prisustvovao njegovoj sjajnoj izvedbi bez posebne priprave koja prikazuje „tvrdi srca naše vladajuće klase i licemjerstva naše elite.“

Čovjek želi vladati i biti služen, premda nitko ne može živjeti sam. I neoženjen čovjek, samac, želi imati svoga psa. Ljudi su ipak dijalog zamijenili priopćenjem. Pojačana je želja staviti što više ljudi u svoju službu, pa je porasla i čovjekova taština, a potom i ravnodušnost spram usuda drugih ljudi. Clamence to pokazuje na svojim primjerima:

Jednoga je dana pomogao slijepcu prijeći preko ceste. Nakon toga pozdravio ga je skinuvši šešir. „To skidanje šešira očito nije bilo namijenjeno njemu; on ga nije mogao vidjeti. Kome ... se obraćao? Publici!“ Clamence zaključuje: „... uvijek sam pucao od taštine!“

Olako je zaboravljao misliti na druge, bio je „ravnodušan ili nezahvalan“. Prešavši jednoga dana preko mosta, ugled-

dao je mladu ženu naslonjenu na ogradu mosta. Idući malo dalje začuo je krik te žene koja se stropštavala u vodu. Krik se ponovio nekoliko puta, a on je osjećao u sebi glas kako treba hitro priskočiti joj u pomoć, ali se nije ni pomakao, niti je sutradan čitao novine!

Pitamo li se što se dogodilo i gurnulo tu ženu u smrt, jedan od odgovora bez ikakve sumnje može biti u čovjekovu prosvjedu zbog postupaka drugih ljudi prema sebi. Ljudi mu, recimo, ne vjeruju, i on se ubije. Tako je prestao biti sumnjiv i postalo je nevažno je li bio pravedan ili nije. Ljudi su ravnodušni. Nije isključeno kako je u samoubojstvu sadržana želja da se nekoga kazni. Clamence navodi primjer djevojke koja je, nezadovoljna očevom protivljenju da se uda za jednoga mladića, zaprijetila mu: „Platit ćeš mi to!“ I ubila se. Otac je nakon tri tjedna otišao na svoje uobičajeno pecanje, da zaboravi, rekao je. I zaboravio je. I nije čudo što je nastala izreka: „Ubio se jer nije mogao podnijeti“ ... Mučenici mogu birati ... da budu zaboravljeni, da budu ismijani, ali moraju prihvati istinu: ... neće biti shvaćeni – „to nikada“.

Čovjek treba shvatiti da u njemu postoji nešto što se može suditi, onda, ističe Clamence, može shvatiti da u drugima postoji neodoljiva sklonost za suđenje. On to primjenjuje na sebe i zaključuje kako su mu ljudi podmetali nogu. „Dva ili tri puta sam se stvarno spotakao, bez razloga... jednom sam se čak pružio koliko sam dug.“

Čovjek probuđene pažnje može otkriti prisutnost neprijatelja u svojoj sredini: ima ih i među nepoznatim, među onima koje je jedva poznavao ili ih uopće nije poznavao. Nerijetko je za to glavni razlog Zavist. Ljudi vam ne opravštaju vaš uspjeh i vašu sreću, osim ako niste spremni velikodusno ih podijeliti s njima. Inače, njihova je jedina obrana u zlobi. Ljudi očekuju pohvalu; kad su nedvojbeno krivi, onda se raduju ako njihov prijestup pripišete okolnostima.

Ljudi rijetko vole društvo s boljima od sebe, dok se sličnima sebi rado povjeraju, onima s kojima dijele iste slabosti. Ljudima redovito nedostaje strpljenja, a trebalo bi čekati posljednji sud. Međutim, nama se žuri. Time junak ove knjige opravdava svoj naziv *sudac-pokajnik*. Nakon dugih proučavanja, on je, kako tvrdi, otkrio dvoličnosti u sebi: skromnost mu je pomagala da se ističe, smjernost da po-

bjeđuje, a vrlina da tlači; rado je pomagao bližnjima, i to mu je bilo zadovoljstvo, ali je njih najviše podcenjivao. Nakon toga priznanja slijedi priznanje koje djeluje jezovito. Sudac-pokajnik priznaje: „Uglađeno, sa solidarnošću punom uzbuđenja, ja sam svakoga dana pljuvao u lice svakom slijepcu. Za to nema pravog opravdanja, možda nešto blijedo ... „nikad nisam mogao duboko vjerovati da su ljudski poslovi nešto ozbiljno!“ Sukladno tomu, on priznaje: „Glumio sam da sam uspješan, razuman, čestit, dobar građanin, rasrđen, spreman da praštam, solidaran, spasonosan ...“

Nakon toga priznanja slijedilo je sudbonosno pitanje: „Ali tko će priznati da je slično držanje opravdano kad se radi o ljubavi, o smrti i o nagradi bijednih? Pa ipak, što učiniti?“

Nastavio je živjeti među ljudima, ali nije dijelio njihove interese, nije vjeroval u obveze koje je preuzimao, trudio se kako bi ispunio obveze svoga zvanja, ali je sve to činio s izvjesnom nepažnjom „koja je konačno sve pokvarila.“ I zaključuje s pitanjem: „Nije li najzad upravo to – da moja glupost bude veća – što nisam mogao sebi oprostiti – učinilo da se siloviti opirem sudenju koje sam osjećao kako počinje u meni i oko mene, i prisililo me da potražim izlaz?“

Nekoć se zalagao za slobodu, nekoć mu je „samo sloboda bila u ustima“, premda „na izgled nema nikakva izlaza“. Potrebna je neumoljiva strogost, bez ikakva opravdanja: „Ja sam za svaku teoriju koja odbija čovjekovu nedužnost“. Bez ropstva nema uopće konačnoga rješenja. Zbog toga on, kad god može, poziva dobri narod da se pokori i ponizno priželjkuje sve udobnosti ropstva, riješen da ga predstavlja kao istinsku slobodu.“

Treba svratiti pozornost da je smrt usamljenička, dok je ropstvo kolektivno. Svi na koljenima i prignute glave. Pri tom treba imati u vidu kako ropstvo nije za sutra: „Ono će biti jedno od dobročinstava budućnosti, u tome jest bit!“ Dotle treba izići na kraj sa sadašnjicom i potražiti rješenje, makar privremeno. Treba najprije osuditi sebe, pa onda možemo optuživati druge. „Trebalo bi ne biti više nitko, zaboraviti sebe radi nekoga, barem jednom. Ali kako?“

Namjesto odgovora na svoje postavljeno pitanje, Clamence se obraća svom zamišljenom sugovorniku riječima: „Ja

Jedan od amsterdamskih kanala

se stalno nadam da će moj sugovornik biti policajac i da će me zatvoriti zbog krađe čestitih sudaca. Zbog ostalog me, zar ne, ne može nitko zatvoriti. Ali što se tiče krađe, ona potпадa pod udar zakona, i ja sam sve uradio da od sebe učinim suučesnika ... Vi ćete me, dakle, zatvoriti: to će biti dobar početak. Možda će se, nakon toga, pozabaviti ostalim, pa će mi, na primjer, odsjeći glavu i ja se više neću bojati smrti, bit ću spašen.“ Tu Clamence zaključuje: „Ali, vi niste policajac; to bi bilo previše jednostavno.“ I završava svoje izlaganje željom da se ponovi prikazano utapanje djevojke i čuje njezin krik. „Trebalo bi se odvažiti za djelo ... Voda je tako hladna! Ali, umirimo se! Prekasno je, sada je prekasno, uvijek će biti prekasno. Srećom!“

Zaključak: Camusova knjiga *Pad* zista predstavlja pravu prekretnicu u njegovu književnom radu. Prije svega treba istaknuti kako glavni lik knjige ni na koji način ne predstavlja samog pisca: Ivan Krstitelj Clamence nije slika pisca Alberta Camusa, a bilo je pokušaja koji su išli za tim da pokažu sličnost između ta dva lika. Promotri li se Camusova osoba u cijelom djelovanju i vide njegovi stavovi, neizbjegno je jasno kako su takvi pokušaji otvoren promašaj.

Budući je sadržaj knjige veoma bogat, moguća su različita tumačenja pojedinih likova i njihovih pogleda za pojedina prijeporna pitanja. Jedno je ipak jasno: Camus je velik mislilac i velik pisac. U središtu njegova zanimanja stoji čovjek u

svim svojim odnosima sa svijetom i ljudima u njemu. Taj čovjek živi i djeluje, on se mijenja – postaje višim, razvijenijim čovjekom, ili u svom razvoju zaostaje, kvari se i propada; čovjek nije samo ono što jest nego i ono što postaje u svijetu posve zbiljskih okolnosti. Zato Camus ističe svjetlo i zemlju kao bitne okosnice u kojima treba promatrati čovjeka.

U prvom dijelu glavni junak ističe slobodu – svjetlo slobode. Pri tom biva očito kako nije dobro zahvaćena u svojoj životnoj jezgri. Sloboda je sama po sebi, premda je ona čovjekovo bitno svojstvo, prazna; pravu vrijednost predstavlja u punoj svijesti odgovornosti u ostvarivanju dobra – u zdravu razvoju osobe i zlaganju za zdravo društvo. U protivnom, sloboda se može olako zloupotrebljavati i srozzavati istinsku vrijednost čovjeka.

U drugom djelu glavni junak zanemaruje čovjeka pojedinca i podređuje ga neograničenoj vlasti. To, dakako, može za čovjeka pojedinca ili za cijelu zajednicu imati stanovite prednosti, ali tim se ugrožava ne samo osobna sloboda nego i osobni razvoj čovjeka pojedinca, a potom i ljudskoga društva u cjelini.

Na kraju spominju se velika i odsudno važna pitanja kao što je pitanje smisla čovjekova života uopće, o njima se govori, ali očito bez potrebna znanja i bez ključnih odgovora. Pa ipak ostaje nedvojbeno kako se ona ne mogu mimoći. U protivnom slijedi *Pad*.•

PISMA IZ ISTRE

Slovenski bećarac

E, pa ti Janezi su stvarno prevršili svaku mjeru. Nije im dosta što svojataju i naš teran i lipicanca i pršut i Svetu Geru i ajvar i Savudrijsku valu i istarskoga goniča i još štošta. Sada su počeli izvoditi i svoju verziju slavonskog bećarca. Samo što Slavonci svoj bećarac pjevaju, a Slovenci ga... razvlače! „Oh, žica, žica, žica...!“

I kog će im vraga ta žica? Da ne bi slučajno koji izbjeglica ostao u Sloveniji! Ma da ne bi!

Slovencima je problematično biti i susjed, akamo li sugradanin! Ne, nije stvar u tome. Ti Janezi, kad god im se pojavi prigoda izazivati Hrvate, jednostavno ne mogu odoljeti takvoj napasti. Pa ni da tom žicom hapnu i koji centimetar našeg terena.

Uostalom, treba ih razumjeti te naše „priatelje Slovence“. Kad su mali kao što to jesu, svaki metar teritorija koji susjedu ukradu, nešto im znači. A i što se izbjeglica tiče, da im kojim slučajem ostane u zemlji par autobusa izbjeglica, to bi osjetno poremetilo etničku sliku Slovenije! Uostalom, ni ta žica za njih (takve kakvi jesu!), nije ni neki veliki izdatak. S par koluta žice, ogradiš cijelu Sloveniju!!!

Hihih...baš uživam u ovome! A posebno mi je dragو što nam sad moraju plaćati onu struju koju su nam bili dužni! Hohohoho...! Stalno hoće nekakve arbitraže. Evo vam sad arbitraže!

Da vam pravo kažem, meni ta njihova žilet-žica i ne smeta bogzna koliko. Ako otežava Hrvatima prolazak u Sloveniju, isto tako otežava i prolazak Slovenaca u Hrvatsku. I što je tu loše! Nadalje, ta žica ipak najviše živcira sve jugonostalgičare, a posebno IDS-ovce, tj. koze. Ubija im i zadnju nadu u obnovu Juge ili u ostvare-

nje „Istre-države“! Pa i ona ideja „Istra, transgranična regija“, sada je postala... trans-žičana regija!

Što sam još ono htio? A, da! Rekoh da mi ta njihova žica ne smeta, dok je razvlače po svojem teritoriju. A i to što su je razvukli po našem, nije problem riješiti. Da sam ja neki faktor, nabavio bih si... traktor. Za njega bih zakvačio jači lanac s kukom. Pa lijepo prebacio lanac preko žice i... gas do daske! Pa kad tu žicu dovučeš tamo gdje se ni ti i takvi mali Janezi ne bi usudili reći da je i to njihovo, uzmeš škare i cvak, cvak, cvak!

E, pa sad, Janezi, lijepo ispočetka, ali malo bolje mjerite! Iako, kako vi kažete, granica među nama još nije definirana. Pa bi trebalo da to ipak riješi arbitraža! Malo morgen!

O radosti darivanja

Hvala dragom Bogu! Završili su i praznici. Ne znam kako vi, ali ja što sam stariji, to manje volim blagdane i slavlja. Jer svaki je tek otkucaj ure koja mi godine ži-

vota broji. I korak bliže onom neumitnom. A da i ne spominjem rođendane koji su mi odavno tek ...dan žalosti!

Lanjski mi je Božić donio nekakvu vironu, kašalj, šmravnicu. Mislim da znam i krivca. Jedna bivša kolegica, a sada penzička kao i ja, ne može odoljeti da me srdačno ne izljubi kad god se sretнемo. I nakon tog, bar za mene suvišnog cmakaњa:

- „No, kako si stara moja? Kako zdravljje?“

- „Pa, baš i nije najbolje, osjećam se nekako gripozno.“

No, krasno, mislim si. Pa kog vraga onda sliniš po meni! Pa onda sva ona telefonska čestitanja, pozivi, odzivi, puste fraze. Baš su mi sretni i Božić i Nova godina i Sveta Tri Kralja. Pored ostalog eto i novi neplanirani izdatci. Krepala mi je veš-mašina! A kako mi ta viroza, gripe, što li, ne prestaje, držite se podalje od mene, rodbino moja i prijatelji moji.

Što sam ono htio? A, da! Radost darivanja. To bi bilo ono kad nekome nešto daruješ, pa se pritom i sam raduješ. Zato ja svojoj Nadalinii znam prigodno kupiti bocu finog pića. Ona se raduje kad popije koju čašicu, a ja još više kad otkrijem... gdje je sakrila bocu! Hihih...!

- „Hajde, ne ljuti se, kupit će ti drugu. E, a znaš li ti, Nadalina moja, kako ćeš i ti osjetiti radost darivanja?“

- „No, da čujem!“ - pogledala me je onako iskosa.

- „Pa, lijepo, kupi mi kutiju...viagre! Ja ću se radovati a ti, he he... još više!“

- „Ma nemoj! Ne pada mi na pamet uludo trošiti ovu moju crkavicu!“

E, pa dakle! Ova moja Nadalina zna biti iskrena i...okrutna!

Vaš Blaž Piljuh, iliti Vlado Jurcan

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od zaključenja prethodnog broja do sredine ožujka 2016., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjeseca nesobično pomogli:

Blanka	Laksar	Zagreb	400,00 kn
Ivan	Janeš	Đakovo	500,00 kn
Marija	Macukić	Zagreb	300,00 kn
Stjepan	Kozarić	Zagreb	500,00 kn
Paula	Stojan	Zagreb	60,00 kn
Ivan	Burazer Iličić	Šibenik	250,00 kn
Vladislav	Musa	Dubrovnik	1.000,00 kn
Općina	Budinščina		500,00 kn
u k u p n o			3.510,00 kn

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

NAŠ NUTARNJI SVIJET (28.)

OPTIMIZAM

Optimizmom smatramo pristup životu koji pojave i pitanja promatra s njihove povoljne strane. Optimističan čovjek u pogledu budućnosti ima dobra očekivanja. Smatra da je svijet dobro mjesto, a i da ga je moguće dalje popravljati. Stav suprotan optimizmu nazivamo pesimizmom.

Postoje li za optimizam opravdani razlozi, pitanje je kojim se ljudska misao bavila na razne načine. Mnogi dijelovi filozofije, i teologija, poduzimaju metafizička opravdanja. Postuliraju pouzdanje u Boga, u čiji se savršeni naum možemo u potpunosti pouzdati. Znamo, misao, i sama vjera, ne isključuju opažanje o dje-lovanju nereda, ali priznaju Božju svemo-gućnost i milosrđe. Psalmist pjeva: „Jahve se uvijek brine za me“ (Ps 40, 18). Vjernik s pouzdanjem vjeruje da Božja milost do kraja izvodi svoje djelo.

Psihologija je promatranja poduzimala sa svoje strane. U njezinim se okvirima čuje da je optimizam svojstven čvrstim osobnostima, onima koje imaju visoko sa-

Piše:

Maja RUNJE, prof.

mopouzdanje. Zna se da optimisti razloge ugodnih doživljaja i razloge uspjeha pripisuju sebi („Studirala sam marljivo, imam zato dobro radno mjesto.“), a neugodne vanjskim prilikama („Ovaj čas je teško naći radno mjesto, jer je nezaposlenost visoka.“), a da je kod pesimista upravo suprotno. Dalje, optimisti uzroke neugodnih događaja vide kao prolazne („U zadnje sam vrijeme imala puno teškoća.“), a pesimisti kao trajne („Cijeli me život prate samo teškoće.“). Također, optimisti neugodu povezuju s pojedinim slučajem na koji se odnosi („Ovaj me čovjek razočarao, ne će drugi put.“), a pesimisti na ukupan život („Ljudi su grozni.“).

Psihoanaliza pitanje optimizma i pesimizma češće vidi kao obrambene mehanizme, pred strahom i depresijom. Optimist je u tom smislu čovjek koji strah uspjeva potisnuti, osobito strah od smrti.

Pesimist sebi često posvješćuje da život ima loš ishod: prvo izgubimo bliske ljude koje smo voljeli, a onda i sami umiremo. Optimist je također svjestan činjenice o krhkosti i prolaznosti, ali je ne posvješćuje često, a i prihvata je. Potiskivanje se, dakle, odnosi na emocionalni, ali ne i na spoznajni sadržaj.

Kao uvijek u ovakvim pitanjima, nije jasno u kojoj su mjeri optimizam i pesimizam urođena a u kojoj naučena svojstva. Sigurno je da se puno može naučiti. Temelji se optimizma u najvećoj mjeri mogu postaviti u djetinjstvu, doživi li dјete obiteljsku toplinu i sigurnost. Strah je pratitelj svakog čovjeka, nužan je jer nas upozorava na opasnosti, ali se najpovoljnije integrira u život ako u djetinjstvu uza se imamo odraslu osobu koja nas podupire. Važno je da je uz nas kad se jako bojimo, i da nas nauči razlikovati što je doista opasno a što nije. Napredovati je moguće i kasnije. U životu je trajno prisutan proces svladavanja neugoda i puno je prilika

SAVJET LIJEČNIKA

MUŠKI KLIMAKTERIJ I KRIZA SREDNJIH GODINA

Piše:

**Dr. med. Drina
BLAŽEKOVIC SOJČIĆ**

O muškom klimakteriju (klimakterium virile) ne govori se ni često ni mnogo. Tako je iz više razloga. Hormonalne promjene u muškaraca su postupne i dugotrajne, a često i bez izraženih smetnji pa teže upadaju u oči. O fiziologiji starenja tijela se među ljudima obično i zna manje. Osim toga u tradicionalnom, patrijarhalnom načinu gledanja svijeta pomisao o muškom klimakteriju ljudima i ne pada na pamet stoga što se klimakterij gotovo isključivo povezuje sa ženama.

Ipak, sa simptomima ili bez njih, muški klimakterij postoji, jer je on posve prirodna posljedica početka starenja. Često se poistovjećuje s tzv. krizom srednje dobi (midlife crisis), jer se vrijeme njegova pojavljivanja uglavnom preklapa sa srednjim godinama. No, to i nije pravilo, iako je možda početni klimakterij jedan od uzroka krize i krznoga ponašanja.

Kriza srednje dobi je psihička pojava, u našem kulturnom krugu čini se čak i češća kod muškaraca nego kod žena. Ona među-

tim uopće ne mora nastupiti. Uvelike ovisi o zadovoljstvu vlastitim životom, o uravnoteženosti, staloženosti, realnom pogledu na sebe i svijet, samosvjesti ili manjku svega toga.

Negdje u dobi statističke polovice života može nadoći spoznaja da se mnogi planovi, ambicije, pa i snovi nisu ispunili, a vjerojatno nikada i ne će, te da je život upao u svakodnevnu kolotečinu iz koje se i ne vidi izlaz. K tomu se često istodobno pridružuju i znaci tjelesnih promjena i starenja, pa se javljaju i osjećaj gubljenja privlačnosti i opadajuća razina seksualnosti, jednostavno prirodno nestajanje mladosti, poleta i snage.

Muškarci su možda pod većim pritiskom da ostanu mladi i snažni, jer misle da se od njih puno očekuje ili i sami imaju

velike ambicije, dok se žene više boje nestanka ljepote i atraktivnosti. Pod pritiskom medija i modnih diktata žene često grčevito pokušavaju stvoriti i zadržati mladolik izgled, osobito modernu liniju (mršavost), kako bi se mogle nositi s konkurencijom mlađih djevojaka i žena. Kod muškaraca se zna pojavit očajnička težnja za nekim novim početkom ili za nadoknadom propuštenoga, za samopotvrđivanjem muškosti i za pronalaženjem nove mladosti u novim ljubavnim vezama. Ponekad stupaju u vezu s mnogo mlađim partnericama i bježe iz obitelji ili iz dugogodišnje dotadašnje veze. Zanimljivo je da se takvo što mnogo rjeđe događa tzv. jednostavnim ljudima koji mirno i zahvalno provode život i rade u skladu sa samim sobom i s prirodom.

No, kako je s muškim klimakterijem i što je to? Već prije poroda, u trudnoći nastaje kod djeteta spolna diferencijacija, razlikovanje spolova. Tomu je uzrok muški hormon testosteron, koji se genetskim diktatom tzv. Y-kromosoma stvara od ho-

Crtac: Stjepan Ružić

lesterol, kao uostalom i estrogen i mnogi drugi hormoni. Iz toga proizlazi pojava i prirodni razvoj primarnih (testisi i vanjsko spolovilo) i sekundarnih (tjelesna građa i brada) obilježja, manje razlike u razvoju nekih dijelova mozga, a u konačnici i ono što je biološki najvažnije: spermatogeneza, dakle stalna proizvodnja spermija, odnosno plodnost. Stvaranje tog hormona je vrlo naglo u pubertetu, a onda se godinama dulje održava normalna razina od dvanaest do dvadeset nanomola po litri krvnoga seruma. Već sredinom četrdesetih godina razina testosterona prirodno međutim počinje lagano opadati. Inače, testosteron se smatra suodgovornim za činjenicu da muškarci u prosjeku (ranije sedam, a danas oko četiri godine) žive kraće od žena, čemu pridonosi i nezdraviji način života i obavljanje opasnijih poslova.

Pojava opadanja razine testosterona u krvi može se, dakle, početi opažati negdje oko ili poslije sredine života. Ona može biti ubrzana zbog načina života, pušenja, uživanja alkohola, dijabetesa, povišenih masnoća u krvi, visokoga tlaka, uzimanja nekih lijekova, oboljelosti od raka, a naročito zbog pretilosti. Znakovi toga staračkog hipogonadizma (opadanja funkcije spolnih žlijezda) su: prorjeđivanje ili nestanak jutarnje erekcije s opadanjem njezine visine, naleti vrućine i noćnoga znojenja, smetnje pri spavanju, smanjenje tjelesne visine, promjena spolno tipične dlakavosti, smanjivanje mišićne mase, anemija, pa čak i osteoporozu. Udio masnoga tkiva u tijelu se povećava, što uzrokuje dodatno povećanje ženskoga hormona estrogena u tkivima.

K tomu dolaze i psihičke promjene kao: manjak poriva i volje, razdražljivost pa i faze depresije.

Znakom klimakterija neki smatraju neujednačenost u donošenju odluka i u reagiranju (ponekad izraženo kod mlađih političara!), što u dobrom slučajevima u zrelijoj dobi biva zamijenjeno oprezom i mudrošću. Tipični znakovi su i opadanje spolnog nagona, libida, pa čak i seksualnih fantazija, kao i smetnje kod spolnih odnosa. Za razliku od ženskih, muške spolne žlijezde i dalje međutim funkcioniрају i proizvode spermije, pa mnogi muškarci i u starosti mogu postati očevima. No, kvaliteta sperme opada i sve više spermija genski je oštećeno ili neupotrebljivo. Stoga opadanje spolne moći i aktivnosti s biološkog stanovišta ima smisla, radi opasnosti od genskog oštećenja i bolesti potomaka, a i skraćenoga vremena za njihovo podizanje i odgoj.

Promjene mnogi muškarci i parovi osjećaju kao veliki manjak kvalitete života. Farmaceutska industrija to koristi i nudi pomoć u lijekovima. Tako se uvelike prodaje Viagra, pa i bez obzira na rizike. Viagra je inače lijek protiv visokog tlaka, koji kao nuspojavu ima izazivanje pojачane erekcije. Kod seksualne stimulacije taj lijek može potpomoći erekciju, ali nema utjecaja na spolnu potrebu, želju, libido, što je posljedica djelovanja testosterona u mozgu.

Neko se vrijeme promicalo (opet u ko- rist tvorničara lijekova) nadomještanje hormona, kako je to slučaj kod žena. To

da učimo kako bolje postupati sa strahom. Pri tome znatno pomaže sve što stabilizira naše samopouzdanje: posao koji nas veseli, sretna emotivna veza, dobra prijateljstva, učenje glazbenog instrumenta, šport.

U današnjem modernom društvu optimizam se poštije više od pesimizma. Prošla su vremena u kojima se mrkim i zamišljenim ljudima češće pripisivala veća ozbiljnost. Ljudi namrgođenih lica koji u drugima vide samo negativno ne stižu daleko. Teže nalaze prijatelje, u radnim sredinama nisu osobito dobrodošli. Narančno, optimizam ima smisla ako je vezan uz zrelu osobu koja dobro procijenjuje stvar-

nost. „Željeno mišljenje“ (eng.: wishful thinking; njem.: Wunschedenken) nije optimizam, već oblikovanje stavova i donošenje odluka oslanjanjem na želje, na ono što bi nam se sviđalo i bilo nam ugodno. A optimizam najvećim dijelom mora počivati na racionalnome, na stvarnom, a osobito na stvarnim vlastitim mogućnostima.

Inače, sam zdrav razum nam kaže da je optimizam produktivniji od pesimizma. A i da sa sobom nosi više sreće. Nutarnji smiješak je svakako dobar životni stav. Nije uvijek moguć, uvijek će biti trenutaka u kojima će ga zamijeniti suza, ali što češće smiješak bude gorio, bit će i nama i dragima oko nas i ljepše i bolje. •

mogu biti tablete, injekcije ili gelovi koji se nanose na kožu. Ustanovilo se međutim da uzimanje hormona kod starih ljudi podvostručuje opasnost od srčanog infarkta, pa čak i kod mlađih, ako je riječ o srčanim bolesnicima. Broj crvenih krvnih zrnaca može opasno rasti, nastaje rizik za moždani udar, može doći do dodatnog povećanja prostate, do raka, a čak se povećava i opasnost od raka muške dojke. Osim toga unošenje hormona može do kraja zaustaviti njegovu prirodnu produkciju. Zato se danas postupa opreznije. Pacijenta se najprije treba dobro obraditi, s naglaskom na funkciju srca, jetara, pluća i prostate. Zatim treba odrediti razinu testosterona u krvi. Budući da ta razina tijekom dana prirodno opada, to je najbolje učiniti ujutro, po mogućnosti uvijek u istom laboratoriju. Tek ako je testosterona u serumu manje od dvanaest nanomola po litri, dolazi u obzir terapija. Ali i u tom je slučaju odlučujuće jesu li smetnje objektivne i ozbiljne (npr. osteoporiza, rast dojki i sl.). Terapija se obavlja uz redovite kontole krvi. Provjerava se količina testosterona, krvna slika i za prostatu specifični antigen (PSA). Poboljšanje stanja teče sporo.

Najučinkovitije i najprirodnije za podizanje razine hormona još uvijek je uklanjanje dijela uzroka manjku: skidanje tjelesne težine (osam kilograma tjelesne težine manje znači i do 15 posto testosterona više!) promjena prehrane, odricanje od pušenja, smanjeno konzumiranje alkohola i više kretanja. To ujedno podiže energiju i povećava životnu radost. A svakako je bolje od uzimanja hormona. •

IMA PITANJA KOJA SE NE MOGU ODGOVORITI ŠUTNJOM, I PROBLEMA KOJI SE NE MOGU RIJEŠITI PREŠUĆIVANJEM...

Tko ne želi pred modernu ideološku inkviziciju, taj znade: u ovoj zemljici između Drave i Jadranu, zemljici koja nema juga, a čije istočne granice nije uputno spominjati, postoji jednostavan i jasan *auto-da-fé*. Njegova formula glasi: pod okriljem, a zapravo i u službi nacional-socijalističke Njemačke i fašističke Italije, Nezavisnu je Državu Hrvatsku u travnju 1941. proglašila šaćica političkih avanturista bez ikakva uporišta u hrvatskome narodu. Oni su ustali protiv Jugoslavije koja donedavno jest bila „tamnica naroda“, ali se je u Moskvi, kao u novovjekoj Kani Galilejskoj u kojoj je ulogu **Isusa Krista** preuzeo **Josif Visarionovič Džugašvili** (poznatiji kao *drug Staljin*), kojega je inače, prije nego što je za većinu čovječanstva postao masovni ubojica, tko zna zbog čega bio glas konjokradice i pljačkaša poštanskih kočija), sredinom 1930-ih godina ta „tamnica naroda“ prometnula u svoju suprotnost i postala čak i svrhom postojanja hrvatskog naroda, pa pobuna protiv te tamnice i tamničara više nije bila izraz prirodne težnje za slobodom, nego je čudesnom nekom logikom postala dokazom kvislinškoga, ropskog duha, budući da Hrvati uvijek mogu, smiju i trebaju izdati Hrvatsku, ali ne mogu i ne smiju okrenuti oružje protiv Jugoslavije.

Nadalje, kako nam propisuje novovjek **Tomás de Torquemada** koji ponekad uzme obliće **Vladimira Bakarića**, kadakad **Miloša Žanka** ili **Slavka Goldsteina** (a nekad se, bogme, kad je osobito loše volje, izobliči i u **Velimira Viskovića**, pa počne nerazumljivo mumljati), ti naši spomenuti avanturisti, odrodi i zločinci ni u vrijeme najveće popularnosti nisu uživali potporu više od jedan posto Hrvata. Taj jedan posto koji je bio za hrvatsku državu samim time je pristajao uz Osovini (jer su svi protivnici Osovine – dakle, *antifašisti*, što će reći: *dobri momci* – ujedno bili pristaše Jugoslavije, ovakve ili onakve!), i onda je taj jedan posto ipak za četiri godine uspio počiniti najveće zločine u hrvatskoj povijesti, pobivši bez

Piše:

Tomislav JONJIĆ

ikakva razloga i povoda, iz čistih zločinačkih pobuda (odnosno zbog hrvatske genetske predodređenosti za zločin, koju je znanstveno verificirao akademik Srpske akademije nauka i umetnosti **Vasilije Krestić**, a radeći samo svoj posao literarno ovjekovječio *uvijek budni antifašist Goran Babić*) – i baš zbog te urođene genocidnosti nerijetko i na način koji je nadmašivao nacional-socijalističke brutalnosti – nekoliko desetaka ili čak stotina

pripadnika ustaškoga pokreta, kojemu ne bi pristajala uloga jasenovačkoga koljača. Jer, ništa se u te četiri ratne godine nije događalo osim Jasenovca (osim, eventualno, Jadovno, ako tako kaže učeni **Duro Zatezalo** sa svojim adlatusima, uhljebljennima od beogradskog Muzeja genocida i *opštine Palilula* do zagrebačke palače Matice hrvatske): nije otvoreni nijedan fakultet, nisu radile ni škole niti sveučilište, nije tiskana nijedna knjiga niti su izlazili časopisi, nije snimljen nijedan film niti je održana ijedna kazališna predstava ili izložba. Ničega nije bilo, osim teorije i prakse organiziranoga klanja; ukratko – to

Kako je od tzv. „jedan posto ustaša“ Hrvatska postala „zemljom ustaša“?

tisuća Srba, Židova i Roma te hrvatskih protivnika ustaškog režima.

U skladu s time, nema nikoga tko na proglašenje NDH gleda onako kako je Slavko Goldstein na stranicama jednoga zagrebačkog tjednika 1991. godine gledao na postojanje Države Izrael (otprilike: i kad se ne slažemo s potezima izraelskih vlasti, mi kao Židovi sretni smo što Država Izrael postoji i odlučno branimo njezin opstanak!), a osobito nema nijednoga

je jedini fragment povijesti čovječanstva koji se mora slikati crno-bijelom tehnikom, slijedom toga i jedini dio hrvatske povijesti kojega se čovjek mora apsolutno odricati svakog dana, čim ustane i kad god liježe. U ime *antifašističkoga Oca, Sina i Duha Svetoga*. Amen.

Tako je od 1945. do 1990., pa i kasnije, glasila službena politička ocjena te države i tog režima, a otprilike tako glasilo je i stajalište takozvane službene historiogra-

fije. Tako se, uostalom, i danas, u samostalnoj hrvatskoj državi, uči u većini škola (pa nitko ni osobnom niti nacionalnom uvredom ne smatra egzotične prijedloge, primjerice, jednog poricatelja sudske utvrđenoga srebreničkoga genocida, da se hrvatski školski udžbenici podvrgnu superviziji velikih vraćeva i monopolista historijske istine, valja po modelu po kojem je aktualni papa Franjo – bez presedana u povijesti – odlučio dopustiti da o proglašenju svetim jednoga blaženika Katoličke crkve – blaženoga Alojzija Stepinca – suodlučuje ne možda samo postupnikom predviđeni *advocatus diaboli*, nego i neskriveno nazubljena hijerarhija jedne druge crkve koju posljednjih nekoliko stoljeća nipošto ne odlikuje previše nepristran odnos ni prema Zapadu niti prema katolištву, a kamoli prema Hrvatima).

To je, dakle, propisana, ozakonjena i uzakonjena istina, kanonizirana neobičnim tumačenjem jedne političkom nuždom i osobnom poviješću motivirane kvazihistoriografske ustavne preamble, k tome osmuđena biranim ideološkim tamjanom, poškropljena potrebnim crvenim škropilima i providena pečatima svih komiteta, komisija i partijskih škola. Iz toga aksiomatski slijedi da u društvu koje se verbalno zaklinje u slobodu misli i govora te neprekidno ponavlja mantru kako su znanje i znanost uvjeti svakog napretka, postoji indeks zabranjenih misli odnosno apsolutno utvrđena i neporeciva istina.

A kad takva, posvećena i neporeciva *Antifašistička Istina* postoji, i kad su joj podignuti tako sjajni oltari, onda bilo koji i bilo čiji zahtjev za znanstvenim pristupom činjenicama i njihovoј interpretaciji biva „revizionistički“, što je neprihvatljivo, jer u *antifašističkoj* kategorijalnom aparatu znanost ne znači istraživanje i stalno preispitivanje postojećih spoznaja, dakle – njihovu reviziju, nego *antifašistička* znanost, na diku i ponos narodu, i na slavu državi i široj društvenoj zajednici, znači papagajsko ponavljanje propisanih fraza. I, još više od toga: svaki takav zahtjev je nužno i bezuvjetno „štetan za Hrvatsku“ (sto, dakle, pristojnu čovjeku, kojega svakako veseli da se u hrvatske interese zaklinju, i da se hrvatskim zastavama krite i oni koji su inače oduvijek bili protiv Hrvatske, nameće potrebu da priuđita, kakve se „koristi za Hrvatsku“ stječu u protivnome odnosno u slučaju da se to

8 /POGLED/ br. 652/14

NL, 22347/70

Sobota, 13. veljače 2016.

HRVATSKA I SVJETSKA OPERNA PJEVAČICA, GLAZBENA PEDAGOGI

NE BIH ŽELJELA DA OPET OŽIVI predrasuda da su Hrvati ustaše

Europska unija šalje upozoravajuće opomene zemljama kao što su Mađarska ili Poljska. Ne smijemo dozvoliti da i naša zemlja dobije ovakvu vrst stigme

Tatjana GROMAĆA VADANJEL

Velika hrvatska i svjetska opera pjevačica, glazbena pedagoginja profesarica Dunja Vejzović, rođena u Danu, u srušenoj pažnji javnosti, uključujući hrvatske medije, pokrenula inicijative nazvane Kulturasij 2016, kojom je sačinjena lista od oko 3.000 potpisnika, kulturnih radnika i radnicica, a koji su Vladi RH uputili javnopravni i privredni instituciji, Ministarstvu kulture i Zajednici hrvatske narodnosti. Potpisnici ovog lista spela drže da je Zlatko Hasanbegović, o čemu je i šira društvena javnost u i izvan Hrvatske informirana, »čovjek vrlo dovjednih konceptacija i radikalnih ekstremitističkih državnih i političkih pogleda. U tom jasnoj i jasnoj izrazu kaže da okupaciji treba bratiti svake ekološke kategorije, na bilo koji način uspostavlja režim jednodjelja, ograničenosti, revizionizma i nacionalističkih konceptova kultura i proizvodnje«.

Kako je našoj javnosti poznato, prof. Dunja Vejzović u svojoj je dugoj karijeri djelovala u mnogim opernim kućama i svjetske operne reprodukcije, djelujući i nastupajući s Herbertom von Karajandom.

Claudijem Abbadom, s Berlinskim filharmoničarima, u Bečkoj operi, u svjetske operne produkcije, u kojih Veliki operi... Djelovala je s redateljima poput Roberta Wilsona, Hansa

Nevršićem, Lilianom Cavani...

Među brojnim nagradama koje je za svoj rad primila su nagrada Zlatni Orfej, nagrada Milka Trinca, nagrada za najbolju glazbenu produkciju i diskografske nagrade. Profesorka je nagrada Josip Stoker Slavenški, odlikuje Red Danice hrvatske s likom Marka Marušića, njegova Svetište Kriz za muzike, Nagrađena je i za svoj glazbeni gledališti.

Svoje gledalište i koncertantino iskusstvo i znanje prof. Dunja Vejzović već dugo godina predstavlja na međunarodnoj pozornici. Dakle to bi bilo obala u svome moralnom obvezom, osobito nakon posljednjeg skandalisa s objavljivanjem u inicijativi Kulturasij 2016.

Kazali ste da je vaš potpis na listi usklađen između opozicije i ne samo hrvatske kulturne elitice u kulturnom sektoru, nego i kao gradanke RH. »Netko ti antifašizam osu-

đuje kao nešto prevazilažeće privredne faktore a fokusirani su na dozvolju sloboda mišljenja. Zar je netko tko ima svoje mišljenje izdajatelj kulture i umjetnosti?«

Dakle to bi bilo obala u svom moralnom obvezom, osobito nakon posljednjeg skandalisa s objavljivanjem u inicijativi Kulturasij 2016.

Kazali ste da je vaš potpis na listi usklađen između opozicije i ne samo hrvatske kulturne elitice u kulturnom sektoru, nego i kao gradanke RH. »Netko ti antifašizam osu-

đuje uvođenjem resorum umjetnosti i kultura u ministarske mrežne kredibilitet! Mi smo mala zemlja. Prezracunato na stanovaštvo Njemačke, to bi bilo 60 miliona ljudi. O

slučaju se izjavljeni glasovi iz inozemstva kao Pascal

Ifruckom i institucija Simon Wiesenthal Center. Naši upečatljivi usmjereni na kulturnu politiku. Osim toga, učinili su i demokratskog legitimata počeo realizirati. Dakle to bi bilo obala u svom moralnom obvezom, osobito nakon posljednjeg skandalisa s objavljivanjem u inicijativi Kulturasij 2016.

Kazali ste da je vaš potpis na listi usklađen između opozicije i ne samo hrvatske kulturne elitice u kulturnom sektoru, nego i kao gradanke RH. »Netko ti antifašizam osu-

đuje uvođenjem resorum umjetnosti i kultura u ministarske mrežne kredibilitet! Mi smo mala zemlja. Prezracunato na stanovaštvo Njemačke, to bi bilo 60 miliona ljudi. O

slučaju se izjavljeni glasovi iz inozemstva kao Pascal

Ifruckom i institucija Simon Wiesenthal Center. Naši upečatljivi usmjereni na kulturnu politiku. Osim toga, učinili su i demokratskog legitimata počeo realizirati. Dakle to bi bilo obala u svom moralnom obvezom, osobito nakon posljednjeg skandalisa s objavljivanjem u inicijativi Kulturasij 2016.

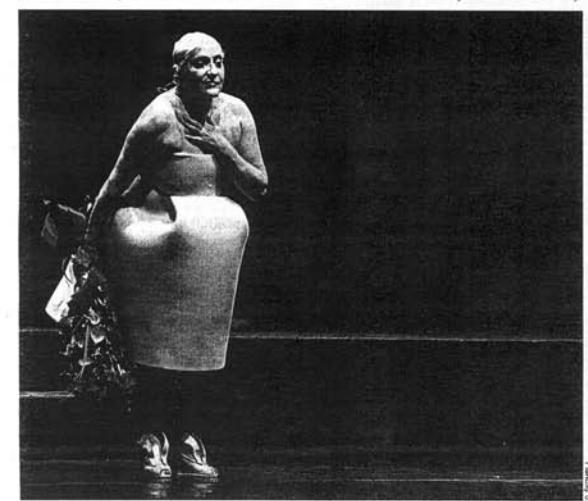
Kazali ste da je vaš potpis na listi usklađen između opozicije i ne samo hrvatske kulturne elitice u kulturnom sektoru, nego i kao gradanke RH. »Netko ti antifašizam osu-

đuje uvođenjem resorum umjetnosti i kultura u ministarske mrežne kredibilitet! Mi smo mala zemlja. Prezracunato na stanovaštvo Njemačke, to bi bilo 60 miliona ljudi. O

slučaju se izjavljeni glasovi iz inozemstva kao Pascal

Ifruckom i institucija Simon Wiesenthal Center. Naši upečatljivi usmjereni na kulturnu politiku. Osim toga, učinili su i demokratskog legitimata počeo realizirati. Dakle to bi bilo obala u svom moralnom obvezom, osobito nakon posljednjeg skandalisa s objavljivanjem u inicijativi Kulturasij 2016.

Kazali ste da je vaš potpis na listi usklađen između opozicije i ne samo hrvatske kulturne elitice u kulturnom sektoru, nego i kao gradanke RH. »Netko ti antifašizam osu-

Kako su nas „antifašisti“ i „pobjednici“ sve sveli na poražene i na ustaše?

antifašističko apostolsko vjerovanje uporno ponavlja i slijepo obdržava).

A navlas isto gledište – osim hvalospjeva Komunističkoj partiji Jugoslavije koji su u jugoslavenskoj i postjugoslavenskoj *antifašističkoj* politici i historiografiji uvijek bili refren svake rasprave o toj temi – zauzimali su krugovi oko izbjegle i izbjegličke grupacije središnjeg dijela nekadašnje **Mačkove** Hrvatske seljačke stranke (jerbo bi u protivnome u njihovo korito curio tanji mlaz iz američkih i njima sličnih ubožničkih fondova), a i nemali dijelovi katoličke crkvene hijerarhije.

Oni s boljim pamćenjem će se sjetiti da smo na ovim stranicama objavljivali dokumente i o tome kako je i u crkvenim publikacijama nakon Drugoga svjetskog rata cenzuriran i s fotografija uklanjan, ni manje ni više nego – hrvatski grb (valjda zato što je taj nesretni grb doista bilje sramote i simbol zločina!), ali: nigdje se to nije vidjelo tako jasno kao u nastojanju Mačkovićih pristaša i utjecajnih crkvenih krugova, da se i pred hrvatskom i pred stranom javnosti – čak i u trenutcima kad bi oči svijeta bivale uprte u Hrvatsku – krivotvorji jedan od najvažnijih i najsnažnijih dokumenata hrvatske povijesti 20.

stoljeća: obrambeni govor nadbiskupa dr. Alojzija Stepinca.

Kao što (ne) znamo, nadbiskup je pred jugoslavenskim komunističkim „sudom“ 1946. izrekao onu znamenitu ocjenu, da se je hrvatski narod plebiscitarno izjasnio za hrvatsku državu, i da bi on – zagrebački nadbiskup i hrvatski metropolit, čovjek bez mrlje na savjesti i ujedno bezuvjetno odan Svetoj Stolici – bio ništarija da nije osjetio bilo svog naroda koji je bio rob u bivšoj Jugoslaviji. „Stepinac je kao svećenik bio uzor“, zabilježio je **msgr. Nikola Soldo**, visoki katolički prelat i hrvatski politički uznik: „To je dobar razlog da ga proglašavaju svecem, ali ne smije se zaboraviti da je on cijelim svojim autoritetom stao iza hrvatske države. To je ono što će ući u povijest. To je svima imponiralo. To što je on svetac, veliko je, ali ima i drugih svetaca kod Hrvata. Važno je da on u pitanju hrvatske države nije uzmakao ni za milimetar. To je ono što je Stepinca uzdiglo. On je u povijesnom času stao iza hrvatske države, a to je bilo veliko junaštvo.“

Ocjena je jasna kao dan, i može je osporiti samo onaj koji objasni zašto nadbiskup Stepinac puno znači i hrvatskim nekatolicima, i zašto hrvatskim katolicima znači ne samo više od nekoga katoličkog svetca iz Italije, Španjolske ili Argentine, nego im znači više od svih drugih hrvatskih svetaca i blaženika, i zašto se na Stepinčev grob hodočasti od veljače 1960. do danas, dok za neke druge hrvatske svetce prosječan naš sunarodnjak ne zna ni u kojoj su zemlji, a kamoli u kojem su gradu pokopani.

Zagrebački je nadbiskup velik zato što je bio svetac Katoličke crkve, ali i zato što je bio hrvatski rodoljub, i zato što je – razlikujući državu od režima, a režim od zločina, pa i zločina počinjenih u ime Hrvatske – i u najtežim trenutcima branio pravo hrvatskog naroda na vlastitu državu i ponavljao kako se „ni po Božjem ni po ljudskom zakonu“ ne može biti lojalan dvojici gospodara: onomu u Zagrebu, i onomu u šumi, ili onomu u Londonu. Do 8. svibnja 1945. on je priznavao samo jednoga, i samo jednomu je bio lojalan. Bio je kritičan prema mnogim aspektima njegove vladavine i htio je drugaćiju Hrvatsku, ali je znao da druge Hrvatske na ovome svijetu nema, i da njezinim slamanjem ne će doći ta druga, drugaćija i bolja,

nego će umjesto nje uskrsnuti Jugoslavija, još gora od one prve.

I zato treba imati hrabrosti i ne imati moralu, da se veliča nekog apstraktног, iz životne stvarnosti iščupanog Alojzija Stepinca, a da se prešućuju njegove riječi koje su zapravo sažimale sve ono što je prosječan Hrvat njegova doba mislio! No, ipak su tu rečenicu iz Stepinčeva govora bezbroj puta amputirali ne samo oni koji su se pribojavali kako bi se ono *ništarija* moglo odnositi baš na njih, nego i oni koji su znali da *lagati* nije kršćanski, ali su držali da je, tobože, *politički mudro* te nadbiskupove riječi sakriti, prešutjeti i krivotvoriti (pa će jednima plaća doći na nebesima, a drugi će po naplatu požuriti još u ovozemaljskome životu, kod kojekavkih *komiteta*, komunističkih i nekomunističkih). Jer, trideset srebrnjaka je trideset srebrnjaka! Uvijek tih trideset srebrnjaka dobro dode, bez obzira na monetu u kojoj su isplaćeni: u obliku sinekurica ili sinekurčina, u obliku javnih priznanja i društvene prisutnosti; u obliku titula i šešira, učenih brada ili masnih podbradaka.)

Blago nama s tolikom političkom mudrošću! Zahvaljujući njoj, Hrvatska se kupa u miru i blagostanju, u medu i mljeiku, kao što iz dana u dan lijepo vidimo! I, da ne okolišamo: te se nadbiskupove riječi i danas nerado i rijetko spominju, pa je lako primijetiti intelektualni i emocionalni napor kojim ih nastoje izbjegići baš oni koji bi ih morali spominjati, i koji se svakodnevno nalaze u prigodi da ih potegnu u obranu i sebe i nas: svima im je lakše prešutjeti ih nego objasniti što one znače i koju su nam obvezu nametale onda, a koju nam obvezu nameću danas.

A kako je sva ta spremnost na mirenje s crnim legendama naizgled vrlo lijepo i zgodno smisljena, dosljedno provođena i uporno, sedam dugih desetljeća propagirana, hrvatski bi težak očekivao da će kod takvog umilnoga kukavičkog jednoglasja njegove *poštene inteligencije* – one režimske, svjetovne, komunističke i nekomunističke, liberalne i konzervativne, i one crkvene (poglavito one koja po dužnosti hvali onostrani život, ali po ljudskim slaboćama i osobnome nagnuću više skrbi o ovostranome, sa svim njegovim častima i slastima), pa čak i dijela one emigrantske kojoj je uvijek bio važniji mig tuđega božanstva nego jauk vlastitoga bogca – očekivao bi da će Hrvati kao narod biti oslobođeni ikakvih hipoteka i

stigmii: neka stigma padne na onih „manje od jedan posto“, ne čemo čak ni probirati ima li u tome kukolju i koje zrno žita (jer bio bi to „revizionizam“, ugrozilo bi našu isповijed vjere i našu demonstraciju pokornosti, nanjelo bi to „štetu hrvatskom narodu, štetu Hrvatskoj“).

No, gle čuda: dogodilo se upravo suprotno – usprkos tomu miloglasnom suzvučju kojim je zločin pripisan beznačajnoj manjini, ipak je baš svako hrvatsko nastojanje za stvaranjem samostalne države uvijek, neizostavno i generalno proglašavano *fašističkim*. Žrtve našega zločina samo su se umnožavale, a oni Hrvati koji su se pridruživali toj lomači pod vlastitim narodom – poput one starice koja je svoj suharak važno i dostojanstveno priložila lomači na kojoj će domalo izgorjeti **Jan Hus** – pravili su se kako ne primjećuju da i sami – nekad aktivno, drugi put pasivno – sudjeluju u plamenu te lomače, u optuživanju vlastitog naroda.

Umjesto da objasne zašto je došlo do zločina, pa onda i zašto je ta hrvatska manjina počinila krvave zločine, i umjesto da istraže i objasne koliki su ti zločini, ta naša *poštena, antifašistička* inteligencija mislila je da zauzima moralno superiornu poziciju time što će pustiti da se lomač rasplamsa, nerijetko čak i time da joj dometne svoju cjepanicu. Činila je to ona u ime i na korist Jugoslavije – kao u slučaju onoga poznatoga **Bićanićeva** memoranduma iz jeseni 1941., ili u slučaju **Krležinih** partijskih i leksikografskih služnika koji su umnažanjem hrvatskih zločina vidali rane jugoslavenskom Molohu – a činila je to ona naizgled i u ime Hrvatske, kao u slučaju onih dijelova hrvatske domovinske i emigrantske pozornice koji su mislili kako će nekritičkim mazohizmom i odricanjem od prava na utvrđivanje činjenica okajati grijeh svojih sunarodnjaka, ne shvaćajući da time samo cementiraju stigme cijelog naroda. *O, sancta simplicitas*, doista.

Jer, činjenice su neporecive: tim pristanjem na šutnju fašizam nije gurnut na marginu, nego je postao i ostao istočni grijeh hrvatske politike, čak i usprkos mnoštvu povijesnih dokumenata koji pokazuju da talijanski fašisti između 1941. i 1943. na ovim širinama nikoga nisu doživljavali takvom prijetnjom kao – hrvatske nacionaliste. Jugoslavenske faštiste i jugointegraliste oni su štitili na svakome koraku; hrvatske su nacionaliste onemogućavali,

progonili, nekad i strijeljali. A ipak, kad god se je o nama pisalo u godinama i desetljećima iza rata, pisalo se je na način da nas se optužuje. Kao cjelinu, ne kao pojedince ili skupine. I osobito onda kad bismo se pokušali osoviti na noge.

I učeni nas je **Ernst Bloch**, taj ljubimac naše *antifašističke*, lijeve inteligencije, 1975. proglašio ako ne fašistima, a ono bar polufašistima; na trenutak su ustašama i fašistima postali i jugoslavenski boljševički namjesnici u Hrvatskoj poput **Šuvara i Račana**; 1990./91. tu smo optužbu slušali iz dana u dan. Njom su nas častili jedan tipični amoralni kolaboracionist i izdajica slobodne Francuske poput **François Mitteranda** i jedan malne lombrosovski kriminalac poput slobodnog zidara **Giannija De Michelisa**; 2012. u istu nas je fašističku, ili još goru kategoriju svrstao **Bob Dylan**, američki pjevač i glazbenik uz čije su stihove i note mlađi hrvatski naraštaji – dakako, i ja među njima – proveli tisuće sati, trošeći na njegove albine i zadnji novčić učeničkoga džeparca; 2016. nas osvjedočeni prijatelj **Alain Finkielkraut** kuša uvjeriti kako zbog ministra **Zlatka Hasanbegovića** protivnici hrvatske državnosti dolaze na svoje, kako Europa „opet“ bruji da su Hrvati fašisti, pa nas čeka propast ako svoje vlade ne oblikujemo po tuđem ukusu.

Opet, kaže Finkielkraut, a ne iznenada i neočekivano; Hrvati, cijeli jedan narod, a ne onih jedan post!

I valjda je etično pritom ne upitati, na koja se to etička načela pozivaju i koju demokraciju isповijedaju oni što su – kako kaže taj filozof – bili toliko protiv hrvatske države? I valjda je etično pomiriti se s time: njihova neetičnost mora nam biti prihvatljiva, njihov nemoral treba biti mjerom našega morala, njihovim imperialističkim prohtjevima moramo podložiti svoje misli i osjećaje, potrebe i interes? Trebamo li još zbog toga biti sretni? Trebamo li se zbog toga čak smatrati slobodnima? Ili nam je korisnije sjetiti se one misli **Ante Starčevića**, da se onaj tko se i sam sužnjem drži, ne smije čuditi što ga i drugi takvima smatraju.

A Finkielkrautov *mene tekel* ponavljuju – ili im veliki враћevi u usta stavljaju, ubiti je svejedno – desetci hrvatskih intelektualaca i kulturnih uglednika. Kako je to moguće? Kako je moguće da kao cijeli narod nosimo stigmu fašista i potencijalnih koljača, kad imamo na umu tobožnje

Stepinac: Hrvatski se narod plebiscitarno izjasnio za hrvatsku državu!

antifašističko Sveti Pismo u obliku ustavne preambule, i kad imamo devedeset devet posto u Vukovoj Gorici krštenih i potom što u Anin Dolu, što u Topuskom križmanih *antifašista*, odnosno kad imamo ono čvrsto i bezuvjetno formulirano službeno stajalište – stajalište iza kojega su sedam desetljeća stajali i stoje partijski komiteti i stranačke središnjice, ideološke škole, državni i paradržavni instituti, tzv. javni intelektualci i intelektualne prostitutke, historiografski paljetkari i publicističke drolje, mrkve i batine, kaznenopravni, prekršajni i stegovni propisi, milicijski pendreci i policijske palice – da je u ono doba manje od jedan posto Hrvata pristajao uz vlastitu državu?

Kako je moguće? Jer, ne zatvarajmo pritom oči: nije sumnjičnjem za fašizam onemogućavana samo hrvatska borba za državu (pa makar su sve hrvatske nacionalističke grupacije izrijekom isticale kako hoće stvaranje demokratske nacionalne države!), nego je sumnjičnjem za fašizam taj antikomunistički **Šufflayev** bijeli Zapad suzbijao čak i svaki oblik hrvatske protukomunističke borbe i otpora. Baš svaki!

Matematičkom se točnošću dade dokazati bolna, tragična činjenica: osim održavanja nacionalne i državne svijesti i u domovini i u emigraciji, ništa od 1945. do 1990. realno ni trajno nisu postigli ne samo bivši ustaše (oni koji su i u drugoj emigraciji ostali vjerni **Anti Paveliću**, kao i oni koji su se odrekli Pavelića, ali ne i vlastite ustaške prošlosti); nego su potpuni neuspjeh doživjele i koncepcije protuustaških hrvatskih antikomunističkih krugova, od **Mačeka** i **Krnjevića**,

preko njihovih sljedbenika, sve do portnih hrvatskih građanskih emigrantata, kako *predproljećarskih* tako i *proljećarskih*, odreda rođenih pred sam svjetski rat ili nakon njega, i odreda osobno i politički neopterećenih ustaštvom i ratnim hipotečkama!

Ne znači to podcjenjivanje njihova nekad i besprimjerna junaštva i zalaganja niti znači poricanje ili omalovažavanje njihovih žrtava – koje su odreda (zanimljivo, zar i slučajno?) – ipak dolazile iz krugova koji se se naslanjali na ratne predšasnike, naraštaj *najborbeniji od Dmagojevih strijelaca do tada*, nego znači suočavanje s činjenicama.

Svima su njima i bez njihove krivice sva vrata – od Rima (zapravo puno dalje, od Australije!) do Oslo i od Bonna do Washingtona – bila zatvorena jednakako kao što su bila zatvorena **Eugen Kvaterniku** u Rusiji, Francuskoj i Italiji koncem 1850-ih i 1860-ih godina, kao što su bila zatvorena **Stjepanu Radiću** 1919. i 1923. te **Anti Trumbiću** 1928. u Parizu i Londonu, ili kao što su bila zatvorena **Paveliću, Jurju Krnjeviću i Augustu Košutiću** u Ženevi, Londonu, Pragu i Parizu od 1929. nadalje, i kao što su bila zatvorena desetcima njima sličnih, samo manje poznatih i manje utjecajnih.

Svi su doživjeli sličnu sudbinu – i revolucionari i reformisti i kapitulanti – i svi su je doživjeli zbog istoga: geopolitički su razlozi i goli interesi uvjek odnosili prevagu nad svim ljkim frazama i patetičnim deklaracijama.

A kad bi se nekomu od njih ta vrata nakratko i odškrinula, onda to nikad nije

bilo više od toga da im se dobace mrvice: nekad da nas se zaštiti od previše otvorenih i previše brutalnih progona i umorstava jugoslavenske (naše, *antifašističke*, ne samo *rankovićevske*, nego i one zavnohaške, *krajačićevsko-herljevićevsko-perkovićevske*, zar ne?) tajne službe, nekad da nas se pozove otplesati kakav narodni ples, pa napola zadivljenom, a napola po-drugljivom domaćinu pokazati fragmente folklorne baštine koju, eto, još uvijek nje-guju ti egzotični urođenici u balkanskim i pribalkanskim gudurama o kojima smo sva svoja znanja posudili od površnog čitanja **Karla Maya i Rebecce West**.

To je, dakle, stvarni, realni plod te naše „pobjede“ iz 1945., to je rezultat naše „političke mudrosti“ nakon 1945.!

I onda je samo budali potrebno objašnjavati da se radi o pitanjima koja se bez otvorene rasprave ne mogu riješiti, i o problemima koji će još dugo izazivati polarizaciju duhova, ponajdulje ako se pomirimo s ubrničenim ustima.

Jer, kao što nema nijednog razloga da ne pristanemo na klevetanje Domovinskog rata i njegovih protagonisti, kao što postoje i razlozi i potreba da se branimo od optužbe da smo pobili srpsku nejač – ah, kako lijepi mit bi na tome nastao, samo

okončanog prije skoro osam desetljeća; susjede nam Crnogorce još mori stoljetna podjela na „bjelaš“ i „zelenič“, pa znamo da je ona do danas najvažnija vododijelica crnogorskoga društva uopće, a kako bi bilo s Makedoncima da nema kohezivnog djelovanja izravnih vanjskih pritisaka, može se samo naslućivati.

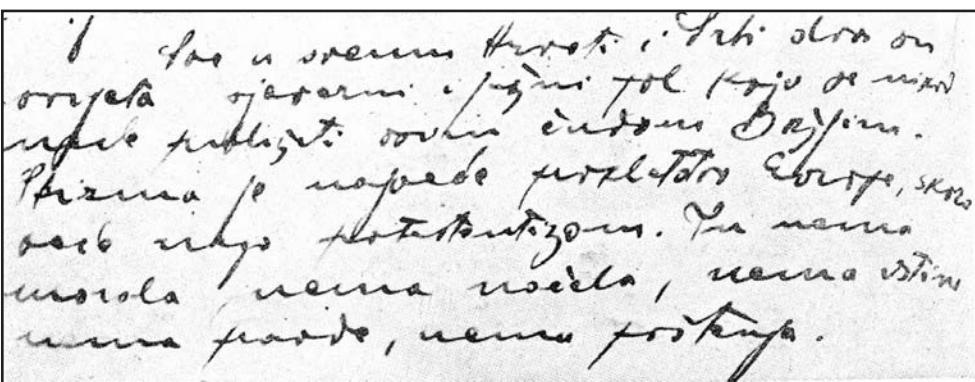
Već to pokazuje zbog čega je nužno suočiti se s problemom našega odnosa prema traumatičnim razdobljima naše nove povijesti. Zadaća je to u prvom redu znanstvenika, a ne političara i politikanta, jer – uljuđene i stručne rasprave ne će biti sve dotele dok političari misle da su po-

vjesničari, i dok se povjesničari igraju političara, najčešće nesvjesni, a nekad i svjesni da time potiču i legitimiraju politizaciju i politikantsku zloupotrebu historiografskih tema, a u oba slučaja – skoro nevjerojatno! – smjećući s umu da povijest brzo zaboravlja sve one koji su išli utabanim stazama i pokoravali se autoritetima, ali pamti one koji su imali hrabrosti misliti vlastitom glavom i braniti svoja uvjerenja.

Kao i svagdje i uvijek, i ovdje – što bi rekao **Gjalski** – značajeva, značajeva nam treba! Ovdje to znači: prihvatići **Nietzscheov** savjet – graditi svoje gradove na Vezuzu, slati svoje brodove u neistražena mora! Lokve i bare valja prepustiti onima koji nemaju hrabrosti ni vizije, a ni idealu. Njih zadovoljava brčkanje u toploj i plitkoj kaljuži oslobođenoj bura i oluja, izazova i opasnosti, jer tamo najlakše izruju kakav mastan zalogaj; tamo im i jest mjesto.

A oni koji se odvaze na otvoreno more, ne trebaju imati iluzija da će u dogledno vrijeme oko tih teških i bolnih pitanja biti postignuto posvemašnje suglasje. Ono nije ni moguće, a zapravo nije ni potrebno. Ono što je potrebno jest to, da se i o temama iz Drugoga svjetskog rata može raspravljati na akademskoj razini, stručno, argumentirano i civilizirano, bez proskripcija i ostracizma, kao što se, recimo, danas raspravlja o hrvatskome narodnom preporodu, o **Jelačiću**, **Starčeviću** ili **Strossmayeru**, sve temama i simbolima koji su još prije nekoliko desetljeća izazivali tučnjave po ulicama i trgovima ili dovodili do barikada na ulazu u sveučilišnu zgradu. Demokratska i civilizirana rasprava ključ je našega duševnoga i društvenog zdravlja.

(nastavit će se)

Iz Stepinčeva dnevnika: Hrvati i Srbi dva su svijeta

U najbolju bi nam se ruku priznalo da imamo pravo svoj jezik zvati svojim imenom, a kadikad i gdjegdje bi nam dopustilo čak i to da – što bi rekao **Miguel Cervantes** – i samomu kralju *pokažemo šipak kad on ne vidi*.

I to je uglavnom bila sva „korist za Hrvatsku“ koju smo ubrali šutnjom o pitanjima na koja je valjalo odgovarati i prešućivanjem problema koji se ne mogu prešutjeti. (Oni koji nešto znaju o međuratnoj povijesti, znat će da smo između 1918. i 1945. jednako tako bili optuživani da smo boljševici, i da su nam se sva vrata pred nosom zatvarala s tom izlikom!) Pa smo od sve te silne „koristi za Hrvatsku“ došli dotele da i u svojoj državi, ako se ne bismo zadovoljili time da budemo tek vratari, konobari i slična potrošna roba, nego bismo možda htjeli kakvu javnu službu i sudjelovanje u oblikovanju sudbine vlastitog naroda, moramo i danas, usred 2016. godine skrušeno i na krvavim koljenima ponavljati onaj mučni *auto-da-fé* u ime *antifašističkoga* Oca, Sina i Duha Svetoga.

da smo skršeni 1991. kao što smo skršeni 1945. godine! – tako nema nijednog razloga protiv rasprave o bilo kojem drugom razdoblju hrvatske povijesti. Tamo gdje se ne branimo, unaprijed smo poraženi; tamo gdje ne tumačimo, umjesto nas će tumačiti drugi; tamo gdje mi ne sijemo, i žetuće ubrati drugi.

A ne treba bježati od polemika, neugodnosti, pa ni od društvenih prijepora. Nije takvo stanje nezdravo samo po sebi, a pogotovo nije hrvatska posebnost. Iako su, zbog tri teška, dugotrajna i krvava rata u 20. stoljeću, možda drastičniji nego kod drugih naroda, ti problemi i slična polarizacija nisu specifično naši: Irce još i danas dijeli odnos irskih nacionalista prema autonomističkim koncepcijama koje su 1922. dovele do stvaranja Slobodne Države Irske i onda do građanskoga rata odnosno do jačanja granice kojom je irski otok podijeljen nadvoje, pa su – usprkos dugotrajanjoj tabuizaciji toga dijela povijesti – i danas vodeće irske stranke (Fianna Fáil i Fine Gail) izravni izdanci strana sukobljenih u tom ratu; Španjolci nemaju samo problem Katalonije i Baskije, nego i duboke procjepe iz doba građanskoga rata

ANDRÉ GIDE: JEDAN DOKUMENT O MUČENJU HRVATA U KRALJEVINI JUGOSLAVIJI

U svoj roman *Tamnica: fragmenat naših mladih života* (Zagreb, 1942.), hrvatski je književnik **Zlatko Milković** (Krašić, 11. siječnja 1911. - Pariz, 1946.) u obliku govora jednog od protagonistova uvrstio jedno svjedočenje o zlostavljanju hrvatskih rođoljuba pred jugoslavenskim redarstvom. Slična svjedočenja ostavili su optuženici i u mnogim drugim procesima (od procesa **Šufflayu** i drugovima, preko procesa **Hraniloviću i Soldinu**, do uhićenja u doba Banovine Hrvatske), a ništa lakše nije bilo ni mnogobrojnim komunističkim osumnjičenicima. Literarno najdojmljiviji opis svih tih stradanja vjerojatno je onaj **Krležin**, uvršten u *Deset krvavih godina*, kao opaska uz knjižicu *Glavnjača kao sistem Rajka Jovanovića*.

Dokumentarni fragment koji slijedi, Milković je popratio sljedećom podrubnom bilješkom: „Ovaj je govor kao vjerdostojni dokumenat naših prilika iz onog doba tiskan u pariškom listu: „*Vendredi*”, gdje ga je objelodanio 7. veljače 1936. poznati francuski književnik **André Gide**. On ga je dobio pisanog na cigaretne papirice od jednog hrvatskog utamničenog studenta, koji je u to vrijeme bio zatvoren u Zagrebu. – Pisac.“

Mi ga donosimo onako kako je objavljen u Milkovićevoj *Tamnici*, bez pravopisnih i drugih intervencija, izostavljajući tek Milkovićeve *didaskalije*. Držimo da je to poučno i korisno, jer ovaj i slični dokumenti pokazuju zašto je nastala reakcija koja se je, među ostalim, oblikovala i ocjenama da se „proti šumadijskim razbojnicima nije moguće boriti s molitvenikom u ruci“.

*

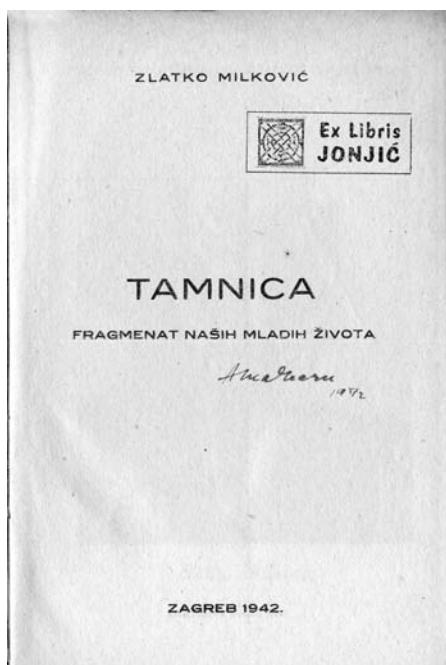
„U tri sata ujutro kuća, koju nastavam, i svi susjedni prilazi bili su opkoljeni od 15 detektiva sa naperenim revolverima. Silom su ušli u moj stan. Odmah nakon što su provalili u moju sobu, počeli su me tući pesnicama i držalom revolvera, zatim su me stavili u lance, dok su neki detektivi otišli da potraže svjedočke. Stajao sam bosih nogu na betoniranom podu moje sobe, jer mi nisu dozvolili da se obučem. Nakon što su pretražili čitav stan, dali su mi hlače, kaput i moju kapu (nijesu mi

htjeli dati šešir) i bacili su mi čarape i cipele. Na vratima kuće prije nego li sam izašao tukli su me ponovo gledajući desno i lijevo, da se uvjere, da ih nitko ne vidi i bacili su me u zatvorena policijska kola. U policijskim kolima, **Vujković** i njegovi

da su slični udarci zabranjeni u boksu. Začudio sam se, da je jedan čovjek u stanju podnijeti slične stvari. Iza stanovitog vremena sličnog neprekidnog djelovanja sa njihove strane skinuli su mi lance, da me postave drugačije: skinuše mi cipele, svezaše mi noge, zatim ruke, da ih ponovo zatim svežu poprečnim lancem srednje debljine. Dok me Vujković držao za kose, osjećao sam po sebi kišu udaraca nogom. Poskliznuo sam se licem prema zemlji. Jedna noga me još udara. Glava odleti kao balon, a tijelo za njom. Pao sam na stranu što je još više razbjesnilo organe vlasti. Kunući i proključi, derali su se, da će me oni „naučiti“, a ja sam pitao „Što?“ Zatim su me stavili u osnovni položaj, t. j. sa stopalom nogu prema gore. Jedan od detektiva zavezao mi je usta s odvratnom krpom da uguši moja stenjanja. Počeo sam gubiti svijest i nestajati u drugome svijetu.

Strašne boli, prekidane nesvjesticama, stenjanje, zatim iznova strašne muke, kao da netko lijeva vodu ili vrelo ulje na moje otvorene rane. Hladnom vodom polijevali su okrvavljenu stopalu mojih nogu, dovadajući mi k svijesti te strašne boli. Izlili su mi i lonac hladne vode na glavu. Zatim je Vujković stao skakati na mene, da me malo „oživi“. Pomoćnici dali su se isto tako na taj posao da ostave trgove svojih bakandi na mome tijelu – ispruženome na podu. Jutro se pomicalo. Sat kad činovnici preuzimaju svoju službu. Iza tri ili četiri sata neprekidnih udaraca, razvezali su me. Nijesam mogao staviti ni čarape ni cipele. Nijesam se mogao pače ni pridići. Kosmajac me stavio na svoja leđa poput vreće i odnio u zatvor, koji se nalazi u gornjem katu. U hodniku su čekali ljudi licem okrenuti prema zidu. Kosmajac se stao odmah derati, da nitko nema prava, da se okreće. On me baci u rupu bez prozora. Moje ruke i noge bijahu pokrivene krvlju. Prislonio sam glavu uza zid uporno gledajući u ništa. Zatim su mi donesli posudu za mokriti. Jedva sam se mogao okrenuti malo na stranu. Krv je tekla s mokraćom. Ostao sam tako ležeći s vrčem, jer sam mogao puzati tek s velikom mukom.

U jutro ušli su više puta Vojković i Kosmajac, da mi dozovu udarcima noge mjesto, gdje se nalazim. Poslije podne od-

nijeli su me dolje. Mučenja nastavila su se do sutradan ujutro. Ovaj puta udarci nisu dolazili svi najedamput, nego su bili raspoređeni. Tuklo me se sa volovskom žilom po tabanima i po cijelom tijelu, gazili me, skakali na mene, udarali me po cjevanici. Čupali su mi kose, udarali glavom po zemlji, stiskali prste. Mučenja su bila prekinuta tek kada je zovnuo telefon. Kada jedan čovjek leži tako u svojoj krvi čini mu se zaista nevjerojatno, da može netko na drugom kraju žice razgovarati a da i ne sluti što se ovdje događa. Mislio sam na policijske romane, na nedavno umorstvo, o kome sam čitao u beogradskim novinama... Kad su razriješili lance, sa kojima su me svezali, ležao sam na zemlji kao mačka, koja je pala sa nebodera i koja ne može skupiti svoje udove. Jasno, oni su svi pitali: "Što se pretvaram?" Kad nakon novih obroka udaraca sa volovskom žilom, pesnicama i nogom ipak nijesam uspio da se maknem, natovarili su me na leđa Kosmajca, koji me nakon što me odnio u viši sprat, baci na zemlju u ćeliju, potpuno osamljenu na kraju hodnika, da me drugi utamničeni ne bi mogli vijdelti i da im budem na dohvata njihove ruke.

Jedan sat zatim Kosmajac i Vujković bace se u svoju ćeliju urlajući kletve i staviše me odmah na svoju strašnu rabotu. Udarci su padali kao kiša. Htjeli su me prisiliti da ustanem, ali ja nijesam mogao. Zatim su me prenesli dolje u radnu sobu i nastavili su me udarati dalje. Kad sam gotovo izgubio svijest polijevali su me hladnom vodom, da produlje moju izdržljivost. To je trajalo cijelo to poslijepodne, čitavu večer, pa do tri četiri sata ujutro. Obješen ne leđima Kosmajca, koji me je nosio nasuprot moje ćelije, vidio sam zabiljeku lice, obrasio bradom, **Artukovića**. U novoj ćeliji, kuda su me bacili, bila je neka vrst ormara, koji je stajao pred prozorom, da mi se zapriječi, da se popnem tamo i da se pokažem u stanju kakav sam bio. Treba spomenuti, da se kroz deset prvih dana cijela moja hrana sastojala iz jedne šalice čaja i da nijesam spavao ni jedan jedini čas kroz šest ili sedam prvih dana.

U jutro su me donesli u "dvoranu za operacije" u gornji kat (gdje se nalaze ćelije), da olakšaju prevoz. Oko deset sati odveli su me na to mjesto. Bio sam tučen i obješen na željeznu šipku do jedan sat poslijepodne, po prilici. Vujković se hvalio tom prilikom, da je ubio **Bracana Bracanovića i Delića** i tvrdio je, da će konačno ovu večer dovršiti i sa mnom.

Ponovno doveden u ćeliju video sam, da mi krv teče iz ustiju. Moja košulja bila je natopljena krvlju. Tučenje sa volovskom žilom, dalo mi je izgled šugave zebre. Moja je košulja bila prilijepljena uz kožu s grušanom krvlju. Dovukao sam se do ormara, u nadi, da će naći nešto, da dokraj-čim muke. Našao sam staklenu električnu kuglu. Zubima sam istrgnuo kovni šaraf, zatim sam legao na nju, da je razbijem. Komadom sam stakla počeo rezati krvnu žilu lijeve ruke. To je bilo teško, jer mi je desna ruka bila potpuno oslabljena od mučenja. S ogromnim naporom uspio sam iza pol sata, da zarežem dosta duboko. Nešto slično dugoj, crvenoj uzici, počelo

je teći iz rane, krv je počela teći obilno. Gubio sam svijest. Sve oko mene postalo je mračno. Strjelovitom brzinom utonuo sam u svoj vlastiti život prema prošlosti...

Jedva što sam se osvijestio vido sam oko sebe žandare, koji su upravo stavljali jod na ranu, da mi zavežu ruku. Malo kasnije stigne redarstveni liječnik **Velimirović**. Ne pogledavši rane, rekao je samo: "Čemu se baviš politikom?" Malo zatim došao je upravitelj zatvora **Kestić**, koji je, videći me u stanju u kojem se nalazim, ostavio jednog detektiva, da me čuva.

Vujković i Kosmajac došli su na večer vičući, da će mi razbiti gubicu za ono, što sam učinio. Doista, uveče, vukli su me

iznova iz petoga u četvrti kat, unatoč mojim povojima, dajući nalog detektivu, koji me je čuvao, da se ne miče. Ali jedva, što su me svezali lancima za mučenje, kad začuše korake na stubama. Kosmajac izade i vrati se odmah ustanovivši da je detektiv ipak sašao u četvrti kat. Vujković i Kosmajac i svi njegovi pomoćnici počeli su se derati i kleti detektiva, koji se postavio pred vrata prostorije gdje smo se nalazili. Mislim, da je dobio nalog, da pazi, da me ne bi ove večeri mučili. Psijući me oni su me udarali po glavi i po vratu i skidajući mi lance, rekli su mi, da imaju slobodne ruke, da me dotuku. To bi bilo brzo svršeno i onda ne bi trebali više, da si umaraju pluća. Zatim su me podigli, da me odnesu u jednu osamljenu sobu. Stavili su me na prozor i nakon što su mi stisnuli ruke iza leđiju, dok ih je Kosmajac pritiskao svojim okoljenima, Vujković me je vukao za kosu, udarao mojom glavom o izvanjski rub prozora i vikao: "Ovamo će te baciti! Tu je vreća, pa u rijeku!"

Sutradan započela su ponovno mučenja, ovaj put grozna, na novi način: igle. Objesili su me na željeznu šipku i čvrsto mi stisli ruke u zglobovima. Zatim su mi provukli koljena između ruku, a ispod podkoljenice dugu, željeznu šipku. Ta šipka bila je postavljena na dva stolca. **Teodor Marković** mi je začepio usta sa ubrusom, da uguši moja zapomaganja i da me zapriječi da se otimam. Kosmajac mi je držao noge, a Vujković mi je zario igle ispod nokata na nogama. Moje su ruke postale besčutilne, neuporabive. Igle su bile duge šest do osam centimetara, poput onih, koje se upotrebljavaju za šivanja akata sa trobojnim koncima. Probili su mi tako pet nokata. Boli su bile tako grozne, da usprkos svih napora nijesam mogao usredotočiti moju misao na drugu stvar, što je bio za mene uvijek jedini način obrane protiv boli. Izgubio sma vlast nad samim sobom. Osjećao sam, da sam već blizu granice, da postanem lud. Izgubio sam svijest. Da me se osvijesti poškropili su me hladnom vodom udarajući me nogom u slabine.

Iza petnaest dana tučenja i sustavnoga mučenja – kroz to vrijeme čuvali su me dan i noć – slijedilo je drugo razdoblje od 6-7 tijedana u koje su me tukli u razmacima. Do zadnjeg dana mučenja, nisu prestajala, da nam prijete, da nas tuku šakama i nogama sve dok nismo predani u sudski zatvor, gdje su me držali sve do sada, kada sam konačno uspio oslobođiti se u stanju groze i u strahu pred novim mukama...“ (**Prir. T. J.**)

PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU NABAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU POLITIČKIH ZATVORENIKA

(Zagreb, Masarykova 22/IV, srijedom od 9 do 13 sati)

POLITIČKI ZATVORENIK 2009.-2013. - brojevi 202-255 na CD-u s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	25 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. - svi brojevi časopisa (166-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	25 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. - svi brojevi časopisa (1-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 4 CD-a	200 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. - svi brojevi časopisa (brojevi 130-165) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja (stara izdanje) - 1 CD	30 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997. i 1998.-2002. - svi brojevi časopisa (brojevi 1-129) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 2 CD-a	60 kn
Ivo BJELOKOSIĆ: Svečenik matični broj St. Grad. 2019, HDPZ Podružnica Dubrovnik, 2002.	80 kn
Kaja PEREKOVIĆ: Naše robijanje, RINAZ Rijeka, HDPZ Zagreb, 2004.	150 kn
Skupina autora: Hrvatske žene u okovima i pjesmi, Riječki nakladni zavod Rijeka, 1997.	80 kn
Bruno ZORIĆ: Svjetlo i sjene (pjesme), HDPZ Podružnica Zadar, 2000.	40 kn
Slavko MILETIĆ: Za dostojanstvo i slobodu, HDPZ Mostar, 2006.	80 kn
Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugog svjetskog rata i porača u Karlovačkoj županiji, lzd. HDPZ - Podružnica Karlovac, 2007., tvrdi uvez, 450 str.	140 kn
Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraču, lzd. HDPZ - Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, 2007., tvrdi uvez	150 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: Dr. Niko Koprivica gradonačelnik Dubrovnika, žrtva i mučenik sa Dakse, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, 2009., 72 str.	50 kn
Mijo JURIĆ: Osamnaesto proljeće (Uspomene na godine tamovanja), HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2009., tvrdi uvez, 312 str.	100 kn
Prilozi za povijest Domovinskog rata u Đakovu i Đakovštini, prir. Ivo Tubanović, Igor Švranka, Pero Šola, Dragutin Hajnić, Zorica Balog, Maja Majbaum i Sanja Rogoz-Šola, izd. Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora Ogranak Đakovo i HDPZ Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 528 stranica	150 kn
Žrtve Drugoga svjetskog rata, porača i Domovinskog rata na području župa Dobretići, Jajce, Koričani, Ključ, Liskovica, Podmilačje i Varcar Vakuf – Mrkonjić Grad, prir. Ivo Tubanović, Stipo Pilić, Ivo Aščić, Mirko Blažević, Mara Crnoja, Zdravko Žunić i Branko Bungić, izd. 2B multimediaPrint, Nova Bila, 456 stranica, tvrdi uvez	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Stara Gradiška: mučilište i gubilište hrvatskih političkih zatvorenika, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, broširano, 302 str.	100 kn
Božidar Božo KOVAČEVIĆ: Križni put dugačak pet godina 1945.-1950. (Svjedočenje o vremenu), HDPZ - Podružnica Karlovac, broširano, 103 str.	40 kn
Slavko RADIČEVIĆ: Tri zla dvadesetog stoljeća na tlu Hrvatske, Vlastita naklada – sunakladnici; HDPZ i HDPZ Podružnica Rijeka 2010., tvrdi uvez, 351 str.	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Lepoglava, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika, drugo, dop. i proš. izdanje, HDPZ, Dubrovnik, 2010., broširano, 304 str.	100 kn
Mato LUKAČEVIĆ: „Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti“, Matica Hrvatska - Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 408 str.	100 kn
Damir BOROVČAK: „GOVDANSKO, Hrvatsko velejunaštvo bez svjetskog uzora“, Zagreb 2012.	120 kn
DVD Huda Jama - Rudnik Barbara - komunistički zločin 1945.	20 kn
Mara ČOVIĆ: Sjećanje – Svjedočenje. Rijeka, Riječki nakladni zavod, 1996, 111 str.	40 kn
Branimir DONAT: Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 358 str.	100 kn
Andrija Radoslav GLAVAŠ: Hrvatska književnost i duhovnost, Zagreb, Dora Krupićeva, 1999., 442 str., tvrdi uvez	100 kn
Jeronim KORNER: Pjesme duhovnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 1998., 328 str., tvrdi uvez	80 kn
Tomislav DRŽIĆ: Hladne je u peklu, vlastita naklada, Zagreb, 2009.	20 kn
Monografija MACELJ 1945. , po promotivnoj cijeni	200 kn
.	

NEPOZNATO SVJEDOČANSTVO O ODNOSU JUGOSLAVENSKIH VLASTI PREMA POLITIČKIM PROTIVNICIMA IZ DOBA ŠESTOSIJEČANSKE DIKTATURE: SLUČAJ LJUBOMIRA KREMZIRA

U brojnim i nikada dovršenim raspravama o teškim pitanjima iz prošlosti često puta se zaboravljuju istaknuti ili barem spomenuti konkretni razlozi nicanja pojedinih pojava i mesta pojedinaca u njima, što, u najmanju ruku, ograničava kvalitetniju raspravu. Tako se pretežito prigo-

Ljubomir Kremzir na redarstvenoj fotografiji

dom tumačenja nicanja nacionalističkih organizacija među Hrvatima, uključujući i njen radikalniji dio predstavljen u obliku ustaškog pokreta, nastalih nakon uvođenja šestosiječanske diktature, polazi od tragičnih iskustava iz Drugoga svjetskog rata i u skladu s time osuđuje poraženi ratni režim. No, što je sve moglo dovesti do ekstremnijeg ponašanja tih protagonisti čini se sasvim legitimnim pitanjem i to osobito zato što zanemarivanje niza činjenica ili njihovo selektivno korištenje vodi samo prema stvaranju okljaštene povijesti.

Polazeći s tog gledišta i zahvaljujući pronalasku nepoznatog svjedočanstva pripadnika nacionalističkog a kasnije i ustaškog pokreta, nastojimo baciti malo više svjetla na jednu individualnu sudbinu, smatrajući da je za sastavljanje šireg

Piše:

Dr. sc. Stjepan MATKOVIĆ,
Hrvatski institut za povijest

mozaika potrebno prikupiti što više saštavnih dijelova da bi se dobila što pouzdanija slika o povjesnoj stvarnosti.

Prigodom istraživanja ostavštine Ante Trumbića, i to onog dijela koji se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, naišli smo na rukom pisano izjavu Ljubomira Kremzira o njegovu boravku u zagrebačkim uzama tijekom diktature u Kraljevini Jugoslaviji.¹

Prvo biografsko pomagalo za osnovno upoznavanje s njegovim životopisom upućuje nas na podatke da je riječ o trgovačkom pomoćniku, rođenom u Zagrebu 27. lipnja 1911., koji se u svojim mладим danima priključio hrvatskoj nacionalističkoj omladini ili onoj skupini mladeži koja je zagovarala beskompromisnu borbu za stvaranje samostalne hrvatske države.² S obzirom na to da je nakon atentata na Stjepana Radića i drugova u beogradskoj Narodnoj skupštini došlo do vrlo raširenog negodovanja prema režimu i njegovim eksponentima, zbog čega su se solidarno povezale pristaše Hrvatske seljačke stranke i drugih političkih skupina hrvatske nacionalne orientacije a naročito onih pravaškog porijekla, Kremzir je bio među onima koji

1 Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, ostavština Ante Trumbića, kut. 1, svežanj za 1930. godinu, bez signature, osam listova.

2 Zdravko DIZDAR, „Kremzir, Ljubomir“, *Tko je tko u NDH. Hrvatska 1941.-1945.*, gl. ur. Darko Stuparić, Minerva, Zagreb, 1997., str. 206-207. U vezi Kremzirove profesije i u službenim talijanskim popisima zabilježeno je da za vrijeme međuratne emigracije bio po profesiji trgovac (negoziante). Vidi: *Fuorusciti Croati residenti in Italia*, Ministero dell'interno, Roma, 1937., str. 10.

su u tom napetom ozračju zagovarali pružanje otpora omraženom režimu s jasnom namjerom da se Hrvati potpuno oslobođe spona s Beogradom.³

Hrvatski grb okrunjen krunom bit će također predmet optužbe

S druge strane, diktatorski režim je, uz organiziranje poklonstvenih deputacija prorezimski raspoloženih Hrvata, pokrenuo val represije ne bi li odmah u začetku slomio rastući otpor prema svom autoritativnom sustavu. Od kraja travnja 1929. krenuo je niz političkih procesa koji su

3 Kremzir je od ranije, prije diktature, djelovao u sklopu Hrvatske narodne omladine (HANAO), a tijekom saslušanja u beogradskom procesu izjavio je da je poznavao prvooptuženog Bernardića još iz „omladinske organizacije bivše HSS“. Vidi jedan iskaz svjedoka vremena u: Tomislav JONJIĆ - Stjepan MATKOVIĆ, *Iz korespondencije dr. Mile Budaka (1907.-1944.)*, Zagreb, 2012., str. 419 i „Preslušavanje Ljubomira Kremzira“, *Novosti*, br. 120, 2. 5. 1930., str. 2.

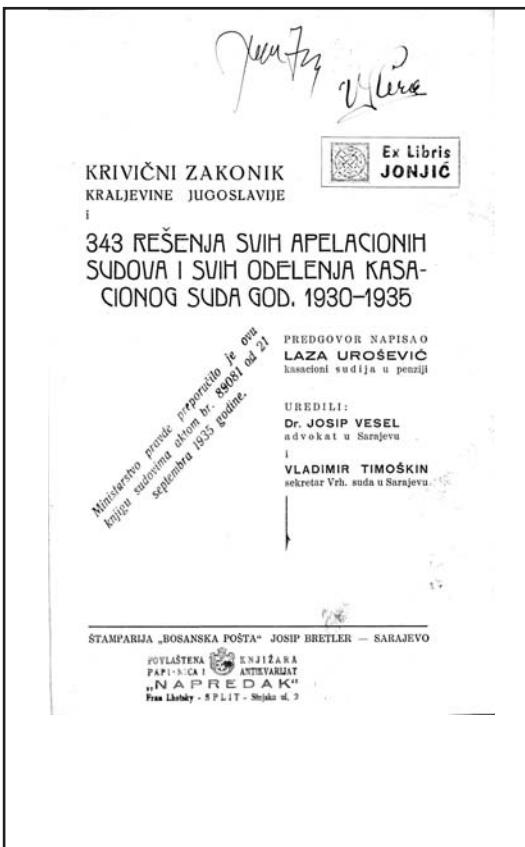
slali nedvosmislenu poruku javnosti o nadmoći službenog poretka.⁴ U tom ozračju i devetnaestogodišnji Kremzir se vrlo brzo suočio s odgovorom državnih vlasti koje su početkom studenoga 1929. uhitile niz mladića, proglašivši ih dijelom tajnoga terorističkog udruženja („zagrebačka teroristička organizacija“), jer su se navodno udružili u rujnu iste godine s namjerom da atentatima na ljudе režima i podmetnutim eksplozijama istupe protiv jugoslavenske države i „promijene politički poredak u državi“.⁵ Da je progon zahvatio i predstavnike visoke politike pokazuje nam činjenica da je uskoro bio uhićen i Vladko Maček, Radićev nasljednik na kormilu tada već zabranjene Hrvatske seljačke stranke, jer je novčano podupirao studentsku organizaciju svoje stranke, a zatim su svi uhićenici bili sprovedeni iz zatvora Sudbenog stola u Zagrebu u beogradski istražni zatvor.⁶

U Beogradu im je studio Državni sud za zaštitu države koji je osnovan krajem 1929. godine radi zaštite javnog poretka i sigurnosti. Sud se sastojao od sedam sudaca, od kojih su trojica bila Srbi, trojica Hrvata i jedan Slovenac. Suđenje je trajalo od 24. travnja 1930., kad je održan prvi dan rasprave, do 4. lipnja, a presudom toga Suda od 14. lipnja 1930. Maček je bio oslobođen tereta krivnje, no veći dio mladih okrivljenika osuđen je u rasponu od 15 godina kazne za **Ivana Bernardića do Pavla Margetića i Kremzira** kojima je izrečena kazna od šest mjeseci strogog zatvora. Budući da je Kremzir bio uračunat boravak u istražnom pritvoru kao izdržana kazna, on je odmah po izricanju presude bio pušten

4 T. JONJIĆ, „Proces Hraničević-Soldin. Prilog poznavanju postanka ustaškog pokreta“, *Hrvatska između slobode i jugoslavensva*, zbornik radova, ur. T. Jonjić i Z. Matijević, Zagreb, 2009., str. 170.

5 Rudolf HORVAT, *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb, 1992. (pretisak), str. 470. Horvat potvrđuje da su optuženi mladići prihvatali borbu paklenim strojevima i napade na istaknute režimske ljudе, što je prema njemu bilo shvatljivo u ozračju odgovora na likvidaciju hrvatskih narodnih zastupnika u beogradskoj skupštini.

6 Kako je Maček opisao te događaje vidjeti u: Vladko MAČEK, *Memoari*, Zagreb, 2003., str. 129-134. Iz njegova opisa razaznaje se da su uhićenici bili mučeni i da optuženici nisu počinili nikakvu stvarnu štetu.

na slobodu.⁷ Prema svemu sudeći, on se ubrzo uputio u Zagreb gdje je neuspješno pokušao pronaći posao. Maček će pak u svojim memoarima zabilježiti da su sudci na tom suđenju pokazali određenu liberalnost („sudnica se pretvorila u neku vrstu parlamenta“), a posljedica je bila da su nakon proglašenja njegove nedužnosti i nedužnosti dijela optuženika četvorica sudaca umirovljeni, a jedan premješten na niži sud.⁸

Ovdje treba ispraviti netočnosti koje su se pojavile u suvremenoj historiografiji o suđenju Bernardiću i drugovima. Naime, **Mario Jareb** u svojoj monografiji o ustaškoj organizaciji tijekom međurača, koja je u stvari njegova prerađena doktorska disertacija, donosi nekoliko krivih podataka vezanih uz slučaj beogradskog suđenja i Kremzira. Tako on prvo piše: „Od dvadeset i trojice optuženika, njih devetorica oslobođena su optužbe. Čak trinaest optuženika, među njima Ivan

7 Margetić je za razliku od Kremzira morao u pritvor ostati još jedan dan. Vidi: „Presuda državnog suda“, *Politika*, br. 7939, god. 27., Beograd, 15. 6. 1930., str. 2., „Presuda u procesu Bernardića i dr.“, *Novosti*, god. 24., br. 163, Zagreb, 15. 6. 1930., str. 1. i „Osuda u procesu Bernardića i drugova“, *Novo doba*, Split, br. 138, god. 13., 16. 6. 1930., str. 1.

8 V. Maček, *Memoari*, str. 133.

Bernardić i Cvjetko Hadžija, bilo je proglašeno krivima i osuđeno na dugodišnju robiju.⁹ Međutim, riječ je o faktografskom propustu jer je na tom suđenju bilo dvadeset i četiri optuženika, od kojih je četrnaest osuđeno na različite kazne, a ostala deseterica su oslobođeni krivnje. S obzirom na sadržaj Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi kojim je bio zabranjen rad udruženja i političkih stranka „koja nose obeležeje versko ili plemensko“ prilog čak mogao bi se prije navesti uz broj onih koji su bili oslobođeni krivnje. Zatim Jareb nastavlja: „Ljubomir Kremzir dobio je razmjerne blagu kaznu od 6 mjeseci zatvora, a po njezinu je odsluženju pobegao iz zemlje i pridružio se ustaškoj organizaciji.“¹⁰

U prvom dijelu rečenice nije jasno zašto autor misli da je Kremzir „dobio razmjerne blagu kaznu“. Kad je Maček bio uhićen pod optužbom o suradnji s teroristima, onda se Kremzirovo ime uopće nije pojavljivalo na popisu glavnih krivaca.¹¹ Prema podignutoj optužnici Kremzir nije bio među glavnim optuženicima poput Bernardića i Hadžije koji su optuženi da su organizirali terorističko udruženje. Ni tisak režimske orientacije nije ga navodio među „glavnim krivcima“. Kremzira se u optužnici teretilo da je zajedno s Bernardićem i još četvericom mladića „jedne noći početkom novembra 1929“ tražio naoružan revolverom po javnim lokalima generala **Belimarkovića**, generala **Tomića** i upravitelja („upravnika“) policije **Bedekovića** da ih ubiju. U presudi je pak navedeno da je bio kriv „što je dana 6. novembra 1929 god. u Zagrebu – nakon što je dan ranije čuo kako je optuženi Bernardić Ivan kazao, da se sutra mora početi sa akcijom za ubijanje viših oficira – u gostionici Mokusa na Pešćenici čuo kako je optuženi Bernardić Ivan, koji je bio naoružan revolverom izjavio, da se iste večeri mora početi sa atentatima – dakle znao da se priprema ubistvo na koga organa vlasti, a da ipak o tome nije na vreme izvestio državnu vlast.“ S obzirom na to da je u dispozitivu presude utvrđeno da je Kremzir bio kriv, može se zaključiti da nije usvojen dio op-

9 Mario JAREB, *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941. godine*, Zagreb, 2006., str. 94.

10 Isto.

11 „Uapšenje g. dra. Vladimira Mačeka“, *Obzor*, br. 345, 24. 12. 1929., str. 17.

tužnice po kojoj je on imao namjeru ubiti predstavnika vlasti, nego da nije o toj namjeri „izvjestio organe vlasti.“ U istom dijelu presude kod optuženog Margetića, koji je također dobio kaznu u visini od šest mjeseci, naglašeno je „da je čuo u Kustosiji kraj Zagreba u više navrata govoriti Bernardića omladina treba da bude na okupu, da svaki treba da ima oružje, da treba saznati za stanove generala Velimarkovića i Tomića i šefa zagrebačke policije dr. Bedekovića zatim što je znao da se pripremaju ubijstva organa vlasti, a da ipak nije na vrijeme to saopćio vlastima.“¹²

Za vrijeme saslušanja na Državnom sudu za zaštitu države Kremzir se očitovalo nevinim i nije se smatrao članom nikakva tajnog udruženja jer po njegovu mišljenju „takvo udruženje nije postojalo.“¹³ Poricao je iskaze koje je dao sudcu istražitelju u Zagrebu. Kremzirov branitelj **Marko Lamešić** je u svom govoru tvrdio

sa svojim prijateljima, popio nekoliko deca vina i onda, kad ga je gostoničar izbacio iz kavane, on je prijetio njemu, a ne generalima. Umjesto kazne, koju za ovo djelo traži optužnica protiv njega, trebala je samo da ga majka izlupa. – Na kraju dr. Lamešić pobija pojedine tačke optužnice i naglašuje, da je njegov branjenik daleko od svega onoga što mu optužnica pripisuje. Apelira na sudije da savjesno ispitaju cijelu stvar i završava nadom, da će njegov branjenik biti riješen i pušten na slobodu.¹⁴ Zbog čega je šestomjesečna kazna za zatajivanje bila „razmjerno blaga kazna“ ostaje čitatelju da sam prosuđuje.

U drugom dijelu Jareb navodi da je Kremzir po odsluženju kazne pobjegao iz zemlje, što nije precizna formulacija i nju ćemo ispraviti u daljem dijelu ovoga teksta. Završno se može istaknuti da je pomalo neobično za ambiciozno zamisljenu monografiju o ustaškoj organizaciji prije uspostave NDH da se u njoj više nije ništa moglo pročitati o Kremziru koji je ubrzo pristupio toj organizaciji. Ni jedan jedini redak! Stoga mogu samo parafrazirati recenzenta Jarebove knjige koji je zapisao: „Šteta je što pisac nije iskoristio neke fondove bez čijeg pregleda nije moguće ozbiljno pratiti razvoj osobito domovinske grane ustaškog pokreta.“¹⁵

Navedena Kremzirova epizoda sa suđenjem upućuje nas i na činjenicu da je Trumbić, koji je tada bio odvjetnik u Zagrebu, a na beogradskom Sudu je branio optuženog Mačeka i bio glavni govornik obrane, bio u prigodi upoznati Kremzira i zatim mu pomoći u pravnim pitanjima nakon izlaska iz zatvora. Napose je to bilo vidljivo nakon Kremzirova privođenja u zagrebački istražni zatvor i torture koju je tada doživio. S obzirom na to da je Trumbić bio zagrebački odvjetnik, za razliku od Lamešića, Kremzirova branitelja na beogradskom procesu koji je živio u Rumi, postaje jasnije zašto se dokument koji integralno donosimo u prilogu ovoga teksta nalazi u ostavštini znamenitog „patrijarha“ tadašnje politike i zašto

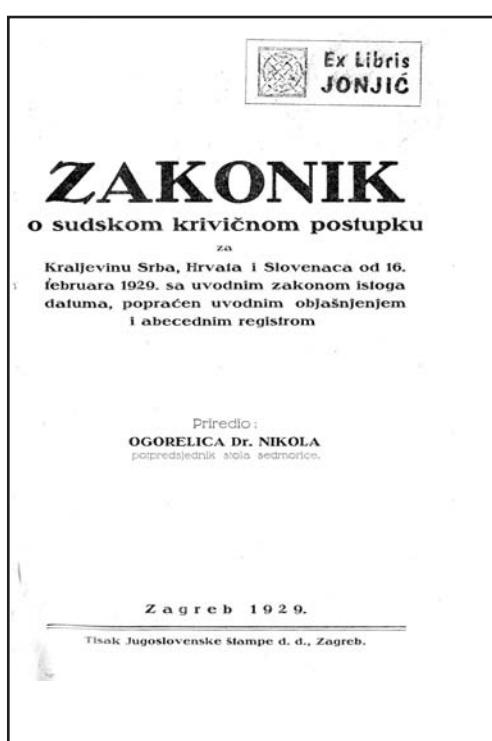

Uspomene Kremzirova suoptuženika
Ivana Bernardića

se on u svojoj političkoj karijeri sve više okretao od svoje neosporno jugofilske prošlosti prema postignuću nacionalne nezavisnosti naroda kojemu je pripadao, a u tom zaokretu nisu se izbjegavale rasprave o rješenjima izvan jugoslavenskog okvira.

Kremzir je tako nakon puštanja iz beogradskog pritvora vrlo brzo ponovo uhićen, ali ovoga puta u središtu Zagreba. Nakon nešto više od dva mjeseca od izlaska iz pritvora iznova se našao pred policijskim istražiteljima. U priloženom svjedočanstvu podrobno je opisao svoje mučno iskustvo sa tadašnjom policijom u Zagrebu. Drugim riječima, ponovno se suočio s torturom. U jednom od autobiografskih članaka koji obiluju povijesnim reminiscencijama, **Eugen Dido Kvaternik** zabilježio je da su mnogi optužnici s beogradskog procesa poput **Jakova Ješića**, **Vilka Begića**, Ivana Bernardića i „omladince“ Ljube Kremzira bili „bestjalno mučeni“.¹⁶

Taj zapis ne bi trebalo zanemariti jer i drugi izvori potvrđuju na koji su način jugoslavenske vlasti primjenjivale torturu na svojim protivnicima. Prije svega, beogradска povjesničarka **Ivana Radivojević** je u jednom svom članku iznijela podatke o suđenjima na Državnom sudu za zaštitu države, uključujući i one vezane uz proces Bernardiću i drugovima. Riječ je

da je njegov štićenik „potpuno nevin“.¹⁴ U tom je govoru Lamešić, prema novinskim izvješćima, naglasio: „Kaže [Lamešić, op. aut.] da se ne smije uzeti kao dokazana tvrdnja optužnice, da je on prijetio izvjesnim generalima. Poslije izlaska iz bolnice, on je slučajno došao u gostonu

12 Isto.

13 „Preslušavanje Ljubomira Kremzira“, *Novosti*, br. 120, 2. 5. 1930., str. 2-3.

14 „Branitelji opt. Franekića i Kremzira“, *Novosti*, br. 149, 31. 5. 1930., str. 2.

15 „Proces protiv Bernardića i drugova“, *Novo doba*, br. 124, 30. 5. 1930., str. 3.

16 T. JONJIĆ, „Postanak i djelovanje ustaškog pokreta do 1941. (Uz knjigu dr. Marija Jareba: Ustaško-domobraniški pokret od nastanka do travnja 1941. godine)“, *Politički zatvorenik*, br. 178, siječanj 2007., str. 38-46. http://www.tomislavjonjic.iz.hr/V_15_jareb.html (pristupljeno: 21. 2. 2016.)

17 Eugen Dido KVATERNIK, *Sjećanja i započetja 1925-1945. Prilozi za hrvatsku povijest*, ur. Jere Jareb, Zagreb, 1995., str. 209.

SKRAĆEN IZVADAK

iz optužbe i osude optuženih i osuđenih pred Državnim Sudom za zaštitu države, iz procesa Ivana Bernardića i drugova.

Državni Tužilac
kod
Državnog suda za zaštitu Države.

D. T. 2343/29.

25.

ZATVOR OPTUŽNICA

Državni Tužilac kod Državnog suda za zaštitu Države u Beogradu, u smislu § 7. od 3. Zakona o Državnom sudu za zaštitu Države, optužuje:

1.) **Bernardić Ivana Josipova**, priv. namještenika, sa 24 godine, rođenog u Banjskom selu, srez Vojnić, prebivalištem u Zagrebu, neoženjenog, rimokatolik:

2.) **Hadžiju Cvjetka Matijina**, advok. pripravnika, sa 32 godine, rođenog u Kataleni, općina Kloštar, prebivalištem u Jastrebarskom, neoženjenog, rimokatolik:

3.) **Franekić Martina Stjepanova**, trg. pomočnika, rođ. 10. XI. 1905. godine u Seocima — Sl. Požega, prebivalištem u Zagrebu, neoženjenog, rimo-kat.:

4.) **Kremizr Ljubomira Jakobova**, trg. pomočnika, sa 19 godina, rođ. i sa prebivalištem u Zagrebu, neoženjenog, izraelitske vjere:

5.) **Mateković Stjepana Milkina**, ljevača željeza, rođ. 2. III. 1909. god. u Hrv. Kostajnici, prebivalištem u Zagrebu, neoženjenog, rimo-kat.:

6.) **Paver Filipa pok. Gjure**, stol. pomočnika, rođ. 15 V. 1909. god. u Drvaru, prebivalištem u Zagrebu, neoženjenog, rimo-kat.:

7.) **Ban Ivana pok. Franje**, trg. pomočnika, sa 26 god. rođenog u Krešovu, Fojnica, prebivalištem u Zagrebu, neoženjenog, rimo-kat.:

8.) **Štrtak Ivana Markova**, mesarskog pomočnika, sa 27. godina, rođenog u Krvariću-Vrapče, prebivalištem u Kustošiji, oženjenog sa jednim djetetom, rimo-kat.:

9.) **Mocnaj Velimira Dušanova**, svršenog filozofa, rođen 25. II. 1902. god. u Mostaru, prebivalištem u Zagrebu, neoženjenog, star. kat.:

169

Tekst optužnice objavljen u Bernardićevu knjizi

o izvornim podatcima iz fondova Arhiva Jugoslavije u Beogradu koje ne možemo naći u novinskim izvješćima podložnima nadzoru. Tako se u njenom radu prenosi i Kremzirov iskaz na Državnom sudu za zaštitu države od 1. svibnja 1930. o tome što je doživio tijekom istrage u policiji u Zagrebu. Dobrivojević prenosi da je Kremzir izjavio da je zlostavljan „na isti način kao i Bernardić“, da je „batinjan“ radi davanja priznanja, a Kremzirov odvjetnik je „istakao da su njegovom klijentu, kao posljedica mučenja, ‘tri nokta

otpala, tri plombe pokidane i pocepane, da mu stomak i danas krvari, da mu je pao stomak u karlicu.“ Prema novinskim izvješćima, Lamešić je tvrdio da je „optuženom Kremziru otkinut želudac i da sada leži u karličkim kostima.“¹⁸

Način na koji je zlostavljan Bernardić je u arhivskoj verziji opisan na sljedeći način: „... prilikom ispitivanja detektivi, čija imena navodi, ‘bacili [ga] na pod’, ‘sve-

18 „Preslušavanje Ljubomira Kremzira“, Novosti, br. 120, 2. 5. 1930., str. 3.

zali mu ruke sa nogama i obesili na pušku gore tako da mu je glava visila dole, i u isto vreme, jer su noge bile gore, skinuli mu cipele, udarali po tabanima i u bubrege i tako ga puštali visiti po jedan sat i po pola sata celog tog dana“. Zlostavljanje je, prema njegovu svjedočenju, trajalo od pola šest ujutru do šest uvečer. Bernardić je na suđenju dalje tvrdio kako su ga agenti ‘bacali jedan drugom na zid’, ‘gazili ga nogama’, i strahovito vrijedali, govoreći da ‘Hrvatima treba prirediti Vartolomejsku noć’, kao i da će ‘zapamtiti 6. siječanj Nj. V. Kralja.“¹⁹

Podsjetimo da je Kremzirov branitelj na suđenju pred Državnim sudom u Beogradu istaknuo u svome obrambenom govoru da zapisnici koji su sastavljeni na policiji i kod sudca istražitelja u Zagrebu, a u kojima su se nalazila priznanja njegova branjenika, nisu bili vjerodostojni jer je trebalo ustanoviti „pod kakvim okolnostima i u kakvom duševnom stanju on je te izjave davao.“ A predsjednik Državnog suda **Dušan Subotić** odbacio je prije toga braniteljev prijedlog da se za Kremzirov slučaj pozovu sudbeni liječnici radi stručnog pregleda kao i sudac istražitelj s perovođom koji su ga preslušavali da bi se utvrdilo je li točno što je Kremzir govorio protiv policije ili je to izmišljotina. Trumbić je, s braniteljima **Nikom Ljubičićem** i **Živkom Bertićem**, podržao Lamešićev prijedlog, izjavivši da je trebalo da se „utvrde stvari kod policije, jer se njemu čini da je policija bila zavela sistem kako bi pripremila materijal za procese.“²⁰ Subotić je smatrao Lamešićev prijedlog „nepotrebним“ i time podržao stav državnog odvjetnika **Ucovića** da se optužnica u pogledu Kremzira nije oslanjala na iskaze date kod policije, nego jedino na prizanje kod Sudbenog stola.²¹ Na taj je način otklonjena krivnja policije za torturu i nezakonito sastavljanje zapisnika.

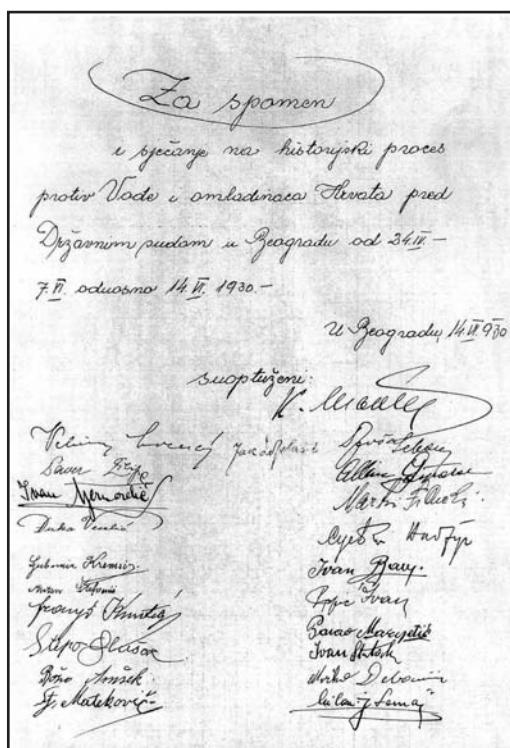
19 Ivana DOBRIVOJEVIĆ, „Policija i žandarmerija u doba šestosiječanskog režima kralja Aleksandra (1929.-1935).“, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1, god. 38, Zagreb, 2006., str. 115. Bernardić donosi podroban opis policijske torture u svom autobiografskom zapisu *Život iza željeznih rešetki. Prema vlastitom iskustvu i neposrednom opažanju napisao Ivan Bernardić*, Zagreb, 1940., str. 6-10 i 147-149.

20 „Preslušavanje Ljubomira Kremzira“, Novosti, br. 120, 2. 5. 1930., str. 3.

21 „Proces protiv Bernardića i dr.“, Novosti, br. 140, 22. 5. 1930., str. 1.

U Trumbićevu ostavštini ostali su još prijepisi nekih dokumenata koji pojašnjavaju odnos vlasti prema Kremziru nakon njegova povratka iz Beograda u Hrvatsku. Prvi je po kronološkom redu prijepis „Odluke“ Predstojništva Gradske policije u Osijeku od 11. rujna 1930. (POV Broj 3687-1930.) kojom je Kremzir stavljen pod policijski nadzor uz opasku „da je isti dužan od mraka do zore biti kod kuće i na poziv straže oglasiti se, odnosno osobno predstaviti se.“ Tom odlukom bilo mu je zabranjeno napustiti područje grada Osijeka bez odobrenja lokalne policije.

Slijede „Dozvole Privremenog boravka u Zagrebu od 8. XI. – 16. XI. 1930 u svrhu lečenja [lječenja] za Ljubomir Kremsira“

Optuženici su svojim potpisima ovjekovječili odanost vođi Mačeku (iz ostavštine obitelji Hranilović)

(Zagreb, 5. 11. 1930.) i „Putne objave“ kojom se naknadno dopustilo putovanje izvan Osijeka a unutar Kraljevine Jugoslavije uz naznaku da ona vrijedi samo za putovanje „po gorskim krajevima i to Bosnu-Hercegovinu Sloveniju i Dalmaciju“ i da se mora „u svakom mjestu pri dolasku prijaviti mesnim vlastima“ (Predstojništvo gradske policije, Kraljevsko redarstveno povjereništvo za grad Osijek, 6. 11. 1930.).²² Opis područja putovanja može

22 Na poledini je ovog dokumenta zapisan Kremzirov osobni opis: godina rođenja 1911., stas srednji, oblik lica dugoljasto,

Zajednička fotografija branitelja (iz knjige I. Bernardića)

se povezati s prijepisom liječničke svjedodžbe (broj 1748/1930.) iz osječke bolnice od 1. studenog 1930. koji su potpisali šef odjela dr. Mučević i ravnatelj bolnice dr. Mudrovčić, čiji tekst glasi: „Kremzir Ljubomir, 20. god. star iz Zagreba, nalazi se u ovoj bolnici na liječenju od 9. X. o. g. do danas.“ Oni pri tome donose dijagnozu: „Isti boluje na atoniji i raširenju želuca /Ptosis et atonia ventriculi/, te općoj nervozni /Neurasthenia universalis/. Na njegovo živčano stanje utječe nepovoljno depresija uslijed nemogućnosti, da ovdje u gradu nadje zaposlenje. Radi toga bi bilo za njega od važnosti, da može gdje drugje naći zaposlenje, a specijalno bi gorska klima povoljno utjecala na opće stanje.“ Iz njihove ocjene bolesti i preporuke može se shvatiti zašto je policija u opisu područja budućeg kretanja nazačila „gorske krajeve“.

Kremzir je ubrzo, prema vlastima Savske banovine, ilegalno prešao 21. veljače 1931. iz Osijeka u Mađarsku.

Kako je točno izgledao njegov put nakon odlaska u inozemstvo nije još posve točno ustavljeno. Povjesničari bježe da se pridružio ustašama u njihovu logoru na Janka Puszti. Prema službenim dokumentima Kraljevske banske uprave Savske banovine, on je, što je sasvim prirodno, prvo prebjegao u najbližu susjednu državu, ali uz opasku da je zatim „odatle

boja kose crvenkasta, boja brkova nema, osobni znaci nema. U nekim drugim službenim dokumentima naznačeno je da je Kremzir bio Židov („Jevrejin“), rodom iz Zagreba a zavičajan u Osijeku.

otишао u Beč, gde se i sad nalazi“.²³ To znači da je njegov život u emigraciji imao više postaja.

Sigurnu potvrdu o tome da je njegov prvi boravak bio u Beču iznose i neki drugi izvori. Tako je povjesničar James J. Sadkovich u svojim istraživanjima razjasnio da je Kremzir bio pripadnik ustaškog centra u Beču koji je „djelovao poglavito kao centar za izdavačku djelatnost i koordinaciju“ i slijedom političkih okolnosti, odnosno pritiska jugoslavenskih vlasti, morao je zajedno s Franjom Šimunovićem u rujnu 1931. napustiti Austriju i otići u Mađarsku.²⁴ Svjedok vremena Luka Fertilio također je u jednom od svojih memoarskih zapisa vezanih uz djelovanje emigrantskog prvaka i nekadašnjeg časnika austro-ugarske vojske Ivana Perčevića pribilježio da je u Beču surađivao u izdanju časopisa *Grič*. Pri tome je zapisao da su materijale za to izdanje umnažali mlađi emigranti Ljubo Kremzir, Ante Mrmić i Vilko Pečnikar.²⁵ Na kraju, spomenuti Perčević je u svom saslušanju u uredu Udbe na pitanje o osnutku ustaškog logora u Janka Puszti odgovorio da je nakon što su agenti jugoslavenske policije u ljeti 1931. pokušali izvršiti atentat na Gustava Perčeca, koji se tada nalazio u Beču, stigao nalog austrijskih vlasti da

23 Hrvatski državni arhiv, Emigracija (Grupa VIII), HR-HDA-1355, Inv. br. 102., Predmet: Dostavlja podatke o Kremziru, Po narredi bana Banski savetnik. Broj: 7303.-II. Pov. 1931., 27. marta 1931.

24 James J. SADKOVICH, *Italije i ustaše 1927.-1937.*, Zagreb, 2010., str. 186-187.

25 Luka FERTILIO, „Kavalir i legitimista: Ivan pl. Perčević“, *Hrvatska revija. Jubilarini zbornik 1951-1975*, München-Barcelona, 1976., str. 230.

se Perčec iseli. S njime su tada u Mađarsku otišli i neki drugi emigranti od kojih se sjećao „Kremzir Ljube, Šumunovića sa obitelji i dr.“²⁶

Iz toga se bez sumnje može zaključiti da je Kremzir prvo dio svoje emigracije proveo u Beču, radeći za krug oko austro-ugarskih časnika **Stjepana Sarkotića** i Perčevića, koji su suradivali s Pavelićem, ali tada i s HSS-ovskim emigrantima **Košutićem** i **Krnjevićem**, a zatim se prebacio u Mađarsku, gdje je osnovan ustaški logor u Janka Puszti.²⁷ Prema naknadnoj izjavi **Marijana Maderića**, koji je 1932. napustio ustaške redove, on je sa skupinom Podravaca bio među prvima koji su nakon bijega iz Jugoslavije u kolovozu 1930. pripremili logor u Janka Puszti za prihvrat ustaša iz čega bi se moglo pretpostaviti da je Kremzir bio među prvima koji je tamo boravio.

Uz to, službeni izvještaji banske uprave donosi još jednu važnu tvrdnju: „Imenovani je izjavio, da je bio pod policijskim nadzorom u Oseku i da je uspeo da pobegne. Isto tako veli, da su se neki, koji su u internaciji i pod nadzorom, dogovorili da pobegnu.“²⁸ Iz toga se može jasno zaključiti da je Kremzir pobegao iz Jugoslavije, jer kao internirana osoba nije imao putovnicu, i da su o emigriranju razmisljali i druge internirane osobe čiji je broj pod diktaturom neprekidno rastao. Na dnu tog istog dokumenta, koji je sastavljen na pisaćem stroju i dostavljen svim okružnim inspektorima, sreskim načelnicima, predstojnicima gradskih policija i pograničnoj policiji, rukom je nadpisano „... kako je to moguće, da je Kremzir tako slabo nadziran bio te mu je begstvo uspelo.“ Na taj službeni upit („naredjenje“) odgovorio je **Branko Mihajlović**, predstojnik gradske policije u Osijeku. On je podnio izvješće banskoj upravi u kojoj je iznio nekoliko važnih podataka. Podsjetio je bansku upravu „da je Kremzir bilo suđeno na Državnom sudu za zaštitu države u Beogradu, a da je nakon ovršene kazne presudjen po upravi policije u Zagrebu na izgon i prepraćen dne 10. septembra 1930. ova-

26 HDA, Služba državne sigurnosti, 013/53, Izjava Ivana Perčevića od 20. 10. 1946.

27 Željko KRUSELJ, *U žravnju državnog terora i ustaškog terorizma*, Koprivnica, 2001., str. 20-21.

28 HDA, Emigracija (Grupa VIII), nav. dokument kao u bilješci 14.

3.) FRANEKIĆ MARTIN,

b) što je 6. novembra 1929. god. u Zagrebu nakon izjave Bernardića Ivana da treba iste večeri da se počne sa atentatima a posle ozljeđenja Bernardićevog, u nameri do podupre pod 1. a) navedena delovanja Bernardića govorio na putu od Mokusa optuženima Banu Ivanu, Pađeru Filipu i Matekoviću Stjepanu, da nesmiju odustati od ranije akcije jer da bi to bila sramota za njih te da je proizveži put do jelacićevog trga sa Banom ovome tijerio jedan revolver u džep, kazavši mu da se te noći ima nešto izvršiti, da se natjera današnji režim, da se ovo stanje promjeni — dakle umišljeno pomogne optuženog Bernardića Ivana u izvršenju dela navedenog pod 1. a)

b) što je 12. decembra 1929 god. u Kustošiji kraj Zagreba preuzeo od optuženog Štrtaka Ivana dva kilograma eksploziva »titanića« oko dva metra štapina i dve kapsle za paljenje znajući da gore navedeni predmeti imaju da služe za sastav sprave kojom bi se imala rušiti željeznička pruga, — dakle prikupljao eksploziv i oruđje radi cilja da se poruši objekt koji služi javnom saobraćaju;

4.) KREMZIR LJUBOMIR,

što je dana 6. novembra 1929 god. u Zagrebu — nakon što je dan ranije čuo kako je optuženi Bernardić Ivan kazao, da se sutra mora početi sa akcijom za ubijanje viših oficira — u gostionici Mokusa na Peščenici čuo kako je optuženi Bernardić Ivan, koji je bio naoružan revolverom izjavio, da se iste večeri mora početi sa atentatima — dakle znao da se priprema ubistvo na koga organa vlasti a da ipak o tome nije na vreme izvestio državnu vlast;

5.) MATEKOVIĆ STJEPAN,

što je dana 7. novembra 1925 god. u istarskoj ulici u Zagrebu ispalio iz revolvera na odstojanju nekoliko koraka dva metka na konjčkog kapetana Kaledina Gavrila te mu naneo dve lake tjelesne ozlede i to jednu na stražnjoj strani lijevog boka drugu sa prednje strane lijeve podlaktice a sve to u nameri da ubije predstavnika javne vlasti, dakle umišljeno pokušao ubiti organa vlasti.

180

Dio izreke presude, objavljen u Bernardićevim uspomenama

mo, pošto je u gradu Osijeku zavičajan.²⁹ Nakon toga je stavljen pod nadzor „i određeno mu, da ima od mraka do zore biti u svom stanu i da bez dozvole ove vlasti ne smije napustiti područje grada Osijeka.“ Slijedi važna činjenica da Kremzir „nije ovde mogao naći uposlenje“ koja ukazuje da mu je bila narušena egzistencija, tako da je Mihajlović u zaključku svog izvješća zabilježio da „nije isključeno da je nelegalnim putem otisao u inostranstvo da potraži uposlenje“. Konačno, Mihajlović je ukazao na liječniku uvjerenje iz osječke bolnice na temelju kojega je policija dopustila Kremziru da 10. studenoga otiđe iz Osijeka, a on je, ako slijedimo podatke banske uprave, jedanaest dana kasnije napustio Jugoslaviju. Međutim, indikativno je da se u odredbi poglavnika **Ante Pavelića** iz 1942. o Kremzirovu imenovanju za carinskog kontrolora navodi da je Kremzir proveo u emigraciji vrijeme „od 14.

29 Isto, Predmet Kremzir Ljubomir — Podaci, Pretstojništvo gradske policije u Osijeku, pov. broj: 1315-1931, Osijek, 4. aprila 1931.

studenog 1930. do 10. travnja 1941.“³⁰ A iz tog podatka, koji se čini uvjerljivijim od onoga prvo navedenog, Kremzir je ipak nešto ranije ilegalno prešao u Mađarsku.

Kremzir se kasnije prebacio u Italiju i nastavio djelovati kao pripadnik ustaškog pokreta. Do sada prikupljeni podatci o njemu su skromni. Istaknuti emigrant **Branimir Jelić** zabilježio je da su još prije marseilleskog atentata nastale fotografije na kojim su bili on, Pavelić, **Vlado Černozemski**, **Stanko Hranilović**, **Mijo Seletković**, dva neimenovana muslimana i Kremzir u uniformama, koje su trebale biti pokazatelj da je emigrantska organizacija odlučila preuzeti borbe metode u provedbi svojih ciljeva.³¹ Korak dalje otisao je James J. Sadkovich koji je zapisaо da su **Vladimir Singer**, Kremzir, **Josip Milković**, **Vlado Marketa** i **Jozo Tomljenović** pripadali „ključnim operativcima iz tridesetih“³² Na žalost, ta tvrdnja nije snažnije potvrđena određenim pokazateljima o kojim se to operacijama radilo.

Sadkovich je još donio podatke da je Kremzir koristio osobna imena Alfredo (Amadeo) i da je 1937. živio u Pisticci u pokrajini Matera.³³ U Italiji je dočekao i slom Kraljevine Jugoslavije. Zatim se kao pripadnik ustaškog pokreta vratio zajedno s Pavelićem 13. tavnja 1941. u Hrvatsku, gdje je u sustavu Nezavisne Države Hrvatske obavljao, prvo, dužnost tajnika Velike župe Prigorje, a zatim i od kraja studenoga 1941. carinskog kontrolora pri Glavnoj carinarnici u Zagrebu.

U tom kontekstu postavlja se pitanje o njegovu židovstvu. Već je naglašeno da je prema službenim jugoslavenskim dokumentima bio označen kao „Jevrejin“. Jedan od istaknutijih međuratnih emigranta i zasigurno njegov poznanik napisao

30 HR-HDA-1549, Zbirka zapisa upravnih i vojnih vlasti NDH i Narodnooslobodilačkog pokreta (ZIG NDH), III-12, fol. 211, Odredba, Predsjedništvo vlade, Glavno tajništvo, broj: 26906-II-489-1942, Zagreb, 28. listopada 1942.

31 *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, prir. Jere Jareb, Cleveland, 1982., str. 62.

32 J. J. SADKOVICH, *Italije i ustaše 1927.-1937.*, str. 289.

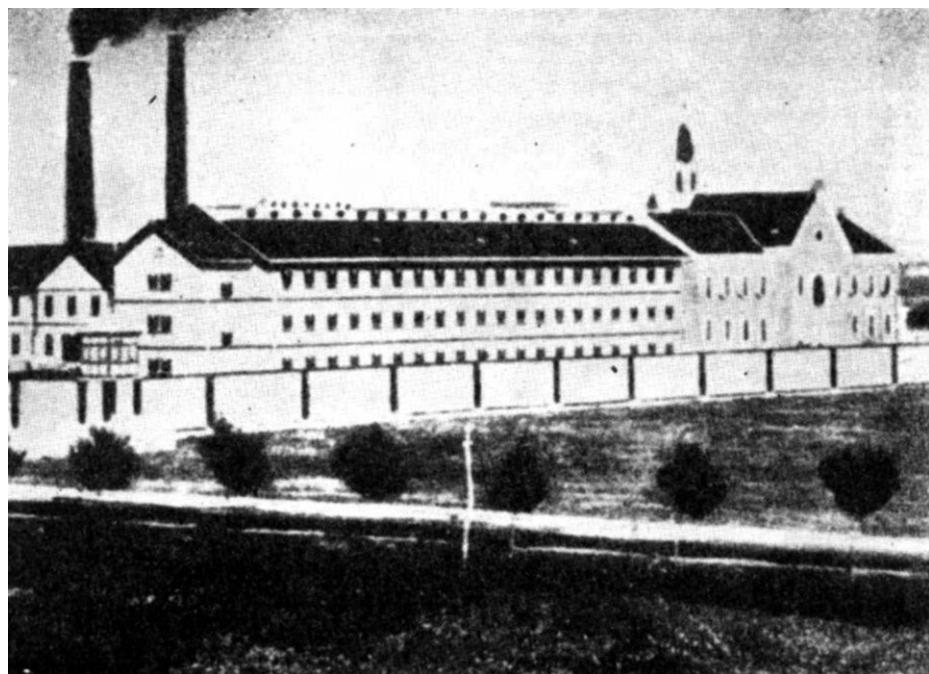
33 Isto, str. 291 i 295.

je da Kremzir bio „sin Jakoba i Feodore rodj. Rosenberg, izraelitske vjere“³⁴, a njegov branitelj s beogradskog suđenja naveo je da dolazi „iz jedne dobre jevrejske porodice.“³⁵ Već spomenuti Luka Fertilio naveo je pak da je Kremzir bio potput majora Furjakovića „gorljiv katolik židovskog podrijetla“³⁶. Ratno iskustvo pokazuje da je, s jedne strane, ostao vjezan ustaškom pokretu, ali, s druge strane, neki članovi njegove obitelji, prema pisanju suvremene historiografije, odvedeni su iz Zagreba u Auschwitz, gdje su stradali.³⁷ Nakon rata, Kremzir je ponovo otisao u emigraciju gdje je i umro 1955. u glavnom gradu Čilea. Novi *Leksikon hrvatskog iseljeništva i manjina* u izdanju uglednog Instituta Ivo Pilar ne spominje ga u svojim natuknicama.³⁸

PRILOG:

Zagreb, 9-XI. 930.

dana 27-VIII. 930. prolazio sam poslovno kroz Jurišićevu ulicu, i tu sam se slučajno sastao sa Gosp. Dr. Vladimirom Mačekom, kojega sam zamolio da kroz njegovu intervenciju dobijem mjesto kod veleindustrijalca Gosp. Milana Prpića.³⁹ Razgovor je trajao u svemu pet časaka, i poslije toga smo se rastali. Nisam prošao tri koraka, kad me zaustavi redarstveni agent sa riječima „Šta ste razgovarali sa Dr. Mačekom, dogovorio sam mu da sam ga zamolio, da se pobrine za mene da dobijem mjesto. Tada je odgovorio redarstveni agent da ga slijedim na centralnu policiju. Isti agent me upitao da li imadem izgon iz Zagreba, na to sam mu ja odgo-

Zgrada srijemske mitrovicke kaznionice

vorio, da nemam i da kako bi imao izgon, kad sam ovdje namješten. Isti agent me je predveo, pred referenta Dr. Vladimira Vinenka, koji mu je kazao da je mene vidio, kako čekam na Dr. Vladimira Mačeka, nato sam ja odgovorio da to nije istina, jer da ja nisam čekao Gosp. Dr. Mačeka, već da smo se slučajno sastali. Tada je dr Vinez kazao istom agentu „neka pripazi na mene i izašao iz sobe, nakon par časaka vratio se Dr Vinek u sobu, te rekao je agentu neka napiše uapšenicu. Ja sam protestirao jer da sam bolestan i u sedam sati na večer morao ići pred liječniku komisiju. Tada je Dr. Vinek odgovorio da se to njega ne tiče. Prije nego su me odveli u ćeliju pretražio me agent Dotlić i upitao me da li imadem revolver, pošto se nijenista kod mene našlo. Odveli me u ćeliju broj 10, gdje nas je bilo sve ukupno 50set, a stalo je najviše 30set. Sljedeće da u jutro, kad smo se išli umivat došao je ključar kojeg ne poznam po prezimenu i lično ga poznajem i držeći u ruci pendrek i počeo me udarati, ja sam protestirao, a isti ključar je više udarao, te kazao mi sve čemo vas zatući. Poslje toga otisao sam u ćeliju a pošto sam osjećao jakе bolove na ledima, te sam svukao košulju i pogledao se, ali pošto nisam mogao ništa vidjeti, to sam zamolio komunistu Stevana Djakovića, sina onog glasovitog komunističkog agitatora koji ubijen u Zagrebačkoj policiji sa njegovim drugom Hečimovićem.⁴⁰

Steva Djaković mi odgovorio da imadem na riti debele masnice, ja sam mu onda kazao da me je ključar malo prije izudarao. Od toga dana nije dolazio više isto ključar gore, te u toj stvari mogu pozvati za svjedoka Stevana Djakovića. Dne 2goga IX u 8 h na veče otvore se vrata od ćelije te stupi u nutra ključar Babić sa riječima Kremzir spremite se, kako sam bio već svučen, da idem spavati, ja sam istiktivno osjetio da se nešto spremi, protiv mene, jer na večer poslije 7 h se ne preslušava. Kako sam se lagano oblačio, izdere se [na] mene Babić da netrebam cipele žnirati neka se samo žurim i neka uzmem sve svoje stvari. Izšavši iz ćelije video sam pred vratima detektiva Erlica i meni još nepoznatog agenta. Oni su me obadva primili ispod ruku, a ja sam ih upitao kuda me vode, a detektiv Erlich mi je odgovorio – neka ne budem jako znatiželjan daću već vidjeti koja ćelija je u prvom spratu a oni me odvedoše u drugi sprat soba br. 42, iz sobe 42 odvedoše me u drugu manju sobu sa tapetiranim vratima i srušenim roloom. Čim smo išli u sobu vrata su odmah zaključana meni ponudi stolac detektiv Erlich, a sam zasjedne za pisaći stol, dok ovaj drugi nepoznati agent jest stajao kraj mene. U taj čas počelo je preslušavanje. Prvo pitanje je bilo, da li sam i koliko puta sam bio u Mitrovici ja sam odgovorio da

34 *Političke uspomene i rad Dra Branića Jelića*, prir. Jere Jareb, Cleveland, 1982., str. 55 (bilješka 42).

35 *Novo doba*, 30. 5. 1930., str. 3.

36 L. FERTILIO, nav. dj., str. 230.

37 Kremzir je, prema jednom izvoru, interverirao za svoju sestru Zlatu Glück, no ona je sa svojim suprugom i kćerkom prebačena u Auschwitz, gdje su svi stradali. Vidi: Ivo GOLDSTEIN (suautor Slavko GOLDSTEIN), *Holokaust u Zagrebu*, Zagreb, 2001., str. 623,

38 <http://www.pilar.hr/leksikon.html> (pristupljeno 20. 2. 2016.).

39 Više o Miljanu Prpiću i njegovim spomenima s HSS-om vidi: Vlado Softić, „Industrijalac Milan Prpić i ZIVT (1874./1954./2004./2005./“, *Hrvatsko zagorje* časopis za kulturu, Donja Stubica, 11(2005.), 1, str. 84-106. Krajem listopada 1930. otisli su zajedno Prpić i Maček vlastom u Beč.

40 Misli se na članove Komunističke partije Jugoslavije Đuru Đakovića i Nikolu Hečimovića koji su ubijeni 25. 4. 1929. na jugoslavensko-austrijskoj granici. Obojica su prije egzekucije bili mučeni u zagrebačkom zatvoru.

sam bio u svemu jedan puta, onda me je upitao da li sam bio u Osjeku, a ja sam odgovorio da jesam. Tada me pita tko je Gosp. Irtez kojog sam ja nosio iz Zagreba list, isto tako od koga sam nosio list za Mitrovicu. Ja sam odgovorio da nisam nosio nikakvi list ni u Mitrovicu ni u Osijek, a za ime Irtez prvi puta čujem, nato mi je rekao Erlich ovaj puta neću povleći za nos kao prošli puta, ako neću odmah kazati milom onda će silom, tada me slobodno stavite pred Drž. sudom kao prvi puta, ja sam odgovorio neka radi što hoće, ali ovo što pita da o tom nemam pojma. Tada se on digne s riječima P. m. židovska sad ćeš to priznati, te uđe u drugu sobu i donese tri lanca i naloži mi da skidam cipele, lače i kaput. Ja sam se nečkao i on mi jedao takvu plusku da sam pao na pod. Ovaj drugi agent počeo me silom svlačiti ja sam kazo agentu Erlichu da mi je otkinut želudac od prijašnjih batina i da za posljedice će on odgovorati. Erlich mi odgovori da ako mene nestane da se Država neće puno razbijati glavu. Nato se morao leći na pod u košulju i gaćama, ruke i noge mi svezaše, a treći lanac su provukli skroz noge i ruke i tako su me pritegnuli s lancem da sam bio kao klupko. Na to su uzeли jednu staru pušku i provukli kroz treći lanac i dali me između dva stolca, na to mi kaže Erlich hoću li priznati kome sam nosio 300 Din u Osjek jer da oni sve znaju. I ja sam reko da nije istina jer nisam nikom nosio novac u Osjek, a on na onaka svezanom opet kaže od koga sam nosio iz Zagreba list za Gosp. Irtez u Osjek, od koga sam nosio list za Mitrovicu, ja sam odgovorio da neka rade iz mene što hoću, ali da ja nisam nikomu ništa nosio, a on kaže jebem ti mater Hrvatsku sad ćeš priznati i kazo svom meni nepoznatom mladom agentu neka mi turi vreću u usta tako da nemogu vikati, pošto ja nisam htio otvoriti usta, stavio mi je vilice da otvorim usta, pošto mu to nije uspjelo svezao mi vreću oko glave. Ovaj čas počelo je mučenje i udarao me je volovskom žicom po tabanima sa takvom silom da sam nakon 50-60 udaraca pao u nesvjest. Kad sam se probudio iz nesvjstice, bio sam u samoj vodi[;], nato mi kaže agent Erlich kako mi šmeka, kako nisam moga govoriti pitao me je dali hoću sada priznati, a ja sam mu kretom glavom odgovorio da neznam. On mi opet kaže da je on stari Orjunaš i da će ja sve odmah priznat. Otišo je opet u drugu sobu i donio lineala. Kako sam bio svezan i tribuhom prema dole to su me obadva agen-

I komunisti su obilno pisali o jugoslavenskome zatvorskom sustavu

ta primili i okrenuli, izvadili jaja te ih uzeли izmedju dva pruta i kazali na ovaj način iznuđivaju Bugari priznanje od uhvaćenih i počeli udarat po jajima i rukama po tijelu[;]. Ovo udaranje trajalo je 2 minute kad je video agent Erlich da nemože nikako dobiti priznaje, onda je rekao drugom agentu neka me on primi za jednu nogu i ruku i da će me sada baciti kroz drugi sprat dolje[;]. Kako sam bio svezan na rukama i nogama, a preko usta svezana onda to nisam mogao dati od sebe glasa i oni su me njihali, a to je tako izgledalo kao da će me sada baciti dolje. Kad su vidjeli da ja od sebe nedajem glasa, oni su me opet počeli udarati volovskom žicom po tabanica i po tjeru. U sredini ove torture ja sam dobio strahoviti napadaj grčeva i počeo se užasno trzati takvom silom da sam srušio obadva stolca i pao na pod. U onoj polunesvjesticu očutio sam kako me poljevalju s hladnom vodom i poslije toga došao k svijesti, ali moji grčevi u želudcu nisu popuštali. Pozitivno se sjećam da je došo nutra ključar Babić i govorio mi neka priznam da se rješim batina[;]. Ja sam samo stenjao od bolova. Agent Erlich je otisao van iz sobe i kad se vratio počeo me u društvu s nepoznatim agentom oblačiti, pošto su mi noge bile natečene te nisam mogao obući cipele, već su mi to dali u dep kaputa. Polagano su otvorili vrata, Erlich je išao napred, a ovaj nepoznati agent i ključar Babić su me nosili u treći sprat u

čeliju broj 19 gdje su me položili na kameni pod pošto su tri priče⁴¹ bile zauzete sa strane drugih uapšenika. Pošto sam bio nesposoban da se dignem to sam ležao cielu noć na kamenu podu. Koliko je to mučenje trajalo to neznam kazati, ali drugi dan mi je kazao Stjepan Vuk koji je bio zatvoren radi toga što je kupovao ukrađenu robu, isti radi u Jugostampi⁴² kao štampar, te je kazao da sam došao oko 11 sati[;] za svjedočke mogu još navesti Talijanskoga izbjeglicu i komunistu zvanog Pepi. Dne 8-IX. u pol 4 poslije podne bio sam pozvan pred referenta Vineka, koji me je isto pitao šta i agent Erlich. Kako sam i njemu jednako odgovorio to je zapisnički provedeno i s moje strane podpisano, poslije toga dao mi je Dr Vinek na znanje da sam interniran u Osjek na 9 godina, što sam i potpisao. Za to vrijeme kazo mi Dr Vinek da će se on osvetiti svim onima koji su danas u Mitrovici za to, jer su na njega za to, jer su na njega kričali krvnik, ubojica i to poslije osude kad su ulazili u auto a napose da će zapamtiti Frankovića, Veselića i sve ostale. Ja sam se žalio Dru Vineku na batine i kazo sam mu da na ljevo uho ništa ne čujem i želudac da me strašno boli, on mi nato nije ništa odgovorio, ja sam tražio lječnika kojeg sam dobio nakon 6 dana. Dr. Farkaš me je pregledao i kazio mi je da imadem upalu u ljevom uhu, ja sam mu kazio da je to posljedica batina, nato mi Dr Farkaš nije ništa odgovorio. Napose napominjem da je nalaz moje bolesti poslan Dr Vineku, a meni se nije ništa kaza-
lo. 2 dana poslije toga vezan kao razbojnik sproveden u Osjek, gdje sam odležao u bolnici i nakon toga dobio sam namještenje i to samo 60 dana, dok nije Osječka policija obavjestila moga šefa da sam anti državni elemenat. Ja sam bio poslije toga kod šefa Osječke policije i tražio od njega da mi dade slobodno kretanje, što je on odbio i kazio mi je da nijedan lojalan građanin grada Osjeka nesme da me uzme u posao. Na gornje navode mogu se zakleti.

U Zagrebu 9-XI. 930

Ljubomir Kremzir

41 Ivan Bernardić piše: „Spavali smo, kako se na policiji spava. Na ‘pričama’. Tjesno i tvrdo, a za pokriti ništa.“ 143.

42 Jugostampa je novinsko nakladno poduzeće osnovano 1920. koje je vodio Toni Schlegel, a za diktature je otvoreno podupiralo vladajući režim.

O PJESENiku LUKI PULJIZU (2)

BIT ĆE DA JE POSRIJEDI PRIREĐIVAČEVA NEUPUĆENOST, A NE ZLA NAKANA!

Kao apsolvent književnosti i u neku ruku runovički zet, s iznimnim sam zanimanje pročitao članak **Tomislava Jonjića** o pjesniku **Luki Puljizu**, objavljen u br. 265 *Političkog zatvorenika* (listopad - studeni - prosinac 2015., str. 17.-25.) Ima u njemu niz podataka o Puljizu koji su mi dosad bili nepoznati, a načelno mi se sviđa što autor ne bježi od polemike i ne pokušava podilaziti nikome od onih koji su o njemu pisali. Ne pozajem dovoljno činjenice da bih studio je li pritom u cijelosti u pravu, a mislim da i Puljizovo pjesništvo zasluzuje višu ocjenu od one koju mu je dao.

No, očito je da težiše Jonjićeva osvrta nije na Puljizovoj poeziji, nego na njegovoj političkoj djelatnosti i njegovoj ulozi u narodnoj borbi u posljednjih desetak godina njegova života. U tom smislu svakako smatram vrijednim upozoriti na Puljizovu pjesmu „8. kolovoza 1928.” koja je posvećena „Vodi i učitelju na dan desetgodišnjice Njegove smrti”, a datirana je u Vukovaru, 12. kolovoza 1938. godine te je objavljena na str. 64. HSS-ove Božićnice za 1939. godinu. Nepoznato mi je, je li pjesma drugdje objavljivana, ali nema sumnje da predstavlja hvalospjev **Stjepanu Radiću**, koji je ubijen kad je Puljiz imao petnaest godina, ali je postao simbol otpora hrvatskog naroda.

Puljiz je objavljivao i u nekim ranijim godištima Božićnice, što nisu spomenuli ni **Ivan Alilović** niti **Ivan Juroš**, ali ni **Milan Puljiz** niti Tomislav Jonjić. To znači da još predstoji puno istraživanja oko njegova pjesničkog djela, a pogotovo oko njegove novinarske i političke djelatnosti. Ona je posebno neobrađena i nepoznata u odnosu na razdoblje Nezavisne Države Hrvatske, a kad čitam priloženi hvalospjev Radiću, priznajem kako me je začudilo to da je Luka Puljiz u jesen 1941., kao što Jonjić tvrdi,

u *Ustaškoj mlađeži* kritički pisao o Radiću. Pronašao sam i pročitao taj članak, pa priznajem da bi stil kojim je pisan mogao potvrđivati Jonjićevu tvrdnju da se iza inicijala „LU-KA” stvarno krije Luka Puljiz.

Sa sigurnošću to vjerojatno nikad ne ćemo doznati. Ipak nisam mogao sasvim prihvati da je Puljiz 1941. tako oštro kritizirao istoga Radića kojega je hvalio u godinama pred rat. Možda je taktizirao tada (1941.), a možda je taktizirao u vrijeme nastanka ove pjesme i suradnje u **Mačekovu** časopisu? Držeći da to zasad nije utvrđeno niti poznato, smatrao sam kako je ipak moguće da se Jonjićeva polemička ocjena možda pokaže preuranjenom. No, ona me je ponukala da pregledam list *Srijemski Hrvat*.

jemski Hrvat kojemu je Puljiz bio pokrećač i odgovorni urednik.

Prava šteta je da to nije učinio Milan Puljiz, jer bi već običnim listanjem tog tjednika došao do mnoštva korisnih biografiskih podataka, pa možda ni ove rasprave ne bi bilo (jer ja, za razliku od Jonjića, ipak ne vjerujem da je Milan Puljiz svjesno i namjerno zatajio ustašku aktivnost svoga poznatijeg prezimenjaka, iako znam da ima Runovićana koji dijele Jonjićeve mišljenje). Zato je možda korisno ovdje iznijeti nekoliko podataka i napomena o tom listu.

Prvi broj *Srijemskoga Hrvata* pojavio se je 18. studenoga 1939. godine, dakle, skoro tri mjeseca nakon proglašenja Banovine Hrvatske, a točno 52 godine prije nego što će srpsko-jugoslavenski agresor okupirati taj hrvatski grad na Dunavu. Izlazio je kao tjednik, a prve godine je izišlo šest brojeva. Iduće, 1940. godine izišla su 52 broja, a u trećem godištu (1941.) izišao je samo jedan, onaj koji nosi datum 1. siječnja 1941. Prema katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice, list nije dalje izlazio. Ne znam zašto je *Srijemski Hrvat* baš tada prestao izlaziti, pa bi to trebalo utvrditi. Očigledno je da samo uredništvo (odnosno Luka Puljiz) kao redoviti pisac uvodnika, koji se je u pravilu potpisivao pseudonimima „L. P.“, „Luka Vugin“, „Luka A. Vugin“, „L. A. V.“) taj prestanak izlaznja nije najavilo, pa je jasno da ga je on iznenadio.

Iz toga se može zaključiti da je do obustave lista došlo odlukom **Maček-Šubašićeva** režima. Naiime, može se jasno primijetiti da je *Srijemski Hrvat* znao u prvo vrijeme formalno priznavati vodstvo Mačeku i HSS-u, ali je svakim danom bio sve kritičniji prema režimu i sve otvorenije je zagovarao državnu nezavisnost. Vidi se to jasno po vrlo glasnom zalaganju za provedbu izbora i za sazivanje Sabora (što su Maček i Šubašić stal-

Prvi broj Puljizova Srijemskoga Hrvata

no nagovješčivali, ali i stalno izbjegavali), ali i po čestom ukazivanju na slovački primjer i jedva skrivenim simpatijama prema revizionističkim silama (Njemačkoj i Italiji), kao i po vrlo otvorenom veličanju Matice hrvatske čije je vodstvo tada, pod predsjedanjem **Filipa Lukasa**, bilo u vrlo oštroj oporbi prema Mačeku i banovinskom režimu. Ujedno je očito da se Puljizov tjednik naslanja na osječki *Hrvatski list* i brodska *Posavsku Hrvatsku*, za koje se znade da su bile ustaške filijale, a obilje priloga o **Starčeviću, Kvaterniku** i o hrvatskome državnome pravu, te suradnici poput **Tomislava Mesića, Luke Halata, Dragutina Gjurića** i drugih, pokazuju da je vukovarski list bio u dosta otvorenoj opoziciji banovinskom režimu.

Zbog svega toga je *Srijemski Hrvat* vrlo često bio izložen režimskoj cenzuri, a Luka Puljiz je i u člancima koje je potpisivao punim imenom, otvoreno prosvjedovao zbog toga što tobože hrvatske vlasti plijene hrvatske novine. Nikad ne ćemo doznati, je li samo na Krista mislio kad je zazivao „dolazak Njegov“ u rodoljubnoj pjesmi objavljenoj 1940. na naslovnoj stranici božićnoga broja tjednika. A je li *Srijemski Hrvat* zabranjen odnosno obustavljen baš u kontekstu zatvaranja velikog broja ustaša i ustaških simpatizera u koncentracijske logore u Lepoglavi i Krušcici kod Travnika krajem 1940. i početkom 1941., odnosno u vrijeme kad su Maček i Šubašić raspustili legalno vodstvo

Matrice hrvatske i toj najstarijoj hrvatskoj kulturnoj ustanovi nametnuli komesariat, tek treba istražiti. No, činjenica da se je sve to zbivalo u isto vrijeme sugerira da bi i uzroci mogli biti isti.

Ako bi se to potvrdilo, to bi ujedno potkrijepilo Jonjićevo gledište da je Puljiz već prije proglašenja Nezavisne Države Hrvatske bio na ustaškim pozicijama, možda već i zakleti ustaša. U svakom slučaju, smatram da problem zahtijeva nova istraživanja. Također sam prolistao *Novu Hrvatsku*, zagrebački dnevnik koji je u studenome 1941. dobio to ime, a prije toga se je zvao *Novi list*. Prilozi u njemu su vrlo rijetko potpisani, a nisam ni jedan put u 1941. niti u 1942. godini naišao na članak potpisani Puljizovim imenom. No, svi koji su o njemu pisali, tvrde da je bio urednik vanjskopolitičke rubrike, ali je istina da nitko za takvu tvrdnju nije naveo izvore. Jonjić misli da Puljiz nije bio urednik, ali nije jasno, ima li dokaza da nije tako ili samo zaključuje.

U Jonjićevu članku se također spomije i predstavljanje Puljizova pjesništva u listopadu 2011. godine. Bio sam na tom predstavljanju. Više se ne sjećam pojedinosti, ali znam da je i mene (skupa s nekim Runovićanima koji su također bili naznačeni) začudilo da predstavljači (**Milan Puljiz, Mijo Jukić, Mate Maras i Stjepan Sučić**) nisu ne samo naglasili nego ni jednom riječu čak ni spomenuli da je Puljiz bio ne samo ustaša, nego i dosta

istaknuti dužnosnik ustaškoga pokreta. Ta je činjenica poznata svakomu tko se je za Puljiza zanimalo, pa se doista činilo neobičnim da je ona prešućena, odnosno da je prešućuju čak i oni predstavljači koji su rođeni u istome selu, pa vrlo dobro znaju za to.

Znam da se je tada, u jesen 2011., govorjalo da su se neki Runovićani tužili zbog načina na koji su priređene Puljizove pjesme, a bilo je o tome navodno i nekih pisama i rasprava. No, možda je ipak pretjerano tvrditi da je takvo postupanje „furtimasko“. Ne mora iza svega biti nikakva zla namjera, iako svatko znade da je Milan Puljiz bio odani član Saveza komunista i pristaša Jugoslavije, pa je možda bilo poštenije da se ne mijesu u ostavštinu svoga prezimenjaka na način na koji je to učinio. Ali ja sam ipak imao dojam da je to više posljedica nepoznavanja činjenica o Luki Puljizu, što je omogućilo ponavljanje općih fraza i ocjena koje su uobičajene tako da vuk bude sit, a koza cijela. Bit će da zato ni ne pamtim precizno što su kazali ni Milan Puljiz, a ni predstavljači knjige. No, ipak je trebalo pozdraviti makar i okljaštreni izbor iz Puljizova pjesništva, a dakako da bi bilo bolje da se je uz to kazalo što se ispušta i zašto se ispušta. Ali, išta je uvijek bolje nego ništa, pa zato možda ne treba biti prestrog sudac.

Petar BLAŽEVIĆ

O PJESENIKU LUKI PULJIZU (3) AKO NE ZNAJU, NEKA NE SPOMINJU I NE OSKVRNUJU PJESENICOVO IME

U „Političkom zatvoreniku“, trobroj izšao pred Božić prošle godine, objavljen je i tekst **Tomislava Jonjića** o pjesniku **Luki Puljizu** (1913. – 1945.). U tom poduzem tekstu nema ni jedne originalne riječi pisca teksta, ni jedne nove riječi koja bi pomogla da se osvjetli život i pjesnikovo djelo. Pisac teksta mahom prepičava što je napisano o pjesniku, te kudi, sumnjiči, vrijeđa i omalovažava kako mu se prohtije. Istina i činjenice za njega su tamo neke trice. Tako zapravo skrnavi ime i uspomenu na pjesnika. [Tekst Milana Puljiza objavljujemo bez kraćenja i lekture. U skladu s time je ovdje sačuvan njegov sočni srpski glagol „skrnaviti“, koji se nalazio i u naslovu, gdje je – da

se izbjegne sablazan čitatelja – zamijenjen hrvatskim glagolom „oskvrnjivati“. Op. ur.]

Da je taj tekst objelodanjen u kojem kulturnom časopisu ili tiskovini s uhodanim rubrikom za kulturu, ne bih ni prstom maknuo. Zašto? Zato jer nema urednika (koji znade što je pjesma i pjesnik) koji bi objavio takav neznačajni tekst, tekst bez elementarne kulture javnoga govora. Ali, objelodanjen je u „Političkom zatvoreniku“, časopisu iza kojega stoje časni ljudi, hrvatski junaci i vitezovi, kojima sam oduvijek skidao kapu i klanjao im se do zemlje, a među njima su i moji prijatelji – eto zato moram barem upozoriti na istinu i činjenice. Istina će dospijeti do njih,

premda izrijekom ne tražim da se objavi ovaj odgovor.

O Luki Puljizu nema cijelovita, stručna i studiozna teksta. Ono što imamo, malo je, rekao bi naš narod – malo, malo u šaku bi stalo. Zbog toga što je bio ustaški stožernik, te izgubio život na Križnome putu, skupa s dvojicom mlađe braće, u ono olovno doba pjesnikovo ime nije se spominjalo sedam desetljeća. Da se ne bi skroz zaboravilo pjesme i pjesnika, pobrinuli su se Runovićani u Zagrebu. (Luka je rođeni Runovićanin.) Tako se pojavila knjiga – Luka Puljiz: „Zapis o siromaćima“ (2011.) Nakladnik je Udruga Runovićana u Zagrebu, predsjednik **Željko Buljan**, urednik **Milan Puljiz**.

Bilo je zamišljeno: Izvući iz zaborava ime Luke Puljiza i njegove domoljubne i socijalne pjesme koje govore o Runovićima i Runovićanima, te njihovu tegobnom životu, pjesme koje su svrstale Luku Puljizu među viđenje mlade pjesnike onoga doba. Bio je predstavljen i u tri knjige-analogije poznatih pjesnika, koje su uredili **Zlatko Glibo, Vinko Nikolić i Zlatko Milković.**

Knjiga je primljena s odobravanjem, Runovićani u Zagrebu platili su troškove tiskanja, a urednik je svoj dio posla oba-

pjesama, ili neka izda sve pjesme našega Runovićana. Bit ćemo mu zahvalni. Narančno, ako to učini dobro.

Iz nerazumnih razloga pisac se teksta okomio na **Miju Jukića, Stjepana Sučića i Matu Marasa.** Sumnjiči ih zbog toga što su govorili na predstavljanju „Zapis o siromacima“. Usput: Mijo je Jukić bio politički zatvorenik, dva je mandata bio zamjenik ministra financija u Hrvatskoj vladu; Stjepan Sučić podpredsjednik je Matice hrvatske, također je bio politički

dok nije prešao rumunjsku granicu, ondje mu je bio ujak na privremenom radu.

I sad se pitam: Takvi bi ljudi trebali tražiti svoje mišljenje kod vrloga tekstopisca?! O, Bože, svašta li je?!

Najviše se okomio na osobu urednika „Zapis o siromacima“, Milana Puljiza, koji mu je, ni pet ni šest, nego – društvenopolitički radnik. A da i jest, kao što nije, blago rečeno, bolje se razumije u pjesme i pjesnike, napisao je, evo, i knjigu. I još deset knjiga. Što iza tekstopisca ostaje?!

**Vlasnik: Konzorcij „Srlijemskog Hrvata“, predstavnik i odgovorni urednik Luka Puljiz, Vukovar. Tiska Narodna tiskara (Veber i Pajc), Vukovar
Oglas i rukopisi primaju se najkasnije do četvrtka na večer. — Oglas se računaju po tarifi, rukopisi se ne vraćaju.**

Impresum prvoga broj Puljizova vukovarskog tjednika

vio bez naknade, neke je troškove platio vlastitim novcem.

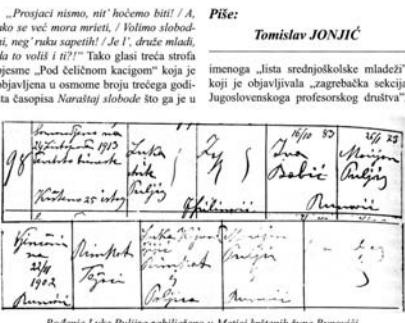
U predgovoru knjige piše da su to „izabrane pjesme Luke Puljiza“. Pisac psovačkog teksta očito nije pročitao predgovor, možda nije vidio ni knjigu, možda je tek načuo što je netko rekao, pa za devet pjesama koje nisu izabrane kaže da su „amputirane“. Tko tako misli, sam amputira (vlastiti) zdrav razum. Te pjesme nisu izabrane jer su prigodničarske i manje su umjetničke vrijednosti. To je urednikovo pravo. I to je sve.

Pisac teksta zbog slična postupaka nasruuo je i na **dr. Nedjeljka Mihanovića**, bivšega predsjednika Hrvatskog državnog sabora. Mihanović mu je neznalica jer u svoj izbor nije uvrstio neke pjesme po tekstopiševu ukusu. A Mihanović je većinu radnoga vijeka proveo u HAZU izučavajući pjesnike i njihove pjesme, pa stekao i doktorat.

U predgovoru „Zapisa o siromacima“ piše da je Luka Puljiz imao tri zanimanja: književnik, novinar i ustaški stožernik. U prvom i drugom ostavio je vidljive i vrijedne tragove. Zbog trećega je platio glavom. Bez suda i suđenja, da bi poslije smrti na sudu u Novome Sadu čak bio proglašen ratnim zločincem. Eto prigode vrlome tekstopiscu, ako želi i zna, neka napiše, recimo, knjigu o Luki Puljizu kao političaru i domoljubu, o vojniku i ratniku, o humanistu i dobročinitelju, o kulturnom radniku i športašu... Pa neka učini i svoj izbor

zatvorenik; Mate Maras jedan je od vodećih živućih hrvatskih intelektualaca, jedini u svijetu koji je preveo na hrvatski sva **Shakespeareova** djela. I Mate bi vjerojatno bio završio u Gradiški da ga u gluho doba noći nije probudio prijatelj: Bježi, Mate, već su udbaši krenuli po tebe! Imoćanin sa Studenaca, gimnazijski profesor matematike i fizike u Poreču, nestao je pod okriljem mrkle noći, nije se zaustavio

„O, MI SE NISMO BOJALI UMRIET, ALI: MI SMO SE BOJALI SMRTI!“ (Luka Puljiz, 1913. - 1945.)

Rodenje Luke Puljiza zabilježeno u Matici hrvatskoj župe Runovići

Sarajevo, pod uredničkom palicom objavljenog hrvatskoga pjesnika, feljtonista i esejista **Vladimira Jurčića** (1910.-1945.) objavljivala Ustaska mladost. Pjesma je potpisana inicijalima „El-Pe“ i je i još četvrti put objavljena u tom periodiku – nije uvrštena u sve dvije objavljene, objesnjene skromne zbirke njegova autor, danas skoro posve заборављенoga hrvatskog pjesnika **Luke Puljiza**.

Puljiz je rođen 24. listopada 1913. u Runovićima, selu u Imotskoj krajini, u težkoj obitelji, kao sin **Marijana i Ivе rod. Babе**. S roditeljima je, bježeći od neimštine, 1926. preselio u Osijek, gdje je dovršio osnovnu, potom i srednju školu. Autor jednog od malobrojnih njegovih životopisa, **Ivan Alilović**, neglje je pronašao podatak da je to bilo tako da je jedan dan išao u školu, a drugi dan radio u tvornici. I objavljivali je Puljiz počeo kao srednjoškolac, posebno **Luka Marijanov**, poglavito u svetojorođanskom ilustriranom časopisu **Mađost** koji su uredivali **Josip Andrić, Jerolim Malinar, Luka Perinić** i dr. Taj omalačinski časopis, što ga valja lučiti od isto-

1931./32. preimenovan je u **Krijep**, pa je uredničto preuzeo **Ivo Horvat**, a na stranicama te tribune katoličke mladeži svoje su radove objavljivali hrvati autori koji će u kasnijem razdoblju, a napose u vrijeme Nezavisnosti Države Hrvatske, imati značajnu ulogu u hrvatskoj kulturnom i političkom životu (Ivo Bogdan, Pavao Tijan, Danijel Uvanić, Vojimir Rabadani i dr.).

Od 1935. godine – dakle, od doba ogoričene demokratizacije političkog života u Kraljevini Jugoslaviji, i poslijećnog raslojavanja u hrvatskome narodnogn potreku na pristale reformiranjem Jugoslavije i na zagovornike njezina bezuvjetnog razbijanja – Luka Puljiz pokazuje naglašeno zanimanje za politiku i okreće se novinarstvu. Postaje profesionalni novinar, a od 1935./36. predsjednik osječkom organizacijom Hrvatske nacionalne (narodne) omладine. Zbog težimskoga prilika presejava u Vukovar, grad u kome je svojedobno (1922.) nastala jedna od organizacija pod imenom **HANAO**, koja je ubrzo pokrenula i glasilo pod nazivom **Gvezd**. Gvozd i Rakovica ostat će leitmotivima Puljizova pjesništva do kraja života, oboje kao jastav-

simboli borbenosti i spremnosti na žrtvu čak i onda kad se ta žrtva čini naizgled uzaludnom.

I nakon odlaska u Vukovar – gdje će 1936. dobiti jedinu kćer, Katiku – Puljiz nastavlja suradivati s osječkim **Hrvatskim listom** koji uredjuju **Marija Kočević** (1901.-1972.) i **Kamil Kvarčić** (1894.-1958.) nekadašnji pristale **Trumbićeve** Hrvatske federalne seljačke stranke koji se – uostalom kao i Trumbić u zadnjim godinama života – sve više približavaju ustашkoj pokretu. U njegovim će se redovima objaviti uskoro i formalno napis, prvi kao vlasnik i ravnatelj **Hrvatskog lista** te ustaski stožernik Velike župe Baranja, a onda povjerenik u Glavnom ustaskom stanu; potonji najprije kao ravnatelj odnosno glavni urednik **Hrvatskog naroda** – **Glasila hrvatskoga ustakog pokreta**, potom savjetnik u Ministarstvu vanjskih poslova, kasnije čak i glavni ravnatelj Glavnog ravnateljstva za promicbu.

U Vukovaru je Luka Puljiz bio medu početakom tijednika **Srijenski Hrvat** koji je 1939.-1941. objavljivao Konzorcij Srijenski Hrvat – zapravo jedan od

LUKA PULJIZ:
ZAPISI
O SIROMACIMA

TISKARIA „MENADŽER“, VUKOVAR
Naslovna stranica prve Puljizove zbirke

ZATVORENIK br. 265, listopad/studenici/prosinac 2015.

17

račun. Neka tako javno kažu i napišu o sebi oni koji sumnjiče mene.

Pisac teksta najčešće me optužuje zbog toga što sam napisao knjigu „Građanin predsjednik“, zapravo životopis **Stipe Mesića**. Te se knjige ne stidim. Ona ne govori o politici Stipe Mesića, nego je njegov životopis – mali Slavonac probija se sam kroz život i, u sudbonosnim godinama desna je **Tudmanova** ruka, tajnim glasovanjem dobiva potporu hrvatskoga naroda te biva dva puta zaredom pred-

sjednikom Republike Hrvatske. Ponosim se tom knjigom, jer rijetki novinari budu počašćeni time da ih državni poglavar zamoli da napišu njegov životopis.

Da ne zaboravim: i Stipe je Mesić bio politički zatvorenik. To je činjenica. Jednako kao što je činjenica da je dva puta zaredom bio hrvatski državni poglavari. To su činjenice, dragi piše teksta koji ne može odobriti nitko tko ima svoju glavu. Činjenice i istina ne mogu se prekriti mako crnom bojom. Dakle: o politici pred-

sjednika Mesića može se misliti i govoriti kako kome drago, ali činjenice i istina ostaju trajno. To su rekli još stari Latini: najprije pravedno i pravično utvrditi istinu na temelju činjenica, a tek potom – mač u ruke. (Fiat iustitia pereat mundus! – pravda, pravda, pa makar i svijet propao!) Kako bi po tome obrascu prošao naš pisac i njegov tekst?

Milan PULIZZ

O PJESENiku LUKI PULJIZU (4) POVODOM LUKE PULJIZA, O NEKIM SIMPTOMIMA HRVATSKE NACIONALNE PATOLOGIJE

Prije nego što o predmetu ove raspre
išta kažem, neka mi se dopusti napome-
nuti da **Milana Puljiza** ne poznajem.

Iako potjećemo iz istoga kraja, od mene je stariji navodno tridesetak godina, pa ga nikad u životu nisam vidio niti sam ikad s njime, o njemu ili povodom njega s bilo kim razmijenio jednu jedinu riječ. Dva su tomu razloga. Prvo, život je prekratak da bih se bavio sitnicama poput Milana Puljiza; a drugo, čak i da ga je netko spomenuo u mome društvu, na nj ne bih trošio vrijeme, jer tog čovjeka držim pripadnikom soja – **Ante Starčević** ovdje bi upotrijebio jaču i bolju imenicu! – soja, koji je pristojnu čovjeku nepristojno poznavati.

Prema tome, Milan me Puljiz je osim, dakako, samim svojim postojanjem – nije nikad uvrijedio niti mi je dao osobnoga povoda da se na nj obazrem, pa to napose ne bih činio u ovo doba kad na sve strane svatko kokodače o svačemu, i kad se u toj kakofoniji vrlo rijetko zamjećuje – a još rjeđe pamti – da itko išta o ičemu misli. Zato je u pravilu bolje šutjeti, uvijek imajući na umu jedan od mudrih **Murphyjevih** poučaka: nikad se ne valja prepirati s budalom, jer se može dogoditi da ljudi ne uoče razliku.

I da pokojni **Luka Puljiz** (1913.-1945.) nije *mali pjesnik* u punome značenju te riječi, pa da slijedom toga o njemu nije pisala nego ša-

čica autora, nikad mi se ne bi dogodilo da u kratkome, uzgrednome i posve prigodnom članku o nesretnome pjesniku, objavljenom u posljednjem lanjskom broju *Političkoga zatvorenika*, ugazim u njegovu prezimenjaka Milana.

On je pripadnik soja i struke koja je – kako se navodi čak i u prigodnim izdanjima poljoprivredno-industrijsko-političkoga kombinata *Vjesnik*, u kojem se je odgajao jurišni sloj naših *inženjera duša* – prvotno bila puka „transmisijskih rukovodstava“, a kasnije je, u sklopu „izgradnje udruženog rada i produbljivanja socijalističkih samoupravnih odnosa“ označavala ljudi koji su „kao društveno-politički radnici uvijek pokazivali visoku društvenu svijest i odgovornost prema široj društvenoj zajednici“.

Ima, naime, situacija u kojima je *argumentum ad hominem* ujedno *argumentum ad rem*: ako ne znamo da je snaha iz „Šume Striborove“ Ivane Brlić Mažuranić zapravo zmija, ne će nam biti jasno zašto joj zapaluca račvasti jezik svaki put kad ugleda svračiće. Na sličan način se taj nesretni zmijski jezik otme jugoslavenskim komunistima kad govore i pišu o hrvatskim nacionalistima: i kad su iz istoga zaseoka, ne može se sakriti da dolaze iz dva suprotstavljenja svijeta.

Takav je slučaj i ovdje: Luka Puljiz je hrvatski nacionalist i ustaški dužnosnik koji je 1945. godine zbog svojih uvjerenja oslobođen i glave i groba i uspomene; Milan je Puljiz jugoslavenski *društveno-politički radnik* koji je glavninu svoga oduljeg života posvetio Jugo-

Jedan od brojeva Srijemskoga Hrvata koji je Maček-Šubašićeva cenzura drastično okljaštrila

slaviji, bratstvu-jedinstvu njenih naroda i monolitnosti majčice *Partije*.

I ništa u tome ne bilo čudno, niti bi ga tko pozivao na red, da taj *društveno-politički radnik*, koji pokojnoga Luku Puljiza baš nikad nije spomenuo u doba kad su njegovi jugoslavenski sumišljenici vladali i odlučivali o sudbinama ne samo pojedincima nego i naroda, nije pod konac života odlučio sjedanjem na još jednu stolicu praviti svoje mjesto u zavičajnoj povijesti.

Učinio je to objavljanjem knjižice *Luka Puljiz: Zapisi o siromacima* (Zagreb, 2011.) kojom je uzastojao zadovoljiti vlastitu taštinu, prividno podižući spomenik jednomu smaknutom ustaši, svom prezimenjaku. Ne mogavši sakriti onaj svoj račvasti jezik, učinio je to i u zanatskome smislu iznimno nevješto – nemajući pojma ni o poeziji ni o načinu na koji se ona priređuje, a ni ne potrudivši se doznati išta iz pjesnikova slabo poznata životopisa – ali s očitom nakanom da tobožnjim podsjećanjem na Luku Puljiza i na dio njegova književnoga djela, zapravo krivotvoriti njegove nacionalno-političke poglede, pa se tako kamenom beznačajnosti nabaci na ionako izbljedjeli spomen pokojnog pjesnika.

O tome se ovdje radi, a ne o samome Luki Puljizu. Ne radi se ni o tome da je što taština, a što intelektualna tromost navela još neke, nazočne i nenazočne, da u toj tužnoj epizodi odigraju svoje tužne uloge, i da se, povrh toga, tim svojim ulogama samodopadno diče i do tragikomicnosti dive. No, tko bi se ozbiljan još i njima ozbiljno bavio?! Tko bi ozbiljno razmišljao o ljudima o kojima uopće ne vrijedi misliti? A samim problemom vrijedi se pozabaviti, jer se vrijedi baviti činjenicama i našim odnosom prema osobama, pojavama, strankama i pokretima iz hrvatske povijesti 20. stoljeća.

Pisati, naime, petnaestak kartica dug predgovor i pogovor knjizi pjesama Luke Puljiza, a ne navesti da je pjesnik više pjesama objavio izvan zbirki nego u njima, znači biti neučućen do nepristojnosti.

Prirediti o tuđemu trošku knjigu pjesama tiskanih u većinom uništenim i desetljećima zabranjenim novinama i časopisima odnosno u dvjema zbirkama koje su bibliofilska rijekost, a onda dati da ta knjiga osvane bez književnokritičkoga osvrta (pa

čak i bez rječnika zavičajnoga govor), znači biti površan do bezobraznosti.

Objaviti tu knjigu, a u njoj ni jednim redkom ne dopuniti pjesnikov životopis i njegovu bibliografiju, znači biti lijhen do neuljednosti.

Pisati o djelu Luke Puljiza, a pritom ni slova ne kazati o njegovu političkome, publicističkome i feljtonističkom radu koji zasigurno ima dvjestotinjak bibliografskih jedinica, znači biti zlonamjeran do uvredljivosti.

A pisati o njegovu pjesništvu i objaviti pjesme iz obiju njegovih zbirki uz tvrdnju: „Obje su knjige kao preslikane: nije dodano niti je oduzeto ni jedno slovo...“, znači – svjesno krivotvoriti.

Nema, naime, razlike između prešućivanja i laganja: u oba se slučaja ne govori istina, u oba se slučaja krivotvoriti.

Jer, sakaćenje inače nesumnjivo tanašnoga pjesničkog djela Luke Puljiza, prešućivanje ključnih činjenica iz njegova životopisa i amputiranje ne samo desetak pjesama njegova ukoričenoga „ustaškog ciklusa“ (i još jedanaest konačnih verzija ranije objavljenih pjesama druge tematike), nego još više: apsolutno, pot-

puno i bezrezervno prešućivanje njegovih „ustaških“ (pa i „neustaških“) pjesama iz ratne periodike te spomenutih dvjestotinjak njegovih političkih eseja, ideoških članaka i feljtona – koji ponekad i u literarnom smislu uopće ne zaostaju za pjesmama uvrštenima u dvije skromne zbirke, pa ni za većinom onih koje su ostale izvan zbirki – nije ništa doli podmukli *coup de grace*, udarac kojim se ionako zaboravljenoga Luku Puljiza hoće zauvijek svesti u okvire onoga što se naziva *poeta minor*, odnosno okameniti ga kao pjesnika čiji su domeni i važnost omeđeni granicama njegova rodnog sela, i koji je samim time toliko beznačajan da mu nije mjesto izvan žlibine iz koje je pročedio, a osobito ni po čemu ne zaslzuje da ga se uvrsti u hrvatsku nacionalno-političku elitu koja je 1945. satrvena do korijena, pa nam od zastrašujućih posljedica toga neupamćenog zločina zubi trnu još i danas, i trn utječe još desetljećima.

Samo zbog toga – ali i zbog naglašene socijalne i humanističke note njegova pjesništva i njegovih članaka, koji – između ostalog – pokazuju da pokret kojemu je pripadao i zbog kojega je skoro u cvijetu mladosti smaknut, ima i druge dimenzije

osim onih o kojima se brbljalo desetljećima (pa poluinteligenți i hohštaperi poput **Stipe Mesića**, **Zorana Milanovića** i njihovih polupismenih skutonoša brbljuju i sada), samo zbog toga sam i htio u *Političkome zatvoreniku* podsjetiti na Luku Puljiza, baš kao što valja podsjećati na **Dražena Panjkotu**, **Jerka Skračića**, **Gabrijela Cvitana**, **Emilijana Tremala** i stotine drugih, njima sličnih (jer će, recimo, o desetljećima proskrbibiranim a nezaobilaznim perima poput onoga **Viktora Vide**, **Ljube Wiesnera** ili **Ive Lendića** pisati drugi, pozvaniji i upućeniji).

To ne mora imati nikakve veze ni s našim literarnim ukusom, a još manje s našim odnosom prema idejama i idealima koje je pok. Luka Puljiz u svojim pjesmama i prozni, političkim i publicističkim tekstovima zastupao. To ima veze samo s činjenicama i istinom. Jer, jednako bi tako samo lažac i krivotvoritelj posegao za tim da, primjerice, iz izbora **Cesarčeva** djela šutke, bez spomena amputira njegove hvalospjeve boljševizmu i **Staljinovoj** Rusiji, da iz izabranih tekstova **Vladimira Čerine** izostavi njegove rasne i rasističke jugoslavenske magle pa prešuti tu literarnu apoteozu jugoslavenskog nadčo-

Puljizov prosvjed protiv cenzorskih škara
Banovine Hrvatske

vjeka, da u prikazu **Meštrovićeva** kiparskog opusa izostavi Vidovdanski ciklus ili da iz **Nazorova** pjesničkog djela bez spomena isijeće *Hrvatske kraljeve* ili *Pjesme partizanke*, sve jedno.

S mnogim bismo se političkim i društvenim pogledima Luke Puljiza mogli i sada bez ikakva pridržaja i krzmanja složiti, ali ima i nekih za koje bismo voljeli da ih nije napisao. No, o Luki Puljizu kao čovjeku, pjesniku, novinaru, publicistu, propagandistu i političkome borcu govori svaki od tih tekstova i svi oni kao cjelina, pa je nedopustivo i amoralno iz njegova djela odsjecati povelike dijelove i bacati ih na smetlište. Osnovito mračnjački i zastrašujuće je kad duhovni strvinari i *polit-komesari* to čine *furtim*, kriomice i pod okriljem mraka, mraka koji, u figurativnom smislu, predstavlja činjenica da su Puljizove dvije zbirke tiskane u maloj nakladi, i da su se sačuvanih primjera mogli domoći samo rijetki sretnici.

Kad, dakle, već zbog malobrojnosti onih koji su o Luki Puljizu napisali bar koji redak, nisam mogao uspjeti u tome da i dalje mimoilazim beznačajnoga mu prezimenjaka Milana, čovjeka koji je čitav život javno zagovarao sve ono što je bilo negacija Lukinih idealja, i kad sam se tako već upleo u ovu buru u čaši vode, onda me ne samo zavičajne veze, nego i etičke obveze prema jednoj od žrtava jugoslavenskoga komunističkog nasilja sile uzvratiti na nervozni sastavak kojim se je taj *društveno-politički radnik* očešao o moj tekst objavljen u ciklusu podsjećanja na pobijene hrvatske pjesnike u *Političkome zatvoreniku*.

Jer, u trenutku kad su ga negdje, u čitavu moru pobijenih i poklanih, među kojima su bila i dva njegova brata, zatukli isti oni kojima će potom *milani puljizi* desetljećima pjevati svoje sluganske *antifašističke* hvalospjeve, Luka Puljiz je mogao, poput francuskoga kralja **Franje I.** nakon poraza u bitci kod Pavije 1525. godine, kliknuti samo: „*Tout est perdu, fors l'honneur!*“ Sve je izgubljeno, osim časti!

I kad on danas ne može braniti svoju čast od *mišadi što grize i što po tlih gmiže*, onda je trebaju braniti oni kojima smeta kad se Lukom Puljizom kao imenom, a još više kao metaforom trguje kao patvorenim vinom ili jeftinom bižuteri-

Pohvala Matici hrvatskoj, kojoj će Maček i Šubašić za koji mjesec nametnuti komesarijat

jom. Ujedno je to, kako rekoh, povod da se kaže neka i o općim temama, pa i da se nagovijesti rasprava o jednom od problema koji tek čeka rješavanje: problema žrtvovanja nacionalne povijesti na oltaru suvremene političke korektnosti.

Jer, na temelju sad već skoro dvadesetogodišnjeg uređivanja ovoga časopisa mogu s posvemašnjim pouzdanjem potvrditi, a po potrebi dokumentirati, da i danas još ima ljudi koji se i u sutor života – zbog bojazni za svoje unuke i praunuke – ustežu kazati sve što znaju i pamte iz ratnoga i poratnog doba! A ne radi se više o prvim godinama demokracije, kad je i u prvih par godišta čak i ovoga lista (da o takozvanim velikim i utjecajnim novinama, časopisima i forumima i ne govorimo!), bilo mnoštvo slučajeva kad se je u tekstu križao (dakle: cenzurirao!), primjerice, čak i podatak da je netko proveo dio mladosti u ustaškim redovima. Bilo je i drastičnijih zgoda: iz kratkih uspomena moje majke (rod. 1940.), objavljenih prije 25 godina, u br. 16 iz kasnoga ljeta 1991., uredništvo *Političkog zatvorenika* je amputiralo jednu jedinu rečenicu: njezinu mladenačko sjećanje da je u njezinu zapadnohercegovačkom zavičaju bilo lju-

di koji su i nakon sloma Nezavisne Države Hrvatske na skrovitu mjestu čuvali **Paveličeve** slike.

Posve orvelovski, policaci duha u tadašnjem uredništvu *Političkog zatvorenika* (ne, dakle, vječno bezgrješnoga *Večernjaka* ili partijski pouzdanoga *Vjesnika* u kojima je Milan Puljiz kalio svoju odanost Jugoslaviji, nego baš *Političkog zatvorenika*, časopisa koji je utemeljen i koji postoji samo i jedino radi toga da zabilježi i ovjekovjeći ono što je bilo prešućivano, proganjeno, zatirano i ubijano!), taj čin nasilja su i zapisnički ovjekovječili, očito ponoseći se time što su bili *ideološki budni i pravovjerni*, i što su umno i učeno pronašli da bi bez sakačenja tih kratkih uspomena bila „ugrožena politika pomirbe“ i da bi u protivnome ovo „glasilo skrenulo u desničarske vode“.

A tko bi pomislio, da će u glavama skupine odraslih ljudi, bivših političkih uznika, godine 1991., u demokratskome sustavu, prevladati shvaćanje da uspomene jedne curice mogu ugroziti državnu sigurnost, da možda čak i sudsibna nacija ovisi o toj jednoj beznačajnoj rečenici?! Tko bi pomislio da su ljudi koji su i sami proganjeni zbog borbe za slobodu, još 1991. bili spremni do te mjere krivotvoriti slobodu sjećanja na osobnu, obiteljsku, zavičajnu i narodnu povijest?! I, štoviše, da su pritom bili – a valjda su i danas, jer su i danas neki od njih živi (a neki od članova uredničkoga vijeća su u međuvremenu bili i predsjednici ove države!) – spremni za to svoje puzanje smisliti nesumnjivo veličanstvene, upravo fantastično patetične izgovore, vrijedajući našu inteligenciju i naše dostojanstvo?

Što bi od te zgodе mogao napraviti jedan dobar satiričar?! A tko će sutra, pišući možda i o povijesti Hrvatskoga društva političkih zatvorenika, imati na umu da je različit odnos prema osjećaju slobode i dostojanstva bio jedan od razloga (dakako, ne i jedini!) unutarnjih trzavica što su koju godinu kasnije dovele do nastanka jedne marginalne disidentske skupine, one koja je (tovože s pozicijom jednoga hrvatskoga političkog osuđenika!) o dvadesetosmome danu studenoga pjevala sutrašnjem rođendanu Republike, i koja se je u svome povrjeđenom jugoslavenskom *socijalističkom patriotizmu* s prijezirom odnosila prema većini koju su ti disidenti olako i

javno nazivali ne hrvatskim političkim uznicima, nego – ratnim gubitnicima!?

To je, dakle, i tada, u drugoj polovici 1990-ih, čak i u samoj udruzi hrvatskih političkih uznika, htjelo biti djelotvornom diskvalifikacijom; i tada se je one koji se nisu sramili svoje prošlosti, pokušavalo eliminirati optužbom da su ratni gubitnici, da su 1945. izgubili i državu i ljudska prava, i da na ta prava nemaju pravo ni danas! Pa su slijedom toga ti ratni gubitnici imali ostati nepočudnima (kako bi se uvjerili da su nepovratno i zauvijek poraženi), dok su počudnima bili i ostali **Josip Boljkovac** kao počasni gost na osnivačkome skupu tzv. Hrvatskog društva političkih zatvorenika – žrtava komunizma (objavismo fotografije, zar ne?), i **Joža Manolić**, tada već kao disident Hrvatske demokratske zajednice, ujedno partijski šef odnosno nositelj izborne listine na kojoj se našao i jedan hrvatski politički uznik!

Nismo li i nedavno, pri imenovanju novoga ministra kulture, uglednog povjesničara **dr. sc. Zlatka Hasanbegovića**, promatrati isti ideološki linč? Zar je moguće da ne vidimo kako se uvijek radi o jednom te istom modelu, o jednom te istom zaboravljenom umu?

Zar je moguće da ne vidimo kako se to ubijanje istine uvijek provodi na isti način, i uvijek u ime tzv. nacionalne pomirbe? Znači li to da je nacionalna pomirba moguća samo tako da pobednici ostanu pobednici, a gubitnici zauvijek posamljeni gubitnici?

A je li moguće doći do drugačijeg zaključka, ako se i danas tako često – pa i na primjeru Luke Puljiza – zatiru uspomene, pravo na osjećaje, pravo na istinu, pa i sam pravo na ime!?

Je li moguće da i danas šutke prolazimo pokraj te činjenice neslobode, pokraj memorica i cenzure, uopće ne shvaćajući da se šutnjom o neslobodi, pristajanjem na vidljive i nevidljive brnjice, ne odgajamo za ljude, nego se odgajamo za ništarije!

Jer, ne radi se samo o tome da je tijekom jugoslavenskoga terora – onoga rojalističkoga, a pogotovo onoga komunističkoga – ljudima utjeran strah u kosti do te mjeere da se i dalje skrivaju ili da, u najbolju ruku, izmišljaju ili su prisiljeni izmišljati kojekakve eufemizme, rebuse i zagonetke (poput znamenite „hrvatske domovinske vojske“ koja bi imala značiti sve i ne značiti ništa, pa nitko ne zna označava li Hrvatske oružane snage, Ustašku vojnicu ili nešto treće), nego se radi o tome da se

odričemo vlastitoga dostojsanstva svaki put kad bez prosjeda i negodovanja dopustimo da nam ukradu pamćenje i ime.

Isto vrijedi i u obrnutom slučaju: kad se ukrade ime pripadnicima Narodnooslobodilačke vojske i Partizanskih odreda Jugoslavije, pa ih se proglaši „hrvatskim partizanima“, kad se činjenica ulaska Jugoslavenske armije u Zagreb i svečano podizanje jugoslavenske zastave proglaši ne obnovom Jugoslavije, nego oslobođenjem Hrvatske.

Jer: povijest se ne briše, reče svojedobno **Ivan Oršanić**. I nema ni mirenja niti istine dok se stvari ne počnu nazivati svojim imenom.

Zato i ova rasprava vrijedi samo zbog te opće, zajedničke teme, jer o rješenju tog pitanja ovisi hoće li političke vlasti propisivati granice historiografskih, pa posljedično i kulturno-povijesnih istraživanja; i onda dalje, hoće li i do kada će se oni koji pišu o hrvatskoj kulturi 20. stoljeća podvrgavati autocenzuri i izbjegavati nazivanje stvari, pojava, stranaka i pokreta njihovim pravim imenom? Pritom je suvišno dokazivati kako je najstravičnije da se politička korektnost kanonizira i autocenzura nameće u ime demokracije, čak i u ime Hrvatske!

A kad ne bi služila kao povod za tu načelnu raspravu, onda bi se repliku Milana Puljiza moglo i ignorirati, tim više što je njegovo ponašanje raritetno: čovjeka se navelo da napiše poopširan tekst kojim reagira na relativno oštar napadaj, a on u toj istoj reakciji piše kako uopće ne traži da se njegov odgovor objavi. Radi kojega ga je vraga onda pisao? Komu je sada dužan i komu danas mora položiti račun? Tko ga je upregao u kola koja i nije kadar vući? Zar onaj tko inzistira da se taj (tuđi!) tekst objavi? Nije li onda umjesno pitati, ne na zadnjemu mjestu, što treba misliti o onomu koji u svoja kola hoće upregnuti jednoga Milana Puljiza?

Jer, i nedarovitiji bi psiholozi mogli u tome prepoznati koješta, a nešto prepoznajemo i mi laici, napose ako smo upućeni u neke od tankih struna kojima se ta tužaljka gudi, ali – *noblesse oblige*.

Hrvati i jugoslavenstvo

Editorial by Josip Broz Tito: "Hrvati i jugoslavenstvo" (Hrvatski i jugoslavenstvo) is the first article published in the newspaper "Srijemske Novosti" (Srijem News) on January 13, 1940, in Vukovar. The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

The article is written in Croatian and is a significant historical document.

It is important to note that the original text is in Croatian and has been translated into English for better readability.

The article discusses the relationship between Croatia and Yugoslavia, emphasizing the need for cooperation and mutual respect between the two nations.

The author, Josip Broz Tito, was a prominent communist leader and later became the first president of the Federal People's Republic of Yugoslavia.

Naslovica zadnjega broja Srijemskoga Hrvata

ih sam autor u nj nje uvrstio. No, kad je tako, mi to promijeniti ne možemo.

A nema dvojbe: bilo bi doista uredničko pravo u svakome izboru izostaviti manje vrijedne pjesme, ali samo uz jedan uvjet: da je urednik to tako i napisao. Ali, *državno-politički radnik* Milan Puljiz to u svojoj *kerpljačini* od knjige nije nigdje napisao. Zato se sada mora dovijati jeftinim izmišljotinama.

On je, naime, u (nenaslovljrenom) predgovoru naveo doslovce: „Obje su knjige preslikane: nije dodano niti je oduzeto ni jedno slovo, osim što je izostavljeno devet pjesama s početka druge zbirke. Jedanaest pjesama iz prve, s neznatnim izmjenama, autor je prenio i u drugu zbirku. Nismo ih uvrstili, pa su ovo zapravo izabrane pjesme Luke Puljiza.“

Kao što se vidi, *društveno-politički radnik* izmišlja (običnim bi se i svakomu razumljivim hrvatskim jezikom precizno kazalo: laže), jer u njegovu uvodnome tekstu knjige pjesama Luke Puljiza, dođuše, postoji onaj majestetični plural, ali nema ni jednoga jedinog slova o umjetničkoj vrijednosti kao mjerilu za (ne)uvrštavanje u te izabrane pjesme. Ni jednoga! Ali zato ima dodatna klopka za neupućenog čitatelja: naglašavanje da su knjige

„preslikane“ i da „nije dodano niti je oduzeto ni jedno slovo“.

To naglašavanje (koje uostalom nije točno, ali to je od sporedne važnosti) ima svrhu jedino onda kad služi prikrivanju činjenica; inače za njim ne bi postojala nikakva, ni obavijesna niti stilska potreba.

U posljednjim desetljećima sviknut sjediti na više stolaca (ah, prokleta sloboda, jer – lako je bilo do nazad nepuna tri desetljeća, kad te buridanovske dvojbe nije bilo!), Milan je Pu-ljiz jednostavno izbjegao obavijestiti čitatelja, kojemu se je kriteriju pri sakacenu pjesništva svoga prezimenjaka priklonio, e kako bi – ako i kada ustreba – mogao primijeniti genijalni obrazac iz *protudeklaracijske borbe* 1967. (u kojoj je, kao što znademo, na diku i ponos hrvatskoga naroda, zamjernu ulogu imao opskurni Stjepan Mesić, prividni objekt, a zapravo naručitelj i jedini adresat jednog od podaničkih hvalospjeva izišlih iz pera Milana Puljiza).

Tada, te davne 1967. godine, na upit „kakav je njegov stav o Deklaraciji“, koji je došao od predstavnika *partijskih foruma* za čiju se znatitelju nije pouzданo znalo, ište li i naplatu na *odgovornom mjestu* ili ima služiti tek kao putokaz za vlastitu orientaciju, jedan se je imotski sudac hitro domislio odgovoru koji je odmah, strjelovito i pravocrtno ušao u legendu i tamo ostao da dana današnjega: „Pravilan!“

Sličnim se je lisičenjem, kao što vidi-
mo, pokušao poslužiti *društveno-politički
radnik* Milan Puljiz, valjda računajući na
to da će kako predstavljati, tako i može-
bitni prikazivači, potom i publika – uko-
liko svi oni ili bar većina njih ne puše u
isti rog ili ukoliko već nije primjerno ne-
informirana ili uobičajeno površna – imati
također „pravilan stav“ o tome bizantin-
skom postupku.

Jer, recept je jednostavan i bezbroj puta prokušan: prešutjet ćemo kriterije, da ih možemo izmisliti po potrebi, kako bismo ostali „na liniji“ i uviyek imali „pravilan stav“. Poput Mesića: 1967. protiv Deklaracije, 1971. za nju; 1990. za *Juru i Bobanu*, 2000. za *kapu partizanku*; 1991. za

samostalnu Hrvatsku, 2001. za zapadno-balkanski region.

A pred tim tužnim glavinjanjem Milana Puljiza uzmiće njegovo nehotično priznanje vlastite nedoraslosti i za taj u biti jednostavan posao pretiskivanja dviju opsegom malih zbirki pjesama, bez kritičkog aparata i književnokritičke studije. Jer, samo će potpuni nevježa – i onaj tko u rukama nikad nije držao kritičko izdanje djela bilo kojega književnika – u izabrane pjesme uvrstiti prvotne verzije pjesničkih uradaka, ne shvaćajući da zadnja verzija predstavlja pjesnikovu konačnu riječ, i da je samo njoj mjesto u izabranim pjesmama. Zato je Milana Puljiza uzaludno uvjeravati da su mnoga od klasičnih djela i hrvatskih pjesnika – od preporodnoga doba preko **Matoša, Ujevića, Nazora i Šimića** sve do najnovijeg doba – u prvočisku imala bitno drugačiji oblik od onoga koji danas nalazimo u antologijama i čitankama.

Kad bi to vrijedilo truda (i uz uvjet da mu to nisu preporučili bar oni predstavljači sa zagrebačke promocije koji su se knjigom bavili ili se bave), moglo bi se Milana Puljiza poslati u kakvu knjižnicu da pogleda kritičko izdanje sabranih djela bar spomenute četverice hrvatskih pjesnika, pa usporedi konačne verzije s prvočima njihovih ne samo poetskih, nego i proznih uradaka.

Ali kad je Milan Puljiz posrijedi, to je uzaludan trud. On će u svoj izbor uvrstiti pjesmu „Otac je prodao kravu“ iz prve zbirke, ali ne i njezinu doradenu verziju objavljenu u drugoj zbirci pod naslovom „Zapis o kravi Ružovi“. Uvrstit će pjesmu „Suša“ u prvotnoj, ali ne i onu u konačnoj, izmijenjenoj verziji; objavit će pjesmu „Nedjelja“ iz prve zbirke, ali ne istu pjesmu koja je u drugoj zbirci objavljena pod naslovom „Nedjelja u mom selu“. Jednako će postupiti i s pjesmom „Kako je umro moj djed?“ koja je 1944. preimenovana u „Moj djed“, i tako dalje.

Treba li jasnijeg dokaza nedoraslosti? I treba li napominjati da – ako je suditi po dostupnome tekstu njihova izlaganja – predstavljači zagrebačkog izdanja iz 2011. o tome nisu ni beknuli, pa se može samo nagađati, jesu li to uopće uočili? Štoviše, jesu li ikad vidjeli izvorne zbirke Luke Puljiza, i – ako jesu – u što su gledali, i zašto priređivača nisu posavjetovali da se okani posla kojemu nije dorastao...

Milan Puljiz, doduše, tvrdi da ja nisam čitao predgovor knjižice iz 2011., a možda je ni vido te se upušta u dodatno *mje-*

sečarenje („Pisac psovačkog teksta očito nije pročitao predgovor, možda nije video ni knjigu, možda je tek načuo što je netko rekao...“), pa potom navodi da u mome „poduzećem tekstu“ (koji da je objavljen u posljednjemu lanjskom „troboru“ *Političkog zatvorenika*) „nema ni jedne originalne riječi pisca teksta, ni jedne nove riječi koja bi pomogla da se osvijetli život i pjesnikovo djelo“.

Shvaćam da je Milan Puljiz usplahiren i nervozan. Takvo je dijete kad ga se uhvati s rukom u pekmez, takav je lupež kad ga se zatekne *in flagranti*. Zato *društveno-politički radnik* desetljećima uhljebljen u novinstvu nije u stanju pročitati ni impresum časopisa. Jer, momčino Puljizu, nije posrijedi nikakav trobroj *Političkog zatvorenika* nego je riječ o broju, kao što mu na koricama lijepo i krupnim slovima piše. A kao što se iz moga članka vidi, ja

pokupskoga, bosutskoga, zrmanjskoga ili imotskoga „tipa“.

Ništa on, međutim, o tome. Krhko je znanje i veliko neznanje u Milan-efendije, zar ne?

A umjesto toga, on tvrdi da ja u svome tekstu nisam donio ništa nova o Luki Puljizu. Nije tako, i lako je dokazati da nije tako.

I članak o Luki Puljizu i rubrika o pobi-jenim pjesnicima u *Političkome zatvoreniku* imaju zadaću podsjetiti, nemaju ambiciju istražiti. Nijednim od tamo obrađenih pjesnika nisam se potanje bavio, pa tako ni Lukom Puljizom. Općenito, zanimaju me ideje, eventualno pojedinci koji ih personificiraju, nikad pojedinci sami po sebi. Zato će i slabo potkovani čitatelj vidjeti da ni moj tekst u *Političkome zatvoreniku* nije imao nikakvih posebnih ambicija. O

rila skupini pod vodstvom „brata Luke Puljiza“ „zauzeti brzoglasnu centralu ma-kar i po cijenu borbe sa srpskim časnici-ma“, iako bi to – ta odluka da se poluge državne vlasti preuzmu i oružjem – vrlo zgodno ilustrirala tezu o pjesniku kao „ha-sesovcu podravskoga tipa“.

Nisam spominjao ni da je Lukin brat **Danijel Puljiz** bio tabornik Ustaške mla-deži u Borovu, pa u Borovu Selu, potom i u nekim drugim taborima u okolici Vu-kovara, a ni to da su u Ustaškoj mlađeži u velikoj župi Vuka odnosno Vuka I. dobili udjelje mnogi čija prezimena upućuju i na zavičajnu povezanost s Puljizima.

U skladu s njegovom ograničenom svr-hom i nakanom, u mome člančiću o Luki Puljizu nije spomenut ni podatak da je pjesnik surađivao u *Hrvatskom oraču: prosvjetno-književnom zborniku za sve hrvatske krajeve, s godišnjakom za godi-*

Vlasnik: Konzorcij „Srijemski Hrvat“, predstavnik i odgovorni urednik Luka Puljiz, novinar, Vukovar. — **Tiska tiskara „Novo Doba“, Vukovar.** —
Prefplata: godišnja 76.- Din, polugodišnja 38.-, četvrti godišnja 19.-, za inozemstvo 110.- Din godišnje i razmjerno.
Oglaši se plaćaju prema cijeniku, rukopisi se ne vraćaju.

Impresum zadnjega broja Puljizova vukovarskog tjednika

sam primijetio kako je Milan Puljiz u svo-me tekstu preuzeo čitave rečenice (npr. **Alilovićeve**), a da to nijednom riječju nije spomenuo, što je lupeština koju se eufe-mistički naziva plagijatom.

Spomenuo sam da je opširno prepričao umiljate konfabulacije nekoga **Mirka Kovačića** o njegovu ocu kao „haesesovcu podravskoga tipa“, a da pritom nije nig-dje zabilježio tko je taj Mirko Kovačić, niti kako mu je ocu bilo ime. Još manje je zabilježio bilo kakav podatak iz kojega bi čitatelj mogao zaključiti, što je taj bezime-ni Kovačićev otac bio, po čemu je bitan i po čemu je uopće usporediv s Lukom Pu-ljizom (pa bi se sve to moglo zvati otuž-nom ilustracijom kakvoće novinarskoga pera Milana Puljiza odnosno svjedodž-bom njegova nepoznavanja elementarnih pravila novinarskoga zanata).

Primjetio sam i to da je pojam „haese-sovac podravskoga tipa“ potpuno nepo-znat hrvatskoj političkoj fenomenologiji, pa sam se – uzalud, eto! – ponadao da će mi Milan Puljiz (skupa s misterioznim Mirkom Kovačićem i njegovim bezime-nim, malne fantomskim ocem) objasniti što ta sintagma znači, i po čemu je pok. Luka Puljiz bio „haesesovac“, po čemu je to bio u doba Drugoga svjetskog rata, a navlastito po čemu je bio haesesovac „podravskoga“, a ne možda posavskoga,

ubijenome pjesniku nisam proveo nikako sustavnije istraživanje čak ni periodi-ke (a kamoli arhivskoga gradiva), niti sam se držao – pa se ni danas ne držim – oso-bito upućenim u njegov život i njegovo djelo. Sve što znadem o njemu svodi se na pabirke iz novina i časopisa koje sam, istražujući neke druge teme, usput zabilje-žio samo zbog pjesnikova (i moga) podri-jetla i zbog njegove sudbine.

Drugim riječima, i onda i sada znadem samo onoliko koliko je dovoljno za pri-godni tekst. No, i to što znadem i što sam u uzgrednome tekstu zabilježio, više je od *kerplačine* koju je Milan Puljiz unio među korice knjižice *Luka Puljiz: Zapis o siromacima*.

A baš zato što čak ni u novinskome tek-stu nije primjereno nabrajati fragmente koji upućuju na to da je potrebno poduzeti istraživanje Puljizova života i djela, nisam spominjao ni mnoštvo drugih pojedinosti koje sam u prethodnim godinama i deset-ljećima zabilježio.

Nisam znao za pjesmu objavljenu u *Bo-žićnici* za 1939. godinu, na koju upozora-va **Petar Blažević**, ali nisam spominjao, primjerice, da se u nekim uspomenama objavljenima u vukovarskome *Hrvatskom borcu* tvrdi kako je vukovarska ustaška jezgra u vrijeme proglašenja NDH povje-

nu 1942., što su ga uredili **Ante Oršanić** i **Ivo Balentović**, a Luka se je u njemu pojавio skupa, recimo, s takoder ubijenim i nesumnjivo darovitijim Draženom Panjkotom.

Nisam naveo ni to da je jednu Puljizovu pjesmu („Balada o majčinom srcu“) **Zlat-ko Milković** 1941. uvrstio u svoj izbor *Hrvatskih balada*.

Također nisam spominjao da je „sto-žernik Ustaške Mlađeži župe Vuka Luka Puljiz sa suprugom“ bio koncem siječnja 1942., skupa s velikim županom **Jako-bom Elickerom** i knezem **Erweinom Lobjowitzem**, među viđenijim uzvanicima I. Ustaške večeri koja je održana u Hrvatskome domu u Vukovaru, a ni to da ga lokalni tisak registrira na brojnim ustaškim i državnim priredbama kao organizatora i sudionika.

Nisam posebno napominjao da je kao stožernik Ustaške mlađeži u više navrata javno pozivao na različite humanitarne i dragovoljne akcije, a ni to da je, recimo, u ožujku 1942. u istome svojstvu s odjeljnim upraviteljem Upravnog zapovjedništva Ustaške mlađeži **dr. Julijem Makancem** bio nazočan ispitima dužnosnika Mlađeži u Borovu, pa su nakon završetka tečaja njih dvojica i ravnatelj škole **prof. Nikola Zambelli** održali vatrene ustaške govore.

Nisam u svoj tekst uvrstio ni podatak da je upravni zapovjednik Glavnoga ustaškog stana, poglavlji pobočnik **Blaž Lorković**, „po odredbi Poglavnika“ u ožujku 1942. imenovao Luku Puljiza članom Ustaškoga stegovnoga i kaznenog suda (USIKS) u velikoj župi Vuka, a činilo mi se nepriličnim u kratki tekstu uvrstiti i podatak da je Puljiz početkom svibnja 1942. predvodio izaslanstvo Ustaške mladeži svoga stozera najprije kod upravnog zapovjednika **Ivana Oršanića**, a potom i kod državnog poglavara, poglavnika **Ante Pavelića**. Bio je to uvod u Oršanićev dolazak u Vukovar i obilazak tamošnjih organizacija Ustaške mladeži, što je organizirao upravo Puljiz koji je gesta i službeno pratio.

Nije mi se činilo nužnim napomenuti ni to da je *Hrvatski narod*, središnje glasilo ustaškoga pokreta (u kojem je Luka Puljiz, ako je vjerovati inicijalima, također surađivao), u studenome i u prosincu 1942. na više mjesta izvješćivao kako je Puljiz (valjda kao „haesesovac podravskoga tipa“?) sudjelovao u nizu „ustaških pouzdaničkih sastanaka“ koje su diljem istočne Hrvatske održavali **Vjekoslav Blaškov, Janko Tortić, Mladen Lorković, Ivica Frković, Mile Starčević, Ante Nikšić, Marko Čović, Mime Rosandić** i još niz drugih iz, moglo bi se reći, prvoga ustaškog ešalona.

Nisam spominjao ni to da je izlazak prve Puljizove zbirke, koju inače pod br. 124. spominje *Hrvatska bibliografija* za razdoblje od svibnja do kolovoza 1942. godine, možda moguće i preciznije datirati, budući da je u dnevnome tisku u prvoj polovici srpnja 1942. najavljeneno kako ona uskoro izlazi iz tiska. Vijest je, naime, donijela i **Dujmovićeva Nova Hrvatska**, pa se može računati da je zbirka doista i objavljena u srpnju te godine. S druge strane, drugu i zadnju njegovu zbirku ne bilježi *Hrvatska bibliografija* za razdoblje od siječnja do travnja 1944., pa bi i to moglo upućivati na stanovite zaključke. Razumije se da njima Milan Puljiz nije dorastao, jer se ne radi o čovjeku koji znade postavljati pitanja; takvi, pak, ne znaju davaći ni odgovore.

Nisam u svoj tekst uvrstio ni podatak da je Luka Puljiz kao stozernik Ustaške mladeži u kolovozu 1942. bio među onima koji su u Borovu dočekali izaslanstvo Hlinjine mladeži, pa ni to da je u isto-

me svojstvu približno u isto doba posjetio neke tužne izložbe („Židovi“) u Vukovaru i u Zemunu...

Ništa od toga nije našlo mjesta u mome kratkom prikazu (ali je svim tim, i još mnogim drugim podatcima bilo mjesta u nečemu što se hoće zvati biografsko-bibliografskom napomenom uz knjigu tobože izabranih pjesama Luke Puljiza!), a ipak je – protivno inverktivama usplahirenoga i nervoznoga Milana Puljiza – i u takvome mom članku naveden čitav niz podataka koje od 1945. do danas nije spomenuo baš nitko od onih koji su o Luki Puljizu pisali, uključujući *društveno-političke radnike*.

Dakle, u mome je kratkom i prigodnom članku malko dopunjeno i ispravljen popis publikacija u kojima je pokojni pjesnik surađivao između dva svjetska rata, a prvi put su spomenute neke u kojima je surađivao tijekom rata (*Ustaška mladež, Narastaj slobode*).

Spomenute su, a onda i objavljene i neke njegove pjesme iz tih časopisa, o kojima od 1945. nitko nije ni zucnuo, a kamoli ih objavio.

Upozorenje je na vjerojatno njegove, dijelom memoarske, a dijelom propagandne tekstove o predratnom djelovanju domovinskoga ustaškog pokreta u hrvatskome Podunavlju i osobito u Vukovaru, uz ograda da su potpisani inicijalima, pa njegovo autorstvo tek treba verificirati.

U mome je člančiću također istaknuto kako je prilično problematična uvjerenjivost standardne tvrdnje da je Luka Puljiz bio urednik vanjskopolitičke rubrike zagrebačkoga dnevnog lista *Nova Hrvatska* koji je uređivao **Franjo Dujmović**, jer je Puljiz postao tek članom uredništva tog lista, i to nakon što je bio naznačen odgovornim urednikom kratkotrajnoga istoimenog lista, kojemu sudbinu nisam uspio razjasniti.

Katalog Nacionalne i sveučilišne knjižnice spominje, naime, list *Nova Hrvatska* kojemu je urednik Luka Puljiz, dodajući da je izlazio 1941. i da je izšlo samo osam brojeva. S tim su, međutim, skopčane četiri nevolje. Prva, da taj list ne spominje *Hrvatska bibliografija* za 1941., koju je uz potporu Sveučilišne knjižnice objavljivalo Hrvatsko bibliotekarsko društvo, a kao odgovorni urednik potpisao **Jure Pavričić**. Druga, da list toga naziva i pod tom signaturom uopće ne spominje *Građa za bibliografiju jugoslavenske periodike* iz 1955., koju je kao glavni urednik potpisao **Mate Ujević**. Treće, da taj Puljizov list ne spominje nijedan pregled niti leksikon hrvatskoga novinstva koji mi je poznat. I četvrto, da problem bez ozbiljna istraživanja nije moguće riješiti, jer je taj Puljizov list u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici zagubljen prigodom davne selidbe u sadašnju zgradu, a ja za daljnju potragu nemam vremena.

Uslijed toga se u svome kratkom tekstu nisam upuštao ni u kakve spekulacije oko toga lista, pa sada ovde – spominjući uzgred da je očito kako ni Petar Blažević nije uočio taj problem – navodim tek to da sam od ljudi koji bi mogli biti upućeni, doznao da je Puljizova *Nova Hrvatska* zapravo bila kratkotrajni tjednik koji je pokrenut u jesen 1941., a onda je pripojen zagrebačkom *Novomu listu* koji je u studenome iste godine preimenovan u *Novu Hrvatsku*. No, zasad je to tek prepostavka koju tek valja dokazivati.

U mom je tekstu također prvi put navedeno da se Luki Puljizu zasigurno ili s priličnom pouzdanošću može pripisati dvjestotinjak objavljenih političkih članaka, pri čemu nitko ne mora dijeliti moje mišljenje da oni ne predstavljaju manje vrijedan dio njegova opusa od njegova pjesništva, ali će se svatko pristojan složiti da se tih dvjestotinjak članaka ne može jednostavno prešutjeti (kao što se upor-

no činilo, i kao što nastavlja činiti usplahireni i nervozni Milan Puljiz).

Do moga članka nije od 1945. baš nitko spomenuo da je Luka Puljiz držao ideološko-politička predavanja u Školi ustaške mladeži u Borovu i na valovima Državne krugovalne postaje u Sarajevu, pa ni to da su mnoga od tih sarajevskih predavanja potom objavljena kao uvodnici *Naraštaja slobode*, tamošnjega časopisa Ustaške mladeži. (U dnevnoime je tisku, naime, u prvoj polovici siječnja 1943. objavljeno kako je Luka Puljiz imenovan zapovjednikom nove ispostave zapovjedništva Ustaške mladeži u Sarajevu.)

Nisam u svome tekstu posebno isticao da Milan Puljiz nema pojma kako u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj nije bilo nikakvih „županija“ (pa je budalasto pitati se, je li Luka možda bio dužnosnik na „županijskoj razini“), ali sam upozorio na to da je najvjerojatnije pogrešan podatak kako je bio ustaški stožernik, podatak koji se stalno nekritički prepisuje i ponavlja. Tu su tvrdnju ponovili i Alilović i Pojić, a očito se je za njima po-veo i stanoviti PP (što treba čitati kao *protuha i paljetkar*, a ne, recimo, kao **Petar Požar**), pa je za tom soli, naravno, pošao i Milan Puljiz (baš kao što i priliči onoživadi što poslovično za soli ide).

Naime, od jeseni 1941. na puno mješta u periodici i u novinstvu spominje se Luka Puljiz kao stožernik Ustaške mladeži, tek pred kraj 1942. u nekoliko navrata se u dnevnome tisku (u povodu skupština održanih u Zemunu, Kukujevcima i u Vukovaru) uz njegovo ime stavljala oznaka „stožernik“ odnosno „ustaški stožernik“. Neoprezno je olako se povesti za tim oznakama, pa stvar treba potanje istražiti. Pritom valja imati na umu da je prvim ustaškim stožernikom za Veliku župu Vuka u lipnju 1941. imenovan **ing. Božo Petračić**, a sredinom rujna 1941. tu je udjelbu preuzeo ustaša povratnik **Stipe Došen**, rodom iz Rizvanuše kod Gospića. Kasnije je kao ustaški stožernik zabilježen **Marijan Gec**.

Budući da postoji mnoštvo potvrda da se Luka Puljiz do sredine studenoga 1942. spominje kao stožernik Ustaške mladeži, a da je nesporno kako je *Hrvatski narod* 10. siječnja 1943. donio obavijest da je on imenovan zapovjednikom nove ispostave zapovjedništva Ustaške mladeži u Saraje-

NOVELA

Drug je pralešti

Tako je to bilo među djevcima. Oni su u gimnaziji preveli čitav program, čitavački razred u gimnaziji imao je sveg povjerenje. Povjerenici su u pojedinim razredima bili najplaćeniji revolucionari, a nepravljivi djeći u razredu. A oni nad svima njima bio je povjerenik za čitavu školu.

Mlađen Grčević: Titik

Ti prevozci naprijedaju sa slatkom, njezini riječi avangirajuči drugačiji od predmeta. Oni su učenici, organizatori, ali i vlastiti vlasnici. No, kada je učenici učili o ustaškoj državnovađenici i ustaši, a mi HSS, smo se odrekli hrvatskog državnog prava i hrvatske državnovađene ideje. To je fraškačko, ali je trebalo obavistiti, ali je to sprijedje spremošću.

Napokon dolazi ono najveće: »Izve u broju ten i tom, a evo ga, da svakak vidi da je ustaški stožernik u Vukovaru.« I tako je bio hrvatski stožernik u Vukovaru, a učenici su učili o ustaškoj državnovađenici i ustaši, a mi HSS, smo se odrekli hrvatskog državnog prava i hrvatske državnovađene ideje. To je fraškačko, ali je trebalo obavistiti, ali je to sprijedje spremošću.

Uputom se pojedinačno oni seljaci, koji imaju svoje domove, a ne učenici, organizatori, koji su bili u učionici, učili o ustaškoj organizaciji i Vukovarskoj domenoj, jednoglasno potpisuju slabe i pisanjem lista i naziva: »Vukovar je ustaški grad!« To je bio veliki rezultat obavijesti misije ustanovačke radnika među seljacima i na selima. Kada je to provedeno, bilo bi zaustavljeni život, a red domaćih radnika, da je ta ustaša bila ustaša.

— Zar je takav bio i On, Kvaternik?

— Pa... domaćine... i jest...

— Jast, bio je hrvatski. Ali naz je cijeli dovršen, a ne učenici, organizatori, koji će razmatrati i monak...

— Da, dobiti mogao je titulu za krunom...

— Ne! Nije tako! Mi hoćemo arce!

— Dubok pravde!

— Ali počekaj!

— Nema tu kruženja i oključivanja. Nad je cijeli stvoriti pravila. A pravila nisu do njezino sloboda. Neko Hrvatsku treba da je oslobodi, pa makar u njoj i ne teži mudičar.

— Očeri i dječa su u svadbi, djeći i profesori su raspravljeni!

— Ovo je ustaški radnik koji je načinio. Ovo su bili raspoloženi, a u kojima je bila ustaša početa bunta i revolucije. I ovi raspoloženi trali su drudovo Revoluciju.

A vlast im u ove godine nije odobrila — R.

Puljiz je jedan od mogućih autora teksta o ustaškoj borbi u Vukovaru, objavljenog u Ustaškoj mladeži

vu (gdje će kao takav potpisati mnoštvo isprava i članaka, pa i u biografskoj napomeni druge svoje zbirke navesti: „Sada je zapovjednik Izpostave Zapovjedništva Ustaške mladeži u Sarajevu“), posve očito je kako je malo vjerojatno da je na svega dva mjeseca imenovan ustaškim stožernikom, pa opet vraćen Ustaškoj mladeži.

To bi sugeriralo da je ono nekoliko nazivanja ustaškim stožernikom u studenome i u prosincu 1942. posljedica neobaveštenosti izvjestitelja ili pogrešaka u prijepisu. U to su se vrijeme novinske vijesti često diktirale telefonom, pa su takve pogreške moguće. K tome treba imati na umu da su promjene u ustroju Ustaškog pokreta, pa i u ustroju Ustaške mladeži, ponukale vodstvo potonje organizacije da u drugoj polovici 1942. u *Dužnostniku: službenom listu Ustaške mladeži* upozori „sve stožere, logore i tabore“, da čak ni ustaški dužnosnici ne vladaju nazivljem niti znaju tko koga imenuje i kako ga oslovljava. Nejasnoće će postati još veće kad u studenome 1944. dođe do restrukturiranja Ustaške mladeži i uvođenja novoga nazivlja.

Ali, badava je sve to; badava sam ja upozorio na to kako raspoloživi podatci pokazuju da Luka Puljiz po svemu sudeći nije bio nikakav ustaški stožernik, nego tek stožernik Ustaške mladeži, jer

Milan Puljiz i sada, reagirajući na moj tekst, mehanički ponavlja kako je pokojni pjesnik bio ustaški stožernik. On, naime, uopće nije primijetio što sam napisao, a nije primijetio zato što ne razumije razliku između te dvije službe (što potvrđuje i njegovo bulažnjenje o „Hrvatskoj mladeži“). K tome mu nedostaje ono što se hoće čak i za prepisivanje: malko dara i zrno kritičnosti. Jer, ustaški stožernik i stožernik ustaške mladeži, to su dvije različite stvari, dvije različite funkcije (iliti udjelbe, kako bi se onda kazalo).

Znam da ima tvrdih glava, glava u koje činjenice teško ulaze, i da je jugoslavenskomu *društveno-političkom radniku* strano nazivlje kojim su se služili *domaći izdajice* i njihov pokret. Zbog vlastita ga neznanja nisu poučili ni učeni šaptači, od priučenih se to nije moglo ni očekivati. Zato se moram ponovno sizifovski upustiti u poučavanje Milana Puljiza et consortes. Poslužit ću se analogijom koja je, unatoč šepavosti takvog dokazivanja, jednomu komparticiju vjerojatno razumljivija.

Dakle, druže Puljizu, stožernik Ustaške mladeži nije isto što i ustaški stožernik, nego se od ustaškog stožernika *mutatis mutandis* razlikuje onoliko i onako kako se sekretar SKOJ-a razlikuje od generalnoga sekretara KPJ. Drugim riječima, razlikuje se onako kako se je od Najvećeg Sina Naših Naroda I Narodnosti razlikovao, recimo, drug **Ivo Lola Ribar**, a on je – zar ne, druže Milane – također bio Veliki, Ali Ipak Nešto Manji Sin Naših Naroda I Narodnosti.

I tako dalje, i tako dalje. Rezimirajmo: nijedan od spomenutih, ovdje ponovljenih podataka koji su navedeni u mome članku nije objavljen nakon 1945. godine. Nijednoga od njih nisu spomenuli ni Alilović, ni Pojić, ni Juroš niti bilo tko drugi. To, drugim riječima, znači da usplahireni i nervozni drug Milan Puljiz i opet ne govori istinu kad tvrdi da nisam objavio ništa što se o pjesniku nije znalo.

A taj grozd ranije nepoznatih i neobjavljenih, a zapravo tek usput popabirčenih podataka o Luki Puljizu koje sam objavio, bjelodano pokazuje da bi se sustavnijim i temeljitijim radom – pregledom predratne i ratne periodike, a osobito arhivskim istraživanjem – otkrilo puno više. To je trebalo učiniti najkasnije onda kad su

pothvat, štono reče Milan Puljiz; „financirali Runovićani“ odnosno kad im se potrečilo da – kupe mačka u vreći.

Ono što sam ja pronašao, za jedan običan novinski tekst i nije tako malo. Priznat će to svatko tko ima obraza, a matematički je mjerljivo da je to neusporedivo više od onoga što je priopćio Milan Puljiz (koji o Luki Puljizu doista nije objavio nijednu novu činjenicu, osim par seoskih anegdota o njegovim predcima, koje bi, doduše, imale svoju vrijednost kad ih ne bi pratilo svjesno prešućivanje drugih podataka).

Usput, ono što sam objavio ja, znatno više je i od onoga što je dao znati jedan od zagrebačkih predstavljača 2011. godine, **Mate Maras**, koji je – valjda u nedostatu drugih izvora i podataka o životu pokojnog pjesnika (jer se drugačije ne smije pretpostaviti!) – u svome izlaganju ekstenzivno (točnije: od riječi do riječi) citira ni manje ni više, nego – Wikipediju, pa onda to pozivanje na poslovično nepouzdan izvor kasnije i objavio. Bio je pritom korektan, pa nije krio čime se je poslužio. Inače, taj wikipedijski tekštić (iz pera, dakako, neimovanih i nepoznatih autora), u biti se oslanja na Alilovićeva istraživanja, a nažalost nije propušten čak ni kroz rešeto **Pojićeve** bilješke, koja bi mu pomogla, jer doista jest korisna, iako također ima krupnih nedostataka.

A meni se čini kako logika nameće samo jedan zaključak: da Marasovo pozivanje na Wikipediju i citiranje tamošnjega teksta baš na predstavljanju knjige koju je priredio te joj predgovor i pogovor napisao Milan Puljiz, kristalno jasno, jasnije od ičega, svjedoči da inače marljivu i akribičnu predstavljaču sav taj otužni priredivački *trud* Milana Puljiza nije bio ni od kakve pomoći. Da je drugačije, ne bi mu trebalo pozivanje na Wikipediju, nego bi se oslonio na Milana Puljiza.

No, kad je o životu i o pjesništvu Luke Puljiza riječ, i kad je riječ o povijesnim okolnostima u kojim je pjesnik djelovao, na toga se *društveno-političkog radnika* nije moguće osloniti (osim ako ga se stavi da podupre kakav trošni suhozid, a valjda bi zgodno poslužio i kad bi se njime podkolčila oboljela bukva): nema tjeska kojim bi se dalo išta iscijediti iz teksta predgovora i pogovora koje je potpisao Milan Puljiz.

Kako ne bi bilo nedoumica, moram dometnuti da za sadržaj Marasova izlaganja donedavno nisam znao. Zato sam svojedobno, u br. 265, vrlo jasno napisao: „Na

internetskim je bespućima moguće pronaći podatak da su tu knjigu u listopadu 2011. u prostorijama Matice hrvatske u Zagrebu predstavili Milan Puljiz, Mate Maras, **Stjepan Sučić** i **Mijo Jukić**. Ne navodi se potanje, što je tko od njih tom zgodom kazao, pa danas ne znamo, jesu li se i ostali predstavljači pridružili priredivačevu *furtimašenju*. Bolje bi bilo da nisu, jer – posve je jasno da Luka Puljiz nije baš nikoga ovlastio da iz njegova životopisa i iz njegove bibliografije briše stranice kojima se je on sam, nema sumnje, ponosio.“

Zato samo ljudi zasljepljeni sebeljbljem (koje je tim frapantnije što je razloga za zaljubljenost u sebe manje!) – ili ljudi koji, poput Milana Puljiza, ne razumiju hrvatski jezik – mogu napisati ono što je on napisao: da sam se „iz nerazumnih

Jedna pjesma Luke Puljiza uvrštena je u Milkovićev izbor hrvatskih balada

razloga (...) okomio na Miju Jukića, Stjepana Sučića i Matu Marasa“ i da sam ih „osumnjičio zbog toga što su govorili na predstavljanju“ knjige u listopadu 2011. godine.

Kondicional se uči u osnovnoj školi, ali je Milan Puljiz vjerojatno prestar da bi ga tamo primili. Prema prosvjetnim propisima, tamo se ravnaju godištem rođenja, a ne nekim drugim mjerilima (npr. čitanjem i razumijevanjem teksta) koja bi Miljanu Puljizu širom otvorila vrata osnovnoškolskih učionica. Tamo bi mu bilo mjesto i po računanju, jer onaj tko plagira tekst Ivana

Alilovića o Luki Puljizu iz 1991., pa tvrdi da se pjesnikovo ime „nije spominjalo sedam desetljeća“, pokazuje da ne zna ni račun koji svladavaju djeca u prvoj razredu pučke škole. Jer, tih 46 godina od 1945. do 1991. manje je i od punih pet, a kamoli od sedam desetljeća. A onaj tko znaće čitati, lako će pročitati da se nisam „okomio“ na predstavljače, niti sam ikoga „sumnjičio“, jer – pojma nisam imao što su tom zgodom govorili Mijo Jukić i Stjepan Sučić.

Mate Maras mi je sam, privatno, dočastio svoj tekst. Bilo je to nakon izlaska prethodnoga broja *Političkog zatvorenika* i, dakako, u zgodno, neslučajno vrijeme. Obavijestio me je i da je njegov tekst objavljen u *Runovićima, listu župe Gospe od Karmela Runovići*. Ni ostale niti ostalo nije spominjao. Privatno sam mu (i kritično) odgovorio; on je raspravu odbio prihvati. O razlozima mogu samo nagađati (pa misliti svoje i o tome je li moje nagađanje logično!), no što se njega tiče: *dvije ga volje k'o kadije*.

Malo kasnije me obavijestiše da je i izlaganje Mije Jukića objavljeno na istome mjestu, u bloku posvećenom predstavljanju knjige (*Runovići*, 17 /2011./, br. 2 /33/, str. 35.-43.). Poslaše mi i taj blok. Nisu tekstovi iz tog bloka ni povod niti razlog ovomu osvrtu, pa nema potrebe potajne objašnjavati zašto volim da nijednom od njih nisam autor. Jedino sa žaljenjem moram primjetiti kako su se obistinile moje bojazni da i oni pate od težnje da se prešute činjenice.

Za tekstove izgovorene na zagrebačkom predstavljanju knjige stihova Luke Puljiza i potom objavljene u *Runovićima*, moglo bi se, naime, na prvi pogled kazati da su korektni, zanatski. Pomnjivije čitani, mogli bi dobiti i drugačiju ocjenu. Neću predaleko, tek onoliko koliko se ovdašnje teme tiče.

Spominje se, dakle, tamo da je Luka Puljiz bio hrvatski rodoljub i da je dao život za hrvatsku državu, nestavši na povlačenju prema Bleiburgu (Jukić, potom i Maras). No, ne spominje se, komu bi valjalo pripisati njegovu smrt. Nestao sam od sebe. Izgubio mu se trag. Ubilo ga. Tako se šaptalo nekad, kad se nije smjelo skoro ni pomisliti, a kamoli kazati tko je pobio one što su „nestali“ u svibnju 1945. godine. Bezlični „ubilo ga“ nije se mogao tumačiti kao optužba. Ne zna se tko je kriv, pa dakle – nitko nije osumnjičen niti je tko

kriv. „Mir, mir, nitko nije kriv!“ – slušali smo i pola stoljeća kasnije.

Nisu krivi ni *antifašisti*, tzv. hrvatski partizani, a nije kriva ni Jugoslavenska armija u čijem su sastavu ti tzv. hrvatski partizani nastupali. Nije kriva ni Jugoslavija za koju su se borili. Puljiz je jednostavno „nestao na putu prema Bleiburgu“. Možda je na tom „putu“ zalucao, pa ga pojeo vuk ili medvjed? Čini se da bi formula „nestao na povlačenju prema Bleiburgu“ pokrila i tu mogućnost, zar ne?

Štoviše, kaže Jukić: „Mi se ideološki ne opredjeljujemo, mi slavimo pjesnika, rodoljuba koji je dao svoj život...“ A oko čega bismo se to „ideološki opredjeljivali“ (i koji smo to „mi“?), kad ni kod Jukića ni kod Marasa nema ni jednoga slova o tome da bismo se u povodu Luke Puljiza imali oko čega „opredjeljivati“?

Ako se kaže da je bio hrvatski rodoljub, to još ne sili na isticanje ikakvih ideoloških ograda i gromobrana, karikaturalnih ispraka i otrcanih pokrivala. No, ako se kaže da je bio ustaša, stvar bi mogla biti drugačija. Ali, bit će da se baš zato nigdje ni ne kaže da je pjesnik bio ustaša, štoviše razmjerno visoki ustaški dužnosnik i autor čitava ciklusa *ustaških* pjesama!

Baš kao što sam se prošle jeseni pobojao: nema o tome ni jednoga slova! A hoće se truda, čak i vještine da se te činjenice prešute, zar ne? Taj trud i ta vještina došli su do izražaja u činjenici da je ipak spomenuto kako se je pokojni Luka Puljiz „uključio“ u neki „radikalni pokret“ (Maras), pa će dovitljivi čitatelj sigurno dokučiti, je li se pjesnik koji je kasnije na neki neobjašnjiv način „nestao na putu prema Bleiburgu“, ranije bio uključio u koji od radikalnih kulturno-umjetničkih pokreta svoga doba, ili se to „radikalni pokret“ ipak odnosi na njegovo političko djelovanje.

Ako se odnosi na politiku, je li Luka Puljiz možda bio staljinist, boljševik (jer i boljševici su bili „radikalni pokret“, zar ne)? Možda je ipak bio skloniji **Trockomu**, zagovorniku istoga radikalnog svjetonazora i podjednako radikalne prakse? Je li pristajao uz arapske borce protiv britanske kolonijalne vlasti koje su u Londonu također nazivali „radikalima“? Možda je bio cionistički radikal? Hoćemo li ga naći među članovima i pristašama francu-

ske Partije radical koja je utemeljena 1901., ili među pristašama brojnih stranačkih organizacija koje su se također nazivale radikalnima?

Ili je, pak, Luka Puljiz pripadao srpskim radikalima, Narodnoj radikalnoj stranci? Možda odvjetku te stranke koji je zarana nastao i u hrvatskim zemljama pod nazivom Srpska narodna radikalna stranka u Ugarskoj i Hrvatskoj i Slavoniji? To je moguće, jer je na povlačenju prema Austriji nesumnjivo „nestalo“ i nešto srpskih radikalih? Možda je sudjelovao u stvaranju zametka Hrvatske radikalne stranke o kojoj je nekolicina Hrvata razmišljala sredi-

toga „radikalnog pokreta“ kojemu je pripadao Luka Puljiz, naziv kojemu je sadržaj vrlo jasan i općepoznat! Na isto ono mjesto na koje nas vodi sofizam da ga je „ubilo“ ili da je „nestao“. Prema istome tom skrovitu mjestu pokazuje **Zvonimir Doroghy** kad nas poučava kako je **Vibije Krispo** jednom zgodom upitao: *Quis tibi sic timere permisit?*

Doista, tko je toj gospodi dopustio da se tako boje?

I u čije ime se boje? Zar u ime Luke Puljiza? A komu je on to, kada i kako dopustio?

Ili se ne radi o strahu, nego u „mudrosti“, i to onoj posebne sorte, političkoj?

Ako bi bilo tako, i ako bi bilo „politički mudro“ ne spomenuti notornu činjenicu da je Luka Puljiz bio ustaša, pa je „politički mudro“ ni tim povodom ideološki se ne „opredjeljivati“, kojom bi se mudrošću moglo nazvati to što je u istome tekstu potegnuta usporedbu s **Mihovilom Pavlekom Miškinom** koji da je stradao ne od nekih „radikalih“, nego je stradao baš u ustaškome logoru (Maras)?

Kad je o logoru i o smrti riječ, tu se, kao što i sam vidiš, puče galilejski, ne ustežemo preciznih oznaka: tu je tako lako posegnuti za ustaškim imenom! Tu je lako „opredjeliti se“ (kao što je uvjek bilo lako svezat konja gdje gospodar kaže).

Jest, istina je to s Miškinom, i to tužna istina; nesumnjivo tamna stranica ustaškog pokreta. Nije jedina, puno ih ima, i previše. No, zašto je ustaštvo moguće „mudro“ i bez ikakve ograde o „ideološkom opredjeljivanju“ spomenuti u kontekstu logora i smrti u logoru, ali je nužno dovijati se najzakučastijim formulama da se ne spomene kako je onaj o kome se upravo govori, pjesnik Luka Puljiz, također bio ustaša?

Zar bi spomen te jednostavne i neosporive činjenice doista značio „ideološko opredjeljivanje“? Ili bi možda implicirao da taj „radikalni pokret“ ima i neke druge stranice i neke druge simbole, osim onih koje izaziva spomen logora i smrti? Možda bi to zahtijevalo da jasno identificiramo i one protiv kojih se je Luka Puljiz borio?

Možda se ipak svega toga bojimo? Možda nas strah nadvladava čak i u dobi kad pristojan čovjek svodi sve životne račune? Možda i ne znamo onu da je opre-

DUŽNOSTNIK

SLUŽBENI LIST USTAŠKE MLADEŽI

God. I.

RUJAN 1942.

Broj 7.

Ustaška mladež – snaga države

Godina dana organizacijskog rada Ustaške mladeži je prošla. Pred pragom nove školske godine i na početku novog rada i nove borbe, dužnost je svakom pristašu Ustaške mladeži dovesti si pred oči značenja i svrhu organizacije i upoznati sve vrednote koje moraju pokretati mladu dušu u nesebičnom društvenom radu, da si u duši i srcu stvoru tvrdu odluku i želju za ustrojnošću oko izvršenja postavljenih zadataka.

Godine vjekovnog robstva su prošle. Žrtve i krv najboljih hrvatskih sinova palili u borbi tokom stoljeća, u ideji Ante Starčevića, primjeru Rakovice i odličnoj muževnosti i mudrosti Poglavnika, došle su do svog uspjeha. Toliko žudjene sloboda, san tolikih hrvatskih naraštaja, ostvarena je divnim Poglavnikovim djelom — stvaranjem Nezavisne Države Hrvatske. Hrvatska je danas obnovljena nakon mnogih stoljeća, onakva kakvu su želila sva hrvatska pokoljenja, kakvu je želio Poglavnik s cijelim hrvatskim narodom — nezavisna i najveća do sada u povijesti. Val oduševljenja nakon spoznaje da je hrvatski narod postao neograničenim gospodarom svojeg doma i svoje zemlje presao je cijeli domovinom, da iza toga prepusti mjesto stvarnosti, neke vrsti otrećenju i još jače dovede pred oči činjenicu da je Hrvatska tu, nezavisna i slobodna i da ju sada treba sačuvati vjерom u pravo opstanka, sposobnošću i izdržljivošću vlastitih snaga. Toj činjenici najviše može pridonioći mladež koja je svojom mladošću još neokajana i najuspobinjaju za osjećanje i kult idealja. Hrvatska mladež zaista je to i dokazala i u borbi bliske prošlosti, učinivši zajedno s Poglavnikom veliko djelo narodnog oslobođenja. Mladež svojim radom dokazuje to i danas. Državi je dakle i u budućnosti najbolje zajamčeno njeone opstojnost, ako ima dobara mladež, jer ona se može jedino i najbolje sačuvati i predati budućim pokolenjima baš preko mladeži koja pozná svoju domovinu, cjeni sve napore i žrtve uložene u njene temelje, koja upoznaje sve one tamne sile i za kojih se povijesnim iskustvom mora kloniti, a koja su kroz desetstjeća i stoljeća razgradjivala sva materijalna i moralna dobra države. Zato se u hrvatskoj državi odmah na

313

nom 1920-ih godina? Da nije pristao uz Hrvatsku radničku radikalnu organizaciju **Mirka pl. Pisačića**?

Možda je Puljiz ipak bio pristaša bugarskih ili talijanskih radikalih, koji su 1945. također lako mogli „nestati“ na povlačenju prema Austriji? Da nije Puljiz ušao u **Stojadinovićevu** Jugoslavensku radikalnu zajednicu, pa onda kao njezin pristaša „nestao na putu prema Bleiburgu“? Možda je pripadao Transnacionalnoj radikalnoj stranci *in spe*, utirući pute **Zdravku Tomcu**?

Eto kamo nas dovodi trud i vještina da se zataji jednostavni i općepoznati naziv

zan čovjek – nikakav čovjek. Ili možda za tu misao znamo, ali se i nje bojimo?

I onda u tome strahu – i u strahu da se sa strahom suočimo – u vatru guramo onoga koji nije dorastao nikakvoj ozbiljnoj intelektualnoj raspravi, jednoga jugoslavenskoga *društveno-političkog radnika*, koji je pomislio kako će mene – ili bilo koga drugoga – impresionirati činjenica koja s pjesništvom Luke Puljiza nema baš nikakve veze: da su dvojica predstavljača knjige bili politički zatvorenici, a jedan, navodno, to umalo nije postao. Dirljivo.

Psihološki shvatljiv je taj izraz nemoci, ali bi inteligentno čeljade shvatio da on može izgledati i prilično groteskno u časopisu u kojem su suradivali i ljudi koji su svojih petnaestak-dvadeset godinica *društveno-korisnoga rada* u Staroj Gradiški, Zenici, Lepoglavi ili na Golome bili kadri izdržati na jednome boku. Još grotesknije može biti kad i one s kraćim – što nipošto ne znači manje vrijednim – robijaškim stažem kao „časne ljude, hrvatske junake i vitezove“ (pače kao „svoje prijatelje“) danas na stranicama *Političkog zatvorenika* hoće slaviti oni koji su, poput Milana Puljiza, u vrijeme kad su ovi odlazili na barikade, na vješala i u tamnice, halapljivo, režeći poput hijena, sisali svoju krvavo zasluženu jugoslavensku socijalističko-samoupravnu sisu, a potom se otirali prljavim rukavom i zadovoljno gladili dlake na mlohavu trbuhi ili ravnodušno trijebili crno ispod noktiju.

Da u uvodnim redcima nisam kazao što o njemu mislim, mogao bih ovdje kurtoazno primijetiti kako me veseli što i Milan Puljiz ima prijatelje, a onda bih mogao dometnuti da i spomenutim prijateljima, valjda, to prijateljstvo služi na čest, jer – imati Milana Puljiza za prijatelja, nije to mala stvar! I po ekskluzivnosti i po bogatstvu plodova koje to prijateljstvo donosi. A ovako sam se, brzopletio i neoprezno, odrekao užitka da i tako pokažem svoju uljudnost. Neka mi se to ne zamjeri, jer: preporučujem da se to prijateljstvo, na blagodat naroda, države i okolice, *vasce-log regiona i cele Italije*, brižno njeguje i ubuduće.

Mene, pak, kad su posrijedi činjenice, ne zanima tko je komu prijatelj, a ne zanima me čak ni to, što pojedine ljudi povezuje i kako prijateljstva nastaju.

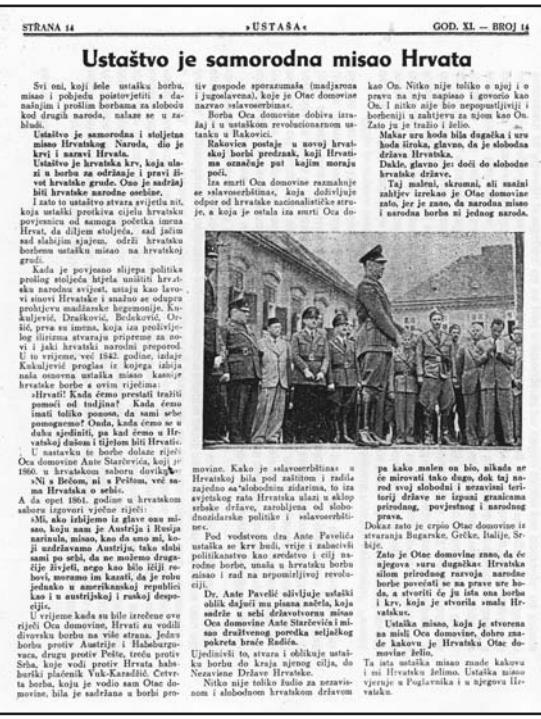
Znadem za onu da se slično sličnomu raduje, ali znam da nas iskustvo uči kako ima i drugih veza i poveznica. Sve to je ovdje nebitno. Bitno bi moglo biti tek to da svaki utopljenik misli kako mu može poslužiti svaka slamčica. Tako i Milan Pu-ljiz računa da će tuđom tamnicom sprati ljagu sa svoga imena, pa i s načina na koji je osakatio pjesništvo svoga prezimenjaka Luke.

U takve valja svrstat jugoslavenske društveno-političke radnike, ali – ne samo njih. Svi znademo vrlo dobro da taj soj nije izumro slomom komunizma i raspadom Jugoslavije. On se stalno obnavlja i tići, a svakodnevica nas uvjerava da se u nj ne novače samo ostatci jugoslavenske klateži (vidovdanske, jerezovske ili boljiševičke, svejedno). Ima on, nažalost, svoje slavoserbske jurišnike i svoje gnojne čireve s korijenima i na drugoj strani. Ista, pak, mjerila moraju vrijediti za sve, ili mjerila i nema. Na tome ne mogu ništa promijeniti ni pročitane knjige niti stечene diplome, a bogme – kad smo već kod toga – ni izdržani zatvor.

Dostojanstveno izdržanu tamnicu pristoji se častiti odličjima i priznanjima, ponekad i divljenjem. Vidjeli smo da se to i u Hrvatskoj, *moro balcanico*, znade činiti i društvenim sinekurama (kadikad su te sinekure i u augmentativnu obliku, koji bi ovdje zvučao mal-ko nezgodno, zar ne?). Istini za volju, nije to bilo tako često – jer su u demokratskoj Hrvatskoj i sinekure i njihovi augmentativi u pravilu pridržani jugoslavenskim i komunističkim *dražesnim pupoljcima svibanjskim* – ali su ti rijetki slučajevi tim zanimljiviji i za jednu ozbiljniju sociološku studiju vrlo poticajni.

Ovdje, pak, valja primijetiti samo to, da izdržana tamnica ne daje sama po sebi pravo ni na kakav intelektualni monopol. Ne stječe se njome *subnorski* status, a kamoli nešto više. Oni koji su nevični Peru, ne će zbog robijanja postati ni književnicima niti novinarima, a još manje znanstvenicima, pa će sebi učiniti uslugu ako se ne meću u gaće koje nisu za njih.

A oni koji su naučilibeknuti koju latinsku, sjetit će se ovdje i one o postolaru pred slikom u izlogu: postolaru je bolje ne pačati se u ništa osim postola. Primijenjeno na konkretni prijepor, to znači da me u raspravi o političkim, kulturnim i historiografskim temama zanimaju ideje i činjenice, a ne impresioniraju me ni desetljeća, kamoli godine, još manje mjeseci koje je pojedinac proveo u zatvoru, a ponajmanje mjeseci i godine koje – nije. Osobito kad je mogao, pa i kad je možda bilo pitanje časti – svoje i naše – da to uzmogne, jer je, štono kažu, za stado najgore kad je pastir i sam ovca. Ne mogu to nadomjestiti ljupke pripovijesti namijenjene beskrajno dobrohotnu i primjereno nekritičnu slušateljstvu.

No, račun je to bez krčmara. Svatko odgovara za sebe i za svaki, baš svaki svoj postupak. Krivo je misliti da papir sve trpi, jer je istina upravo suprotna: papir ništa ne opršta.

Jedna je odgovornost priređivača, druga predstavljača, a treća prikazivača; no svaki od njih ima odgovornost od koje ne može pobjeći, čim je stupio pred oči javnosti. Podjednako odgovara onaj tko vreću drži i onaj tko u nju meće. Zato je naivno misliti da se površnost može ispričati jeftinom patetikom, da se afektiranim frazama dade sakriti neupućenost i da se sinja kukavica može uvjerljivo junačiti pod šinjelom učenosti. Sva ta intelektualna poza vrijedna je tek podsmijeha. Jer, onaj koji svjesno bira manjak kritičnosti i kojemu je politička korektnost najviši zakon, onaj koji se je hotice posrpio pod teretom moralnog išijasa, taj ne spada u intelektualce. Onaj koji napušta vlastito i nacionalno dostojanstvo, onaj koji bježi od vlastitog naroda i posramljeno se krije pred njegovom poviješću, nije tek kukavica, nego je kukavelj vrijedna prijezira.

Isto vrijedi i za društvene položaje i političke funkcije. Znadem da je uho Milana Puljiza naviklo na drugačiju glazbu, i da on sav ustreperi kad se nade pred oltarom vlasti. Zato znam da mi je zaludu moliti ga da me poštedi „argumenata“ koji odaju služnički duh, jer: može on iz služništva, ne će ono iz njega.

Zato je on računao da će poentirati kad ustvrdi da sam „zbog slična postupka nasruo i na dr. Nedjeljka Mihanovića, bivšega predsjednika Hrvatskog državnog sabora“, koji da je za me „neznalica jer u svoj izbor [pjesama Branka Klarića] nije uvrstio neke pjesme po tekstopriječevu [dakle: mome, op. T. J.] ukusu. A Mihanović je većinu radnoga vijeka proveo u HAZU izučavajući pjesnike i njihove pjesme, pa stekao i doktorat.“

Milan Puljiz, dakle, po običaju mlati praznu slamu i piše o stvarima o kojima nema pojma.

Nisam ja nikad i nigdje nasruo na Nedjeljka Mihanovića, koji se je, inače, točnosti radi, ni šest mjeseci nakon što je u svojoj 28. godini slavodobitno i uz zvonjavu svih zagrebačkih zvona diplomirao, davne 1958. (valjda na temelju dotadašnjih znanstvenih postignuća koja su zbog konspirativnosti ostala do danas nepoznata i stručnoj javnosti), zaposlio ne u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti (jer su nju, druže Puljizu, vaši osloboditelji rastjerali iste one 1945., kad su hrpmice ubijali ljudi, palili knjige i pljačkali pismohrane), nego se je zaposlio u Jugoslavenskoj (Jugoslavenskoj!) akademiji, što će reći – ustanovi nadaleko poznatoj po hrvatskomu rodoljublju i posve izuzetoj od ovlasti, utjecaja i kadrovske procjena čika u kožnim mantilima.

Godilo mu je kad ga se je kasnije nazi-valo akademikom, pa je napadno izbjegavao ispraviti neupućene i poučiti ih da mu taj naslov ipak ne pripada. Ah, slabosti, al’ – ljudska jest, da parafraziramo Kranjčevića.

A kad smo apsolvirali i tu ilustraciju Puljizova neznanja, valja reći da Mihanoviću nikad nikakav prijekor nisam uputio ni zbog tog zaposlenja u Jugoslavenskoj akademiji (jer to nije račun koji je meni dužan položiti, a nikad nisam ni pomislio, još manje napisao da su svi zaposlenici i te akademije nužno djelovali protuhrvatski!).

Nisam ga kritizirao ni zbog njegova izbora bilo čijega pjesništva.

Naprotiv, ja sam u kratkome tekstu o velikome hrvatskom pjesniku **Branku Klariću**, koji je u istoj rubrici o smaknutim pjesnicima objavljen u *Političko-me zatvoreniku* br. 256 (siječanj-veljača 2014., str. 22.-25.), napisao doslovno: „Godine 1991. Nedjeljko Mihanović je priredio, a Nakladni zavod Matice Hrvatske i Kršćanska sadašnjost pod naslovom *Svečano bogoslužje* objavili su izbor Klarićevih pjesma. Priredivač je smatrao potrebnim posebno naglasiti, kako su u taj izbor ‘uvrštene pjesme iz svih objavljenih zbirki pjesama Branka Klarića’, nadajući se, valjda, da čitatelj ne će primijetiti kako to zapravo nije istina: u izboru su potpuno zaobidene pjesme iz zbirke rodoljubne lirice *Svjedočanstvo zemlje*.“

Ustvrdio sam, dakle, da je Mihanović svjesno – još drastičnije od Milana Puljiza, ali jednako kao Milan Puljiz naglašavajući da je istina ono što istina nije – bezočno lagao javnosti, tvrdeći da u svoj izbor uvršćuje pjesme iz svih Klarićevih zbirki, iako jednu od njih nije ni spomenuo makar jednom riječju, a kamoli da bi iz nje uzeo bar jednu pjesmu. Mogao je cijelu tu zbirku i sve pjesme iz nje držati lošima, pa ih sasvim legitimno ne uvrstiti u svoj izbor, ali kad je zanijekao postojanje zbirke, i kad je pritom lagao da je uvrštilo pjesme iz svih Klarićevih zbirki, onda je jasno da to nije učinio ni zbog svoga nepoznavanja te zbirke niti zbog njezinе (ne)vrijednosti, nego iz političkog oportunitizma.

Riječ je, naime o zbirci *Svjedočanstvo zemlje*, koja se bez ikakva krzmanja može nazvati „ustaškom“, i za koju se općenito drži da je objavljena 1943. u Zagrebu, svakako nakon pada Italije, što i ne mora biti točno, budući da je *Hrvatska bibliografija* smješta u razdoblje između svibnja i kolovoza te godine. Sam naslov je Klarić upotrijebio i ranije, objavljajući u *Hrvatskoj smotri* (11/1943., br. 5 iz svibnja 1943.) istoimenu pjesmu u prozi koja je bila istodobno i politička budnica što završava mišlju: „Kad se stišaju oluje i pokaže dan, uzkrni poljubac Hrvatske Zemlje na čelu njezinih sinova bit će sladki zaborav svega što se je u ovom času velike kušnje pregorjelo i žrtvovalo.“

O tome se, dakle, radi kad se govori o Branku Klariću i Nedjeljku Mihanoviću, a ne radi se o onome o čemu baljezga *društveno-politički radnik* Milan Puljiz. Radi se o krovotvorenu i varanju javnosti.

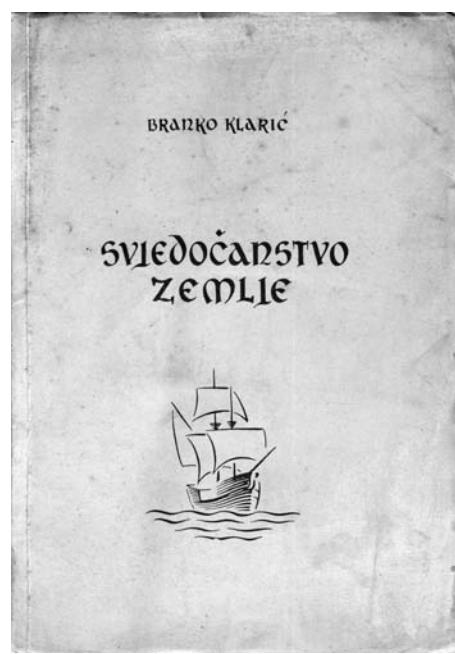
Jer, ni uz eufemizam kojim tek s krajnjim naporom obuzdavam prirodnu, upravo refleksnu reakciju svoga probavnog sustava, to Mihanovićevu *furtimaštvu* ne mogu nazvati ničim doli nepristojnim krovotvorenjem Klarićeva pjesničkoga djela. A nevolja i jest u tome da je Mihanović – kako nas podsjeti Milan Puljiz – čitav život prebirao po hrvatskoj književnosti, pa je i kao doktor znanosti vrlo vjerojatno, da ne kažem sigurno, znao za postojanje Klarićeve „ustaške“ zbirke. A ipak ju je prešutio!

To je, dakle, kukavština koja mi je pala na um kad sam se susreo sa sličnom kukavštinom Milana Puljiza: ako su Branko Klarić i Luka Puljiz slavili pokret kojemu su pripadali, tko je dao pravo Nedjeljku Mihanoviću i Miljanu Puljizu, da to izbrisu iz njihova djela?

Tko im je, što reče pjesnik, pravo podao da nas političkoj korektnosti vode silovno, po svojoj volji, k'o na uzici?

Jer, ako je njima na uzici lijepo, onda sudbine Branka Klarića, Luke Puljiza i njima sličnih pokazuju da su oni radije biali smrt nego uzicu. Već zato zaslžuju da ih se poštue, jer ta spremnost na obranu vlastitih idea i uvjerenja nije mala stvar. Da je mala, i Milan Puljiz bi je pokazao.

Zato valja reći da je to jedna od onih sramota koje će Mihanovića pratiti i nakon smrti. Nije jedina (iz razdoblja nakon 1990. vidi, primjerice, pod: smrt **Antuna Šoljana** ili odlazak **Vladimira Nazora** u partizane, a našlo bi se toga malne za Litaniye Svih Svetih!), ali tomu sad i ovdje nije mjesto.

„Ustaška zbirka“ Branka Klarića

I ništa na toj sramoti ne mijenja okolnost da je Mihanović neko vrijeme bio postavljen na čelo Hrvatskoga državnog sabora. (Zar tamo nije bio postavljen, recimo, i Stipe Mesić, i zar na tome položaju nije bilo još ljudi koje je jednako tako bolje ne poznavati?)

A ne bi, druže Puljizu, na toj mojoj ocjeni ništa promijenilo čak ni da je Nedjeljko Mihanović bio predsjednik AFŽ-a i Socijalističkog saveza zajedno! Ni to mu ne bi pomoglo.

Ne bi, jer ne postoji ništa što može izbrisati činjenicu da je svjesno amputirao dio Klarićeva pjesništva i da je pritom bezbožno lagao da nije tako.

A nisam ni o tome Mihanovićevu postupku pisao zato što me zanima on osobno. Mihanović mi je važan koliko i preklanjski snijeg ili – ako hoćete – koliko i Milan Puljiz. Bavio sam se načelom, problemom, pojmom odnosno takvim pristupom Klarićevu pjesništvu koji je simptom društvene i nacionalne patologije. Razumije se da ni od rasprave nisam bježao, a ne bježim ni sada. Nedjeljko Mihanović 2014. nije odgovorio, a još uvijek može. Ja sam ovdje, *čekam ga na Dravi*. Može u njegovo ime i danas odgovoriti i tko drugi, svatko tko ima volju *na meko se nasloniti*.

A kao što mu je od slabe koristi Nedjeljko Mihanović, tako Milanu Puljizu neće pomoći ni isticanje da su objavljanje tendenciozno osakaćenog izbora pjesništva Luke Puljiza „platili Runovićani u Zagrebu“. Ganutljiva je to opaska, pa i više od toga. Jer, Runovići i financije, to je tema koja izaziva iznimno bogate asocijacije. O neke od njih udaraju vali modroga Jadrana, s drugima se pod jesen jačaju potoci sa Zagrebačke gore, ali – ni tomu ovdje nije mjesto.

Ovdje se radi o tome, je li Runovićani ma (svima ili samo dijelu), i ne samo njima, zagrebačkim izdanjem osakaćenoga pjesništva Luke Puljiza 2011. podmetnut torzo koji pjesnika čini manjim od onoga što je on zasluzio.

Jer, kako rekoh, problem je bježanje od istine za račun jeftine političke trgovine, i problem je u tome što je Luka Puljiz „mali pjesnik“. Da je veliki, to bi se već ispravilo u nekome novom, drugom izdanju, pa ne bi bilo osobito važno; kod Luke Puljiza takvo izdanje i nije realno očekivati. Upravo zato je 2011. trebalo postupi-

NAPOMENA

U ovaj izbor uvrštene su pjesme iz svih objavljenih zbirki pjesama Branka Klarića. Pjesme se donose kronološkim redom objavljujući u pojedinim knjigama i redoslijedom kako se nalaze u zbirkama *Missa poetica* (Split, 1936), *Darovi vječnosti* (Zagreb, 1939), *Sklopjenih ruku* (Zagreb, 1940), *Slava katedrale* (Zagreb, 1942), *Srebrni kovčeg* (Zagreb, 1943) i *Svečano bogoslužje* (Zagreb, 1945). Iz poeme *Slava katedrale* uzeti su samo neki odlomci, koji su u ovom izdanju obilježeni zvjezdicom. Na tekstovima pjesama provedeno je pravopisno ujednačavanje prema pravilima suvremenoga pravopisa hrvatskoga književnog jezika.

N. M.

Mihanovićeva napomena pokazuje da je Klarićeva „ustaška zbirka“ namjerno prešućena

ti skrupuljano i ozbiljno; pošteno, a ne s bizantinskom lukavošću.

I, na koncu, ne priječim Miljanu Puljizu da veliča i u pomoć priziva Stipu Mesića. Ne smeta mi ni to što je Mesić od njega, kako sam kaže, naručio svoju biografiju onako kao što se u postolara naručuju postole.

Pristojan čovjek bi se te narudžbe sramio, Milan Puljiz njom se ponosi. Ima ona pučka izreka koja bi ovdje došla kao suza na oko, ali – nema veze.

Ovdje je bitno da naručitelj, dakako, uvijek očekuje da se njegova narudžba ispunji, pa nema sumnje da je Mesić bio zadovoljan Puljizovim uradkom. To što su time smiješnima ispalili Mesić i Puljiz, njihovo je pravo. Oni ni nemaju druge ambicije nego biti karikature.

A što se mene tiče, može Milan Puljiz to svoje pravo i to svoje oduševljenje Stipom Mesićem podijeliti i s predstavljačima svoje knjižice o Luki Puljizu; može to činiti i s njezinim platcima, ako oni to žele. To je njihova stvar; u izbor im se ne miješam, ne dijelim ga niti im na njemu zavidim.

A moje je pravo o Mesiću misliti drugačije. Dok je bio u oporbi, pa čak ni otkad je sjahao s Pantovčaka (ali nastavio jašiti na hrvatskome državnom proračunu), nisam o njemu napisao ni slova. No, dok je bio predsjednik države i dok su mu se ulagivali i kadili mu razni hagiografi – već time birajući reputaciju šljama (prema onoj znamenitoj *rex – fex*) – puno puta sam napisao da druga predsjednika, „predsjednika građanina“ ili – kako bi to neslučajno htio Milan Puljiz: „građanina predsjednika“ – jednostavno prezirem.

To je ono, što bi rekao **Slobodan Novak**, što mi nitko ne može oduzeti.

To je više od neslaganja s njegovim političkim pogledima. Manje je to, doduše, od onoga što mislim i osjećam, ali je najviše što novinski tekst može otrpjeti.

To je, na koncu, i jedna od konstanti u mome intelektualnom i emocionalnom životu, a do dana današnjega baš ništa me nije navelo da je mijenjam ili preispitujem.

O Mesićevim bih biografima možda mogao imati drugačije mišljenje, o njegovim hagiografima – nipošto. A nema nikakve dvojbe da *društveno-politički radnik* Milan Puljiz ne spada u prvu od spomenute dvije kategorije.

Zato zapravo ni on, a ni njegovi što učeni, a što priučeni trbuhozborki ne zaslužuju da se obazrem na njegovo oma-lovažavanje moje bibliografije. Ima Milan Puljiz pravo i na takav odnos, osobito kad bi mogao pročitati što sam napisao, jer je to ipak nešto složenije od zidnih novina i biltena sa Šetališta Karla Marxa br. 14.

Ipak, koga od čitatelja ove rasprice zanima: jedan dio te bibliografije dostupan je i u elektroničkome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Tamo su navedene neke moje knjige i neki znanstveni i stručni članci. Nisu ni izbliza svi, publicističkih je nekoliko, a novinski nije nijedan.

Uz dlaku političkoj korektnosti kanoniziranoj u tzv. antifašističkoj Hrvatskoj koja je Mesića dva puta izabrala predsjednikom (a da je mogla, na svoju bi sramotu to možda učinila i treći put), iz nekih od tamo navedenih mojih knjiga uče studenti u ovoj državi i izvan nje, a sklon sam vjerovati da će učiti i iz onih koje tek čekaju na tisak.

U tome se, dakako, mogu i prevariti, što će se zbiti osobito onda kad bi nam se nametnuo mesićevski *region* (pa se u potpunosti rascvao politički i društveni moral koji je tako dobro oslikan životopisima *društveno-političkih radnika* poput Milana Puljiza); zasad se čini da tako ipak biti ne će.

A privatno, ja se ne tužim zbog mjesta koje sam izabrao. Neovisno o tome, nemam iluzija o vječnosti; jedino znadem da je mišljenje kojekakvih *milana puljiza* o meni i o mojim tekstovima, i meni i svima do kojih mi je i zerice stalo, bitno koliko je bitna preklanjska rosa. Može to biti slabu utjehu, ali je ipak nekakva.

Dr. sc. Tomislav JONJIĆ

PROF. PETAR ŠARAC, PROGONJENIK JUGOSLAVENSKOGA KOMUNISTIČKOG SUSTAVA (1939. - 2015.)

Nedavno je, 21. prosinca prošle godine, nakon duge i teške bolesti, u 77. godini u Zagrebu umro **Petar Šarac**, srednjoškolski profesor i progonjenik jugoslavenskoga komunističkog sustava, koji se kao čovjek, bez obzira na osobne poteškoće i policijske progone, ukupnim bićem odlučno suprotstavljao svim životnim nedaćama i uspravno hodio kroz čitav život. Pokopan je 23. prosinca 2015. u zagrebačkom groblju Miroševac.

Šarac je rođen 9. travnja 1939. u Radišićima kod Ljubuškoga, kao deveto dijete u oca **Stanka** i majke **Božice r. Leko**. Kad je imao dvije godine ostao je bez oca koji je ubijen 13. travnja 1941. u Ljubuškom, kad je jugoslavenski vojni zrakoplov mitraljirao okupljeno pučanstvo ispred Kotarske zgrade, dok su četnici napadali Čapljinu i okolna sela s hrvatskim pučanstvom, pri čemu su učinili velike zločine.

Tako je Petar vrlo rano osjetio gubitak oca i sve ono što slijedi kao posljedica gubitka roditelja i skrbnika. Svakako, život mu nije bio lagan već od djetinjstva. Osnovnu školu pohađao je u rodnim Radišićima, a nižu i višu opću gimnaziju završio je u Ljubuškom. Nakon završene gimnazije 1962. upisao se na Filozofski fakultet u Zagrebu na katedri za jugoslavenske jezike i književnost te studij filozofije. Diplomirao je 1969. godine. Radio je kao srednjoškolski profesor na gimnaziji u Đurđevcu (1970.–1973.), u Čakovcu i u Školskom centru u Vrbovcu (1975.–2000.). Uz prosvjetni rad surađivao je kao vanjski suradnik na znanstveno-stručnim programima Instituta za hrvatski jezik i sa Zavodom za književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

Teški i mukotrpni život Šarca je pratio od djetinjstva. Rastao je u neimaštini i općoj komunističkoj presiji, kao i većina hrvatske djece u Hercegovini. Nižu i višu gimnaziju pohađao je u Ljubuškom, pješačeći svaki dan od kuće do gimnazije desetak kilometara, i obratno. U vrije me studija, uglavnom, izdržavao se sam, radeći preko student-servisa, obično kao noćni čuvar na nekom gradilištu „Novo-

Piše:

Dr. sc. Andelko MIJATOVIĆ

gradnje“ u Zagrebu i okolini. Njegova općina Ljubiški nije imala osjećaja za njega i mnoge druge studente iz siromašnih obitelji, dok je stipendije, iako s ograničenim mogućnostima, dodjeljivala studentima izvan Ljubiške općine, pa i izvan Bosne i Hercegovine. Družio se je s kolegama s Fakulteta, stanovao u Studentskom domu „Sava“ u Odranskoj 20, savjesno pratio predavanja na fakultetu, posjećivao književno-kultурне priredbe, a obično je nedjeljom i blagdanima nazočio studentskoj

prof. Petar Šarac

misi u crkvi Sreća Isusova u Palmotićevoj. Hranio se u Studentskom centru, odnosno nastojao je živjeti životom većine ondašnjih sveučilištaraca koji su ozbiljno shvatali studij bez obzira na mnoge oskudice.

Zanimali su ih nacionalni problemi, jer su i te kako i na sebi osjećali neravnopravan položaj Hrvata u jugoslavenskoj državnoj zajednici. Udba i Savez komunista kroz svoje sustave pratili su politička razmišljanja među studentima iz Bosne i Hercegovine na studiju u Zagrebu; poseban pripadnik Udbe iz Hercegovine kroz svoju suradničku mrežu pratio je studen-

te Hercegovce, a svi članovi Saveza komunista bili su zaduženi pratiti studente nečlanove te nedemokratske organizacije, o čemu je izvještavana Ideološka komisija CK SK BiH. Na osnovi tih saznanja, jugoslavenska politička i sigurnosna tijela odnosila su se prema pojedincima i skupinama, nekima se, kako bi im onemogućili studij, rezirala krivnja i sudilo. I Šarac je, kao nacionalno svijesnog hrvatskog mladića, vrlo rano počela pratiti Udbu; na njezinu udaru ozbiljnije se našao 1965. i 1975. godine.

Uvečer 8. svibnja 1965. u Zagrebu, kad je jugoslavenska komunistička vlast slavila dvadesetu obljetnicu „oslobodenja“ grada (1945.), u organizaciji studenta građevinarstva **Branimira Petenera**, studenti Zagrebačkoga sveučilišta s nebodera na početku Ilice bacili su šapirografirane protujugoslavenske letke i iste noći razbacali letke oko nekih fakulteta, srednjih škola i studentskih domova u Zagrebu. Širenje letaka nastavljeno je i noću 2./3. lipnja. U traženju počinitelja tih radnji pripadnici Udbe su uhitili mnoge studente, neke su čak kidnapirali te ih na nepoznatim mjestima držali tjednima i mučili ih. Tada je nekolicini studentskih skupina i suđeno.

U jednoj takvoj skupini suđeno je i studentu Petru Šarcu.

Šarac je uhićen u 7 sati 21. lipnja 1965. u Studentskom domu u Odranskoj ulici. U sobu, u kojoj je stanovao s kolegama **Vinkom Grubišićem** i **Nedjeljkom Teklićem**, upalo je desetak udbaša, u trenutku kad je pošao u kupaonicu. „Sjećam se da je Pero uzeo ručnik preko ramena i četkicu za zube, na što mu je jedan to istrgnuo i bacio: ‘Mi ćemo ti zube srediti’“, svjedoči tadašnji njegov kolega Grubišić. Nakon tri dana uobičajenog pritvora, Šarcu je istražni sudac **mr. Zlatko Marković** 23. lipnja, na prijedlog Okružnoga javnog tužiteljstva, rješenjem produljio pritvor za osamnaest dana, do 7 sati 12. srpnja 1965. Sumnjičilo ga se da je u svibnju mjesecu „u društvu svojih znanaca i prijatelja govorio o zapostavljanju Hrvatske u ekonomskom smislu u odnosu na ostale repu-

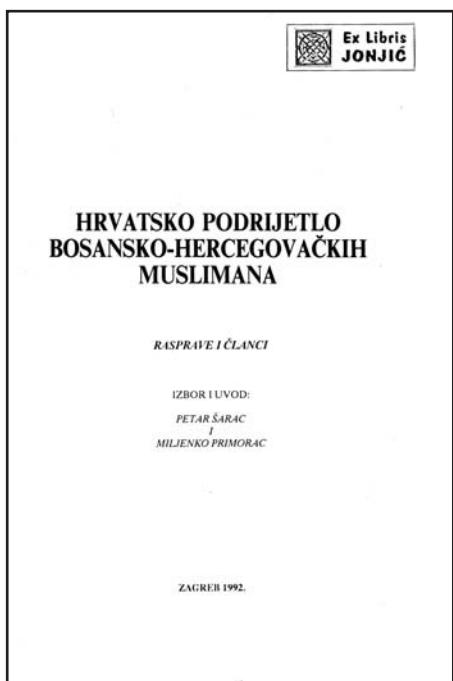
blike kao i isticao da se u Srbiji gradi više nego u Hrvatskoj“ te da je širio „letke sa neprijateljskom sadržinom“.

Iako istražni sudac Marković u rješenju o produljenju pritvora navodi da je prijedlog opravdan, iz istoga rješenja je vidljivo da je pritvorenik Šarac negirao da ima ikakvu vezu s autorima navedenih letaka i sudjelovanju u njihovu širenju te je odbijao „svaku mogućnost šovinističkih izjava“. Svoje kretanje od 1. do 20. svibnja i od 30. svibnja do 10. lipnja 1965. opravdao je pozivajući se na **prof. dr. sc. Milana Ratkovića, Milu Dugandžića, Nedjeljka Teklića, Vinka Grubišića, Vinka Šarca, Petra Skoku, Vladu Perića, Andriju Perića, Ljubana Zorića, Ivana Gabelicu**, „i nekoga Arapovića“. To nije sprječilo istražnog sudca **Manu Trbojevića** da, na prijedlog OJT-a Zagreb od 9. srpnja, 10. srpnja donese rješenje o otvaranju sudske istrage protiv Petra Šarca „jer je osnovano sumnjiv“ da je 1964. i 1965. radio na formiranju ilegalne skupine građana pod imenom „Hrvatski oslobođilački pokret“, sa zadatkom izdvajanja Hrvatske iz sastava jugoslavenske federacije, povezao se „s ustaškom emigracijom u Zp. Njemačkoj“ te da je u isto vrijeme, s neutvrđenim osobama, razgovarao kako je „Hrvatska unutar Jugoslavije ekonomski izrabljivana, da u Hrvatskoj Srbi potiskuju Hrvate“, da je podržavao pokušaj ustaške terorističke organizacije u Zap. Njemačkoj, koja je pokušala ubiti konzula **Klarića**, „te da je njegov kraj dao mnogo žrtava za ustaštvu i NDH“, čime je „pozivao na nasilnu promjenu Jugoslavije i time učinio krivično djelo protiv naroda i države“.

Vijeće Okružnoga suda u Zagrebu, činili su ga sudci **Gjuro Caratan**, kao predsjednik vijeća, te **dr. Mihailo Petrović i Vladislav Gašparović**, kao članovi vijeća, 19. kolovoza uvažilo je prijedlog istražnog sudca da treba saslušati još osoba te je Šarcu produljilo istražni zatvor „zaključno do 21. IX 1965. godine“. Pod istragom je bio do navedenog datuma, kad je otpušten iz zatvora i morao se svaki tjedan javljati u Udbu – Centar Zagreb, kako bi potvrdio da nije pobjegao u tuđinu. O tome je prijatelju Grubišiću pisao 24. srpnja 1966. iz rodnih Radišića: „Osmi semestar nisam uspio upisati, jer filozofiju nisam diplomirao, a i kako sam mogao kad sam cijelu zimu imao svakog tjedna duhovne vježbe te mi je vremena mnogo tamo otišlo. Lako za to da mi nije ostalo

ispita još puna kapa i jaka, kako naši ljudi kažu. U planu mi je sve to završiti ove godine pa hoće li se taj plan ispuniti, to Bog sam zna.“

Skoro nakon tri mjeseca što je otpušten iz zatvora, 16. prosinca 1965., Okružno javno tužiteljstvo Zagreb je podiglo optužnicu protiv Petra Šarca i Nedjeljka Te-

Šarac je supriredživač knjige o hrvatskoj podrijetlu bosansko-hercegovačkih muslimana

klića, zbog toga što su: „Od početka 1964. godine, školske godine, do lipnja mjeseca 1965. godine, na sastancima sa **Nevistić Matom** i drugima u međusobnim doticajima kao i u doticajima sa trećim licima širili lažne tvrdnje o tome, da je Hrvatska, a isto tako da su i Hrvati u Bosni i Hercegovini, unutar Jugoslavenske federacije ekonomski, nacionalno i politički potlačeni i zapostavljeni, da se Srbi u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini sve više i više naseljavaju i uzimaju rukovodeće položaje, a Hrvati potiskuju i da Hrvati zbog toga moraju okupljanjem, organiziranjem, propagandom i drugim sredstvima, da se bore za odvajanje Hrvatske u granicama Drina, Dunav, Drava, od SFRJ“.

Šarcu se posebno pripisivalo da je u razgovoru s Matom Nevistićem, Vinkom Grubišićem, **Matom Grudašem (Dragašem – op. A. M.)**, Nedjeljkom Teklićem, Ivanom Gabelicom, Rudolfom Arapovićem i drugima, najčešće u Studentskom domu u Odranskoj 20 „govorio i tvrdio da se više investira u SR Srbiju nego li u

SR Hrvatsku i u osiromašeni hrvatski dio Hercegovine, a naročito u izgradnji Beograda, ma da Zagreb najviše učestvuje, a i cijela Hrvatska u saveznom budžetu; u vezi atentata na konzula Klarića govorio da je taj atentat opravdan, pošto su ga izvršili emigranti iz blizine Ljubuškog – Hercegovci – koji pripadaju suprotnoj strani, jer vrše odmazde za žrtve, koje su oni izgubili u toku rata, da je u zapadnoj Njemačkoj jaka emigrantska emigracija i da može izvoditi takvu djelatnost, da pokaže svoje postojanje, zatim da je nepravilno riješeno nacionalno pitanje – jer da Hrvatskoj pripadaju područja unutar rijeka Drina – Dunav – Drava sa Bokom Kotorskom i sa cijelom Istrom, da su Hrvati a naročito oni u Bosni i Hercegovini zapostavljeni, da su ljudi iz Hrvatske, a i Hrvati iz Bosne i Hercegovine na nižim položajima a i nezaposleni iako su sposobniji, a Srbi da se useljavaju i zauzimaju sve važnije rukovodeće položaje, a da naročito Srbi stanovnici Hrvatske, Bosne i Hercegovine, a i tamošnji Muslimani uživaju povlastice na štetu Hrvata.“

U obrazloženju se navodi da su svi oni u međusobnim vezama širili neprijateljsku propagandu protiv državnog, privrednog i političkog uredenja SFRJ, „raspirivali nacionalnu mržnju između naroda Jugoslavije naročito između Srba i Hrvata nije potrebno ni posebno podvlačiti“. Navodi se da su okrivljeni dijelom priznali da su takve razgovore vodili, „ali da nisu imali namjeru širiti neprijateljsku propagandu i da ova izjašnjavanja nisu bila ozbiljna.“ Za Šarca se navodi da se branio kako je bio „indigniran“ što od svoje općine Ljubuški nije dobio stipendiju, iako je ispunjavao sve uvjete, a stipendiju su „dobili oni koji nisu bili iz toga kraja, naročito Crnogorci, ma da nisu ispunjavali uvjete za dobivanje stipendije“. Predloženo je da se pred Okružnim sudom Zagreb održi glavna rasprava na koju je trebalo pozvati svjedočke Ivana Gabelicu, Matu Nevistića i Rudolfa Arapovića, svi tada u istražnom zatvoru Okružnog suda Zagreb. Budući da nije bio u mogućnosti angažirati branitelja, 13. siječnja 1966. dodijeljen mu je branitelj po službenoj dužnosti – odvjetnik **dr. Ante Mladineo**.

Sudska rasprava održana je 4. travnja 1966. u Okružnom sudu Zagreb pred vijećem kojim je predsjedavao **Emanuel Zavada**. Sudsko je vijeće potvrdilo sve ono što se u optužnici navelo kao krivnju

Šarcu: da je „širio lažne tvrdnje o tome, da je Hrvatska, a isto tako da su Hrvati u BiH unutar jugoslavenske federacije zapostavljeni; da se Srbi u Hrvatskoj i BiH sve više i više naseljavaju i zauzimaju rukovodeće položaje, a Hrvati potiskuju... dakle, što je zlonamjerno i neistinito prikazivao društveno-političke prilike u zemlji, čime je počinio krivično djelo protiv naroda i države neprijateljskom propagandom iz. čl. 118 st. 1 KZ“. Osuđen je na kaznu zatvora 4 (četiri) mjeseca, od čega je već tri mjeseca odležao pod istragom, pod uvjetom na godinu dana. Činjenica da je dobio za ono vrijeme dosta blagu i malu kaznu za verbalni delikt, najbolje potvrđuje koliko su optužnica i presuda bile neosnovane.

U vrijeme izricanja presude mu, Šarac je bio na četvrtoj godini studija na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Ali, razne životne poteškoće i udbaši, koji su ga obično pozivali na „informativni razgovor“ kad je trebao izići na ispit, pridoniđele su da nije diplomirao 1966., kako je planirao, nego tek 1969. godine. Sljedeće godine zaposlio se u gimnaziji u Đurđevcu, gdje je svojom aktivnošću skrenuo na sebe pozornost društveno-političkih organizacija i Udbe. Optuživalo ga se da je osnovao Maticu hrvatsku u Đurđevcu i da ima negativan utjecaj na učenike. Budući da su ga učenici rado prihvaćali, postojala je opasnost zatvaranje njega i nekih učenika. Da bi to izbjegao i spasio učenike, godine 1973. napustio je rad u gimnaziji i vratio se u Zagreb. Jedno vrijeme radio je na zamjeni u Srednjoškolskom centru u Čakovcu, a u jesen 1975. dobio je posao u Školskom centru u Vrbovcu.

Jugoslavenske sigurnosne službe nisu Petra Šarca ostavljale na miru i dalje su ga pratile, pritvorile 1975. i pokrenule istragu protiv njega. Kada je 1975. u Zagrebu, u vrijeme **Titova** posjeta Zagrebačkom velesajmu, 17. rujna, nakon izrežirane nekakve eksplozije kraj Kreditne banke u Miramarškoj ulici, pokrenuta hajka na sve sumnjive, i Šarac, tada profesor književnosti u Školskom centru u Vrbovcu, točno mje-

sec dana nakon eksplozije, 17. listopada, uhićen je i određen mu je pritvor pod sumnjom da je „izvršio kriv. djelo iz čl. 111 st. 2 KZ-a.“ Istražni sudac **Igor Baranović** je 20. listopada 1975. donio rješenje o daljem Šarčevu pritvoru koji „može trajati najviše mjesec dana“. Dva dana kasnije, 30. listopada, istražni sudac **Branko Sarapa** pokrenuo je istragu protiv **Stjepana Tureka** i Petra Šarca, s obrazloženjem da su 1974. „postali članovima ustaške terorističke organizacije formirane u inozemstvu radi vršenja sabotaža i terorizma... organizirali u zemlji ilegalnu terorističku grupu zv. ‘Hrvatski revolucionarni pokret’ te vršili pripreme za izvođenje sabotažnih i diverzionih akcija“.

Iako su oba okrivljenika negirali i odbacivali sumnje da su počinili kazneno djelo koje im se pripisuje, oni su i dalje zadržani u pritvoru. Vijeće Okružnog suda u Zagrebu pod predsjedanjem **Mihajla Bojanovića** je 14. studenoga Tureku i Šarcu produljilo „pritvor u dalnjem od 2 (dva) mjeseca, tako da po ovom rješenju produženi pritvor imenovanima može trajati zaključno do 17. siječnja 1976. godine“. Vrhovni sud Hrvatske je 13. siječnja 1976. Tureku i Šarcu u istrazi produljio pritvor,

koji „može trajati najduže do 17. veljače 1976. godine“. Mjesec dana kasnije, 16. veljače 1976., bez obzira na proizvoljne i bez osnove optužbe o terorizmu, istražni sudac Okružnog suda Zagreb Branko Sarapa obustavio je istragu protiv **Želimira Čizmića, Balde Dobrašina, Roka Domića, Ljubomira Antića, Emilije Pleša i Petra Šarca**, jer je OJT Zagreb, u nedostatku dokaza, odustao od dalje istrage. Dan ranije Šarac je pušten iz pritvora. Mjesec dana kasnije, 23. ožujka, budući da se „radi o hitnoj mjeri koju treba poduzeti u javnom interesu“, u skladu s važećim propisima, oduzeta mu je putovnica.

Šarac je imao problema i na radnom mjestu. Zbor radnih ljudi Srednjoškolskog centra Vrbovec, na prijedlog direktora **Nedjeljka Bilanovića**, 13. rujna 1976., usvojio je odluku o prestanku radnog odnosa Petru Šarcu, zato što je zatajio da je 1965. bio uvjetno kažnjen zbog djela „protiv naroda i države“. Protiv takve odluke, u skladu sa svojim pravima i u navedenom roku, Šarac je podnio zahtjev za zaštitu prava radnika i preispitivanje navedene odluke, jer uvjetna kazna se briše ako u određenom roku nije učinjeno neko novo kazneno djelo. Taj je zahtjev Zbor radnika razmatrao 7. listopada 1976. i također ga odbacio kao neosnovana.

Imao je Šarac pravo tražiti zaštitu svojih prava na Općinskom sudu Vrbovec u roku od 30 (trideset) dana. On je u zadanom roku i podnio zahtjev Općinskom sudu Vrbovec do 7. studenoga 1976., a taj je sud njegov zahtjev razmatrao tek 13. srpnja 1977. i odbio ga kao neosnovana. Na takvu osudu, u skladu sa zakonom, uputio je žalbu Okružnom sudu Zagreb u roku od 8 (osam) dana. Vijeće Okružnog suda Zagreb, pod predsjedanjem **dr. Dragutina Kalčića**, kao sud drugoga stupnja, Šarčevu je žalbu razmatrao nakon deset mjeseci, tek 30. svibnja 1978., te je preinacijao presudu Općinskoga suda Vrbovec i poništo nezakonitu odluku Zbora radnika Srednjoškolskog centra Vrbovec. U skladu s tom odlukom, tuženi je Srednjoškolski centar Vrbovec bio dužan tužitelja

Tito na zagrebačkom Velesajmu 17. rujna 1975.

vratiti na poslove na kojima je radio „prije donošenja pobijane odluke u roku od 8 dana pod prijetnjom izvršenja“, jer „nije niti bio dužan prilikom zasnivanja radnog odnosa sa tuženim davati podatke o svojoj kažnjivosti a pogotovo što je odluka o izrečenoj mu uvjetnoj kazni prije toga već bila i brisana“. Tada je Šarac vraćen na posao u Srednjoškolskom centru Vrbovec i u toj prosvjetnoj ustanovi radio je do odlaska u mirovinu 2000. godine.

Šarac je, kao visoko obrazovani čovjek, pokazao zanimanje i za znanstveno-stručni rad. Kao suradnik Zavoda za književnost 1978. godine priredio je bibliografije „Croatica u godini 1972., članci, studije i rasprave o hrvatskoj književnosti u jugoslavenskim časopisima“, Zagreb, 1978. i „Hrvatska književnost u godini 1977. (bibliografski pregled)“, knj. V., sv. 21, Zagreb, 1979.

Surađujući s Institutom za hrvatski jezik radio je kao lektor-prevoditelj JUS-ova (Jugoslavenski ugovoreni standard) na hrvatski jezik za potrebe Savezne skupštine, a radio je i na skupljanju građe za Rječnik Gradićanskih Hrvata. Lektorirao je znanstvene časopise *Strojarstvo* i *Pomorsko pravo* do 1990-ih godina. Obavljao je i korekturu knjiga, kako bi se prehranio u vrijeme kad je ostajao bez posla u teškim političkim prilikama kroz koje je prolazio. Godine 1992. priredio je knjigu rasprava i članaka *Hrvatsko podrijetlo bosansko-hercegovačkih muslimana* i reprint-izdanie *Istočno pitanje dr. Ante Starčevića*. Za „Hrvatsku hercegovačku zajednicu ‘Herceg-Stjepan’“ priredio je dvije monografije s istoimenim nazivom: „Hrvatska hercegovačka zajednica ‘Herceg-Stjepan’“, Zagreb, 1992. i 1994. Nakon umirovljenja 2000., istraživao je genealogiju plemena Šarac u Radišićima (u rukopisu) i sa sinovcem dipl. pravnikom **Stankom Šarcem** priredio je monografiju *Radišići*, objavljena 2011. u Zagrebu.

Prof. Petar Šarac je vrlo rano osjetio sve teškoće života, često je poboljevalo, ali nije se predavao i uvijek je tražio rješenje u strpljivosti i radu. Iznad svega resila ga je jednostavnost i čovječnost. U sve-mu mu je pomagala supruga **Marijana** s kojom je živio u skladnom braku u kome su imali sina **Mislava**, danas odvjetnika i obiteljskog čovjeka.♦

dolazi tito u zagreb a babo ode u stanicu koja se sad zove postaja

zvoni zvono
ja bi odma otvorio
al ne da nena

kaže stani nije dobro zvono
kako može biti dobro zvono
i ono koje
nije

nije to isto kaže nena
ima dobro zvono
ima loše zvono

a ovo je nikakovo to ti je ono njihovo zvono

baba šuti i pakuje košulju u crnu
izlizanu akntašku pa žilete u nesesar
pa onda tek poistiha kaže nenii

ne bihuzuri džaba dijete majka
spremam se ja već odjutros jer
vjesnik piše da dolazi a šnjim
hruščov a s ovim opet bulganjin

nego
daj mi đulhana
i novi safun
i dometni mi opatiju
da ne bude nenina morava
to mi plaho pazi da ne misle kako pušimo isto
mislim njihovo

mogu li sad otvoriti
možeš kaže baba tužno
nena plače đulhana još
stavlja jabuku u nesesar

ja otvaram veselo vrata
vrata veselo cvile
na vratima drug u crnom
mantlu s eroflin brkovima
kaže
uzmi druže čebe

Tahir MUJIČIĆ

OD BLEIBURGA DO LEOGLAVE I STARE GRADIŠKE: USPOMENE MIJE GLAVINE (I.)

Zadnja dnevna zapovijed!

Nedjelja, 6. svibnja 1945. godine, a život u Domu ustaških dužnostnika, mlađeži i jurišnika na Marulićevu trgu broj 21 u Zagrebu, odvija se po ustaljenom rasporedu dnevne zapovijedi za nedjelju.

Mi, mladi jurišnici, nas oko dvadesetak, nismo ni slutili kako je današnja zapovijed po kojoj teče naš dnevni nedjeljni život, predposljednja pisana zapovijed našeg zapovjednika i upravitelja škole, o. **Frane Tetkića**.

Još od prvog dana djelovanja Dužnitičke škole u Hrvatskim Karlovcima u Srijemu, znamenitoj i jedinstvenoj školi u cijeloj Hrvatskoj, svaki dan od 15. rujna 1942. godine, naši zapovjednici i upravitelji (a bilo ih je više kroz razdoblje njenog trajanja), uvečer bi napisali dnevnu zapovijed za sutrašnji dan po kojoj bi se uglavnom odvijao naš dnevni život. Kada bi bilo moguće te svakodnevne zapovijedi naše škole objaviti, iz njih bi čitatelj današnjega hrvatskog trenutka vidio kako se je kršćanski, etički, domoljubno i rodoljubno odgajala ondašnja hrvatska mlađež; za život i budućnost.

Dan-dva prije, kod nas je bio u posjetu školi **prof. Felix Niedzielsky**, glavni zapovjednik Ustaške mlađeži u Hrvatskoj. Obavijestio nas je o skorome mogućem povlačenju Hrvatskih oružanih snaga prema zapadu. Podijelio nam je osobne iskaznice u kojima je, uz ostalo, istaknut naš đački i studentski status, što ustvari i jest bila potpuna istina.

U poduljim razgovorima sa svima nama, molio nas je i savjetovao, ukoliko imamo svojih u Zagrebu ili bilo koju priliku i mogućnost ostati u Hrvatskoj, neka ostanemo. Vjerovao je, kako se nama mlađima ne će dogoditi zlo u ovim presudnim danima, a Hrvatskoj ćemo najviše koristiti i trebati u budućnosti, ako smo u domovini.

Unatoč plemenitoj zapovjednikovoj želji, nitko od nas nije htio ostati, jer je većina imala gorka iskustva što su „osloboditelji“ učinili našima koji se nisu povukli. Međutim, istinski, strah nije mogao biti glavni razlog naše odluke, nego čvrsto uvjerenje i rodoljublje: biti sa svojom vojskom i narodom do kraja njegove kalvarije i budućeg uskrsnuća.

U razgovorima se nije govorilo o danu povlačenja, ali je atmosfera bila pripre-

Priredio:

dr. sc. Trpimir GLAVINA

mna i moguća svaki čas. Međutim dnevni život u postrojbi tekao je uobičajeno i bez napetosti. Znali smo kako se naš upravitelj Frane i glavni zapovjednik Felix ponose nama, našom mlađošću, vjerom i odlučnošću kojom krećemo u buduće sudbonosne dane.

I ove nedjelje, prve u svibnju 1945. godine, a zadnje pred napuštanjem i odlaskom iz domovine, bili smo na sv. misi u katedrali, a zatim smo otišli na ručak. Poslije popodnevnog odmora svi smo,

Mijo Glavina na splitskoj Rivi 1961.

osim službujućeg, izišli u grad. Odlučio sam poći do brata Ive i rođaka **Mije Listeša** koji je studirao bogosloviju. Najprije sam otišao do Mije na Fratrovac, potom kod brata na Laščinskoj cesti. Rodak Mijo mi je na rastanku rekao: molit ću Boga za tebe i sve naše mlađe, djevojke i na naše vojnike i građane da se što prije sretno vratite u dragu Hrvatsku. Nisam mogao ni slutiti što ću sve proživjeti do našega ponovnog susreta u Klisu poslije skoro 15 godina, koncem 1959., kad sam izišao s desetgodišnje političke robije u tamnicama Lepoglave i Stare Gradiške.

Negdje pred samu večer, vratio sam se na Marulićev trg, premda mi je brat savjetovao da, ako se bude išlo u povlačenje, dodem do njega.

Istu večer, u 20 sati, pošli smo u Hrvatsko državno kazalište (HDK), a prije ulaska na priredbu (igralo se neki baletni komad), svratili smo, nas desetak, prijateljima akademcima čestničke škole PTS-a u dvorište zgrade Hrvatskog sveučilišta preko puta kazališta. Mnogi od njih bili su dojučer naše kolege u postrojbi ustaških jurišnika. Dio nas koji smo ostali u našem domu, bili smo za jedan razred srednje škole mlađi i bojnik **Noso** je računao na nas tek po završetku ove školske godine.

U 22 sata svi smo bili u Domu i pošli na spavanje. U to vrijeme, naš dobri zapovjednik Franjo pisao je dnevnu zapovijed za ponedjeljak, 7. svibnja 1945. godine. Ni on ni mi nismo ni slutili kako će ova dnevna zapovijed biti stvarno zadnja za našu školu i postrojbu.

Ostalo mi je u sjećanju da knjige i arhiv naše škole nismo nosili sa sobom, a niti spaljivali ili uništili prije odlaska na zborno mjesto odakle ćemo krenuti u povlačenje.

Svanuo je 7. svibnja 1945. godine! Ustajemo, kao i obično, u 6 sati. U 7 i 30 već smo na doručku u studentskoj menzi. Zagrebačke ulice pune su građana, vojnika i izbjeglica iz svih krajeva Nezavisne Države Hrvatske. Inače, već mjesecima u Zagreb pristižu prognanici i izbjeglice svih uzrasta, povlačeći se ispred partizanskih „osloboditelja“. Zagreb vrvi mnoštvom, ali nema panike ni kaosa. Već dva tri dana, mnoge kolone građana i vojnika kreću prema granici na zapad. Danas, poslije par desetljeća, skoro i sam ne vjerujem, a bilo je baš toga 7. svibnja 1945., od 8 do 12 sati neki su kolege išli na zadnje ispite te školske godine. Osobno sam otišao u Učiteljsku školu u Medulićevu, položio zadnji ispit iz povijesti i tako završio II. razred Učiteljske škole. U 13 sati svi smo bili na ručku, a u 14 sati se vratili u nastambe na Marulićevu trgu.

Unatoč svemu, unatoč približavanju tragedije i neprijatelja, tunjanju topova i štekstanju strojnica, život se, u našem Domu, odvijao bez užurbanosti i panike.

Oko 17 sati našli smo se svi na okupu u najvećoj sobi (imali smo nekoliko soba

na III. katu) skupa sa našim upraviteljem i zapovjednikom o. Franjom Tetkićem.

Priopćio nam je zapovijed dobivenu od glavnog stožera PTS-a i našega glavnog zapovjedništva. Večeras se povlačimo prema Austriji sa satnjama hrvatskih sveučilištaraca PTS-a. Zborno mjesto je pred sveučilištem kod Hrvatskoga državnog kazališta u 19 sati, a sat i vrijeme polaska odredit će se i priopćiti na zbornom mjestu!

Iščekujući zapovijed za pokret, pričali smo u grupicama od do desetak ljudi. Oko nas na ulicama u ovom dijelu grada vrvio je i bujao život, osjećala se užurbanost, pokreti vojske i građanstva. Ljudi su se kretali pješke i raznim prijevoznim sredstvima bez imalo panike i strke, uredno i disciplinirano. Negdje visoko čuo bi se povremeno let zrakoplova (Leiting). Već nekoliko dana čuli su se samo pojedinačni ili najviše dva-tri zrakoplova u preletu, a bombarderskih formacija, koje su skoro preko dvije-tri godine sijale smrt i užas nad Njemačkom i drugim zemljama Europe, a i naše Hrvatske, više se nije čulo.

U našoj skupini koja je tog predvečerja razgovarala pod stoljetnim stablima u dvorištu Sveučilišta, bili su: **Frane Tenete** (Mravinci), **Mijo Glavina** (Klis), **Milivoj Višić** (Split), **Ante Tomić** (Split), **Ivo Šaškor** (Omiš), **Mario Pešić** (Omiš), **Nikola Vodanović** (Split), **Petar Tomaš** (Krilo Jesenice), **Tomislav Šabić** (Sinj) i možda još netko. Inače, u tome velikom dvorištu ogradenom lijepom željeznom ogradom, bilo nas je četiri do pet satnija, možda i do 1000 mladih i premladih ljudi. Bio je tu dio zlatnoga mladog hrvatskog naraštaja, dio budućega hrvatskog intelektualnog i stručnog potencijala svih mogućih profila. Bio je tu dio velikih hrvatskih nada, bila je to mladost hrvatske budućnosti. I ta divna i obećavajuća mladost, kao i ona koja se već kretala u velikom mnoštvu prema zapadnim hrvatskim granicama sa svojom vojskom i narodom, nije izgubila vjeru ni nadu u opstojnost svoje Hrvatske Države. Znali smo da je ovaj grozni rat završio, mi smo još uvijek tu, u Zagrebu, u Hrvatskoj, i bilo gdje bili, sutra ili u budućnosti, Hrvatska će biti s nama i u nama. Čvrsto smo vjerovali u njenu opstojnost i nazavisnost.

Nikada, do konca života ne ću zaboraviti zalazak sunca te večeri. Na zapadnom horizontu, iznad Savske ceste, bila je izmaglica ili „kalada“, kako mi južnjaci velimo. Sunce je taman zašlo i u nju utočulo, a njegove zrake zacrvenile su tu iz-

maglicu takvim rumenilom koji u životu više nikada nisam vidio i doživio, takav zalazak sunca!

Odsjaj toga crvenila titrao je u zraku, odražavao se na HDK i okolnim zgradama oko nas, a naša mladenačka lica ozario i učinio još mladolikijima i rumenijima.

A mi, razgovarajući o svemu i svačemu, o raznim zgodama i događanjima minulih zajedničkih dana i godina; i dalje smo iščekivali zapovijed za pokret.

U jednom trenu, naš prijatelj Mario Pešić, koji je bio i inače uvijek spremjan za šale i vesele priče, uzbilji se i reče: „Braćo! Pogledajte kako se zacrvenio zapad zalaskom sunca. Bože moj, je li to pro-

Ovako je završio naš Mario svoje razmišljanje, a posljednja večer prelazila je u zadnju noć našeg bivanja u Zagrebu i Hrvatskoj!

Mario dragi, Tebe i mnogih naših prijatelja, braće i sestara više nema među nama, ali bio si prorok i za hrvatsku krv koja će i dalje sve više teći, ali i za ponovo ostvarenje i uskrsnuće Hrvatske Države nakon skoro pola stoljeća!

Nije mala i beznačajna činjenica, zapravo; kojem se hrvatskom naraštaju dogodilo u našoj burnoj tisućljetnoj povijesti, ostvarenje i oživotvorene hrvatske države dva puta u životu: 1941. i 1991. godinu pamtit će sva buduća pokoljenja hrvatskog naroda!

Čim je nastala noć, ulicama dragog grada Zagreba sve više kolona i mnoštva kretalo se prema zapadu. Mi smo još uvijek pred Sveučilištem u iščekivanju. Otkucava pola noći s drage nam katedrale, u kojoj smo mjesecima svake nedjelje slušali sv. Misu za sveučilišnu i srednjoškolsku mladež i nadahnute propovijedi našega dobrog pastira, nadbiskupa Alojzija Stepinca.

Ulazimo u nastupajući dan, 8. svibnja 1945. godine.

I konačno, oko 2:30 dobivamo zapovijed: Pokret! Krećemo se u koloni, satnije za satnjom, od sveučilišta i kazališta, ulicom na zapad. Frankopanskom ulazimo u Ilicu i tek zorom smo u Črnomercu. Negdje dosta daleko na istoku (oko Sesveta) čuje se rijetka i sporadična pucnjava.

Veliko mnoštvo hrvatske vojske svih robova i naroda svih uzrasta; od djece, djevojaka, žena i staraca, bilo je u koloni koja se vrlo teško kretala prema Vrapcu, Podsusedu i dalje. Povjesna slika odlaska Hrvata u progonstvo i tuđinu.

Oko 10 sati ujutro, između Podsuseda i Zaprešića, čuli smo vijest kako i posljednje hrvatske postrojbe napuštaju Zagreb, a jugoslavenski partizani su tek bili na prijelazu Maksimiru. Uskoro dospijevamo u Zaprešić! Na željezničkoj postaji zatiče nas najtužnija vijest. Pao je Zagreb! Vele oni koji su čuli preko krugovala Zagreb, kako je **Kumičić** predao grad Zagreb u ime Poglavnika i hrvatske vlade. Svi smo veoma potišteni i tužni. Vidimo jedan drugome i našemu zapovjedniku suze u očima. Nas dvadesetak sa zapovjednikom, satnikom Franom, držimo se na okupu, jer je Zaprešić i željeznička postaja puna vojske i građanstva.. Ovdje smo zatekli na tisuće ženske i muške mladeži prisjele iz svih krajeva domovine.

Felix Niedzielsky, posljednji upravni zapovjednik Ustaške mladeži

Dne 8. svibnja 1945. kompozicija kreće put Zaboka kasno poslije podne. Prelazimo rijeku Sutlu, zapadnu granicu Hrvatske i ulazimo u Sloveniju. Oprashtamo se od drage domovine s tugom u srcu i suzom u oku, u čvrstoj vjeri kako ćemo se uskoro vratiti i oslobođiti je. U večer smo u Dobovi i tu ostajemo sve do sutradan ujutro. Kako je iza nas već jedna neprospavana noć, mnogi se teško odupiru sru.

Ujutro krećemo prema sjeverozapadu, prema Mariboru. Poslijepodne 9. svibnja naš vlak se zaustavlja na otvorenoj pruzi, negdje između Celja i Maribora, nedaleko od mjesta Štatenberg. Zastoj! Traje sve duže i duže. Neki vele zbog prodora Rusa i Bugara u područje Marijbora, a drugi zbog kvara na lokomotivi kompozicije koja je pred nama. Obje vijesti i nagadašta bili su istiniti. Ostajemo na otvorenoj pruzi nekoliko sati do pred samu večer...

Kako nije bilo nikakva izgleda krenuti vlakom prema Mariboru, jedan od časnika, kojih je bilo više u našem konvoju, daje zapovijed. Krećemo natrag u smjeru jugozapad, prema Celju. Kroz naselja kojima smo prolazili viđali smo sve češće slovenske zastave s crvenom zvijezdom petokrakom, po zidovima kuća ispisane parole: „Zmagali smo“, „Živila osvobodilna fronta“, „Živeo tovariš Staljin“, „Živeo tovariš Tito“ i slično. Jasno nam je bilo kako prolazimo kroz područje koje je neprijatelj već zauzeo, ali ne i učvrstio. Odtud je bila i njihova bojazan, uz našu mnogobrojnost te se nisu usudili napasti nas.

Cijelu noć smo pješačili makadamskom cestom, prašnjavi, oznojeni, umorni... Jutrom, 10. svibnja 1945. ulazimo u Celje. U Celju glavnina hrvatske vojske i naroda u hodu i kretanju prema zapadu. Nigdje niti jednoga njemačkog ili bilo kojeg vojnika druge narodnosti, osim naših. Kroz postrojbu i kolonu se pronio glas kako je jedna robustna partizanka prišla jednom od naših zapovjednika i zahtjevala da dođe u komandu grada Celja na pregovore o predaji. Nedugo potom se doznao kako su naši časnici odbili svaku pomisao na predaju komunistima. Izjavili su da Hr-

Mijo i Anastazija Glavina: s vjenčanja 1962.

vatska vojska i narod idu prema zapadnim saveznicima, prolaze kroz Celje i slovensku zemlju, mirno, dostojanstveno, sa zahvalnošću i poštovanjem, ne kao osvajači, te ako partizani ovdje u Celju pokušaju ugroziti i jedan hrvatski život, hrvatska vojska branit će se svim sredstvima. Na ovakvu odlučnost partizani su odustali od svojih zahtjeva i uvjeta, štoviše, tvrdili su kako se njihov ultimatum o predaji odnosio na njemačke postrojbe kojih u to vrijeme tu nije uopće bilo. Naime, Njemačka je kapitulirala 8. Svibnja i glavnina njihovih postrojbi povukla se već u Austriju.

U Celju je 10. svibnja 1945. bilo bezvlađe. Napustili smo grad i krenuli u smjeru Slovenjgradeca i Dravograda. Iza nas i bočno, istočno i zapadno čule su se detonacije, rafali i pucnji. Hrvatska vojska i Bobanova Crna legija su vodile borbe i bile zalaznica te glavno osiguranje povlačenja naroda i hrvatske vojske prema zapadu. U noći i cijeli dan 11. svibnja nismo se udaljili od Celja ni desetak kilometara. Govorilo se kako je u pokretu prema saveznicima preko milijun Hrvata s preko 300.000 hrvatskih vojnika...

Do tada smo još uvijek vjerovali u dobar i spasonosan ishod, pogotovo hrvatski vojnici i običan hrvatski puk, ne sluteći skoru izdaju „zapadne demokracije“. Saveznički zrakoplovi su nas često nadlijetali i snimali u dosta niskom letu. Bacali su i letke s obavijestima da je rat završio i da se Njemačka predala. Znali su da odstupamo i bježimo od komunista, pa sam uvjeren kako nije bilo ni jedne osobe u tome mnoštvu naroda koja je sumnjala u to da će nas saveznici prihvati i zaštititi.

Kasno u noći 11. na 12. svibnja došli smo do pred Slovenjgradec, gdje otpočeli

nusmo do svanuća. Zorom prođosmo kroz grad, a s izlaskom sunca spustisemo se niz blagu nizbrdicu i udosmo u ljevkastu dravogradsku dolinu. Spuštajući se prema Dravogradu, daleko lijevo na zapadu, preko doline i šumovitih briješova, u rano svježe jutro, vidjeli smo sniježne vrhove Karavanki. To je Austrija! U podnožje Karavanki dio iz naše kolone ne će nikada dospjeti, a mnogi od nas će iz te doline započeti svoju osobnu kalvariju i zajednički krvavi Križni put.

Nepregledna kolona, koja usporeno napreduje kroz dravogradsko polje, izvire od Slovenjgradeca, a utječe u usko grlo velike doline kod Dravograda. Sporost kretanja smo tumačili malom propusnšću mosta u Dravogradu.

Pred samu večer naš zapovjednik Fran Tetkić zapovjedi odmor uz rub šume, s lijeve strane ceste. „Osloboditeljima“ nije bilo ni traga. Od Celja do ove doline, nismo čuli ni metka u našoj neposrednoj blizini. Jedino na dva-tri mjesta iza nas se čula borba na udaljenim brdimu. Znali smo kako od Celja zaštitnicu naše kolone drži Crna legija Rafaela Bobana i postrojbe **Maksa Luburića**.

Čim se spustio sumrak toga 12. svibnja (sjetit će se preživjeli svjedoci tog događaja), nebo i sudbonosnu dravogradsku dolinu proparale su i osvijetlile tisuće svjetlećih naboja i raketa, uz resku, zagljušujuću rafalsku pucnjavu. Razlog „vatrometu“ smo ubrzo doznali. Naime, „došao je glas“ kako je već dio naše vojske i naroda prešao granicu preko mosta u Dravogradu i kod Viča, dvadesetak kilometara zapadnije od mjesta gdje smo se mi nalazili, te ušao u Austriju u području Bleiburga. Slijedom te vijesti, rečeno je kako su nas Englezi prihvatali i s našim pregovaračima dogovorili slobodan ulazak u njihovu zonu nadzora. Ta saznanja su izazvala veliko oduševljenje, radost među nama i nadu u spas. Tu noć, 12. na 13. svibnja smo se odmarali iščekujući sutrašnji dan i prelazak preko dravogradskog mosta i granice.

Rano u zoru 13. svibnja svi smo bili budni i spremni za pokret. Gusto nabijena kolona (mnogi su prisjeli i tokom noći!) presporo se kretala, metar po metar, pre-

ma mostu. Tek oko 15 sati približili smo se mostu na otprilike 1000 metara. Mnoštvo žena i mladeži hrilo je prema mostu na Dravi. Razumljivo, davala se prednost za prelazak starijima, ženama i mladeži. I baš kad je jedna veća skupina članova Ustaške mladeži (njih oko 200-250) prišla mostu i počela ga prelaziti, nastade iznenadna pučnjava. Bili su to dječaci do 14 godine života (ja sam tada imao 17 i pol godina!). Pucalo se iz automatskog oružja i minobacača s brežuljaka istočno od mosta i s okolnih brda, po koloni koja se protezala dravogradskim poljem sve do Slovenjgradeca. Partizanski zločinci su napali narod i mladež podmuklo i iznenada. Na mostu je poginulo nekoliko desetina dječaka, a mnoštvo ranjenih i poginulih bilo je duž kolone. Nastaje šok, vojnici u koloni zauzimaju borbene položaje, a mnoštvo naroda u metežu sklanja se gdje može naći bilo kakav zaklon, pa i iza poginulih, jer je bilo mnogo žrtava. Poslije kratkog šoka i zbumjenosti, hrvatski vojnici iz kolone odgovaraju zlikovcima i započinje posljednja bitka.

Postrojbe sa svojim zapovednicima Bobanom i Luburićem, u brzom nastupu dolaze do pred Dravograd i na juriš udaraju na partizane. Nedugo zatim zauzimaju položaje i kote s kojih su partizani pucali po nezaštićenom narodu u koloni. Ova posljednja i značajna bitka kod Dravograda opisana je u jugoslavenskoj Vojnoj enciklopediji kao „uspješna“, završna operacija jugoslovenske armije u konačnom oslobođenju Jugoslavije. O toj bitci su napisani veliki hvalospjevi kako je partizanska vojska slomila posljednji žilavi otpor fašističkih sila i u svome pobjedonosnom hodu konačno oslobođila i posljednji metar jugoslovenskog teritorija.

Međutim, baš ova posljednja bitka kod Dravograda bila je vrhnac zločinačkog „junaštva“ partizanskih osloboditelja koji su svoju ubojitu paljbu iz zasjede usmjerili uglavnom prema narodu u povlačenju. Pobjedonosna nije ni bila, jer kad su hrvatske postrojbe krenule na juriš, u obranu svoga naroda, u posljednjoj bitci prsa o prsa, u sat-dva vremena su porazile partizanske i bugarske jedinice. Nagnali su ih u paničan bijeg i odbacili ih 15-20

kilometara istočno od Dravograda prema Mariboru.

Bila je ovo zadnja bitka u Drugome svjetskom ratu koju je vodila hrvatska vojska i u kojoj je porazila neprijatelja. Istinu o ovoj bitci opisivali su i opisati trebaju svi preživjeli. Ova zadnja pobjeda hrvatskih postrojbi omogućila je velikom mnoštvu naroda i dijelu hrvatskih jedinica koje su se našle pred mostom u Dravogradu, lakši i sigurniji odstup i prijelaz preko granice u Austriju. O Bugarima, koje su jugoslavenski partizani i Crvena armija

sustizali veće i manje skupine naroda i vojnika. Oni koji su krenuli sjeverno, izabrali su dulji i teži put, udaljavajući se od saveznika, a sve bliže Sovjetima i jugoslavenskim partizanima. U tome hodu nas je bivalo sve više i više.

Negdje prije podne izbili smo na jednu kosu zaravan, dosta široku i dugu, koja se zelenila od bujne trave i šume na svojim rubovima. Na zapadu pred nama puče pogled na snijegom bijele vrhove Karavanki, plavetnilo planinskog masiva i izmaglicu u podnožju pod kojim se naslućivala ravnica. Ta ravnica, našem pogledu još nedostupna, bila je bleiburško polje. Na proplaniku do pred kraj dana, skupilo nas se oko dvije do tri tisuće. Tu smo se odmorili od napornog hodanja i penjanja.

S ovog položaja nismo mogli ocijeniti gdje se točno nalazimo niti koliko još ima do granice i krećemo li se u željenom smjeru. Seljaci, koje smo putem sretali pred rijetkim kućama, na naša pitanja „koliko još ima do granice?“, davali su nam nesuvise i neodređene odgovore (dva sata hoda, pet sati hoda, dan hoda, u ovom, u onom smjeru...). I tako, hodajući cijeli ostatak

dana i nastupajuću cijelu noć prema jugozapadu, rano u zoru 15. svibnja 1945., dospijesmo na rub šume u podnožju brijege, kad pred nama puče pogled na veliko i široko bleiburško polje, puno naroda i vojske u predahu. U Austriji smo!

Iza nas nadolazile su nove kolone naroda i vojske prelazeći nedaleku granicu. Tu pred nama, na cesti, uz željezničku prugu na ravnici, bilo je desetak savezničkih (engleskih) tenkova, s cijevima okreнутima prema nama. Nisu nam dopuštali daljnje napredovanje u dubinu ove bleiburške doline. Tu smo zastali, jer naprijed se nije moglo. Angloamerički zrakoplovi često su nas nadlijetali u niskom letu. Kretali smo se u tih dvjestotinjak metara, tražeći poznanike i stalno u potrazi za vijestima o događajima pred nama i o onome što se zabilo za nama. Nepregledno mnoštvo nadolazio je od granice, povećavalo se na stotine tisuća, u stisci i gužvi na ovom prostoru i dijelu sudbonosne doline suza, krvi i početka povijesnoga Križnog puta hrvatskog naroda...

(nastavit će se)

Supružnici Glavina sa sinovima Antonom i Trpimirom 1967.

upregli u komunistička kola i koji su sudjelovali u posljednjim bitkama, kao preživjeli svjedočim kako njihove jedinice u mojoj zarobljeničkoj koloni nisu vršile, 3-4 dana kasnije, onako stravične masake i zločine kao domaće, jugoslavenske partizanske horde. Zapravo, sve one koji su pali u zarobljeništvo Bugara, njihovi zapovjednici su kasnije pod pritiskom Engleza, morali predati jugoslavenskim partizanima.

Još se je puna dva dana hrvatska vojska, u hodu i zaštititi svoga prognanog naroda, nadala sretnom dolasku u luku spasa, u slobodnu zonu pod okriljem zapadnih saveznika...

Svitalo je jutro 14. svibnja. Bio sam zapanjen kad sam vidio toliko mnoštvo žena, djece, staraca, vojnika koji su bili u dolini i onih koji se spuštali s okolnih brjegeva. Žene su nosile i vodile djecu, stariji ljudi i dječaci nosili su torbe i ruksake, a vojnici su hodali i pozorno osmatrali što se događa u blizini. Mi smo s našom malom skupinom ostali visoko na brijeigu i odlučili krenuti prema jugozapadu gdje

TITOVI POLITIČKI NEISTOMIŠLJENICI NOVOGODIŠNJU NOĆ 1976. PROVELI U ZATVORIMA I PSIHIJATRIJSKIM USTANOVAMA

U povodu 40. obljetnice (1976. – 2016.)

Objavljeni članak „Zloupotreba psihijatrije u političke svrhe u doba komunističke Jugoslavije“ prof. dr. sc. Vlade Jukića u *Političkom zatvoreniku* br. 265, listopad/studeni/prosinac 2015., podsjetio me je na jedno dosta neugodno iskustvo koje sam prije četrdeset godina, s velikim brojem prijatelja, znanaca i nepoznatih ljudi, doživio za Novu 1976. godinu, kad je u Zagrebu, jugoslavenski predsjednik **Josip Broz Tito**, sa svojim suradnicima, proveo „novogodišnje praznike“.

Tada su, kao i uvijek, kad je „voljeni sin svih jugoslavenskih naroda i narodnosti“ dolazio u Zagreb, jugoslavenske sigurnosne službe pritvarale, po njihovoj procjeni, politički nepodobne osobe, opasne za jugoslavenski komunistički sustav i SFRJ. Ta su pritvaranja, bez ikakva rješenja odnosno pisane odluke, obično trajala tri dana, ali bilo je slučajeva, znam na osnovi osobnoga iskustva, kad su u srpnju 1972. godine ta pritvaranja nas nekoliko, također bez ikakva rješenja, trajala od jedanaest do četrnaest dana. Možda je bilo još težih slučajeva i iskustava.

Čitava 1975. godina u Hrvatskoj obilovala je političkom represijom. U Zadru su šesnaesterica Hrvata intelektualaca i obrtnika osuđena na teške zatvorske kazne, dobivši ukupno sto godina kazne strogoga zatvora. U Rijeci je u izrežiranoj političkom procesu osuđena osmeročlana skupina; prva četverica dobili su velike i teške zatvorske kazne: 14, 11, 10 i 8 godina. Jedan od njih, **Ante Prpić**, potpuno nedužan, nakon odležanih četrnaest godina zatvora to svoje stradanje opisao je i objavio u knjizi *Iza lepoglavskih rešetaka*. U Zagrebu je, sveučilišni profesor i poznati književnik **Miroslav Vaupotić**, zbog vođenja dnevnika u koji je zapisivao svoja politička razmišljanja, osuđen na četiri godine strogoga zatvora. Osobito su masovna uhićenja u Zagrebu bila u jesen 1975.

Nakon nekoliko dana odmora u Baranji, 15. rujna 1975. u Zagreb je doputovao,

Piše:

dr. sc. Andelko MIJATOVIĆ

kako su novinari izvještavali, „najdraži gost drug Tito“. Dan kasnije, 16. rujna, u Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskega dodijelio je gradu Zagrebu Orden narodnog heroja, a u srijedu prije podne, 17. rujna, posjetio je Zagrebački velesajam i razgledao izložbeno-gospodarski prostor. Osamnaestoga je u Zagrebu razgovarao s rukovodećim društveno-političkim aktivom SR Hrvatske. Sutradan, 19. rujna, otplovio je u svoju vilu u Kumrovcu, a 20. rujna u Sisak, odakle je poslao poruku „važnosti očuvanja jedinstva Saveza komunista“.

Onoga dana kad je Tito posjetio Zagrebački velesajam, pored Kreditne banke u Paromilinskoj ulici neka je naprava eksplodirala, ali bez nekih ozbiljnih posljedica. Navodno, istoga dana dogodila se je eksplozija i na Rooseveltovu trgu, kraj trafostanice, iako nije bilo nekih vidljivih tragova. Nakon toga uslijedilo je pritvaranje mnogih osumnjičenih za to djelo.

Procjenjuje se da je uhićeno više od tisuću osoba i da je tom režijom jugoslavenski režim odlučio dovršiti posao započet 1971. godine, kad su također mnogi zatvarani, procesuirani i osuđivani na teške zatvorske kazne, otpuštani s posla i ostajali bez sredstava za život.

Zbog bolesti, tih dana nisam bio uhićen ni priveden. Prvo je po mene došla jedna trojka, dvojica u civilu i jedan milicionar, a kad su vidjeli da sam bolestan, ostavili su me. Još su jednom došli po mene ili su možda provjeravali jesam li doista bolestan, ali moje nepromijenjeno zdravstveno stanje išlo mi je u prilog. Taj je, po svim spoznajama, izrežirani događaj bio povod novim režiranim procesima. U jednom od njih, svakako jednom od najmonstruoznijih i po posljedicama najtežih političkih procesa Hrvatima u zadnja tri desetljeća dvadesetoga stoljeća u komunističkoj Jugoslaviji, u Zagrebu se sudilo trinaesterici, za tobožnje postavljanje spomenutih eksplozivnih naprava, od kojih su neki u istražnom postupku bili teško mučeni, pa i elektro-šokovima.

Tito i Jovanka Broz na dočeku Nove godine u Zagrebu 1969. godine

Peterica među njima: **Tvrtko Miloš, Branko Vidaček, Đuro Perica, Josip Pe- nić i Antun Zink**, osuđeni su na smrt da bi im u istoj presudi kazne smrti bile zamjenjene dugogodišnjim zatvorskim kaznama, dok su ostali osuđeni na velike vremenske kazne. U obnovljenom postupku Branko Vidaček je oslobođen daljeg služenja kazne, još su nekima kazne umanjene, a Miloš i Perica oslobođeni su optužbe za terorizam, ali su osuđeni na petnaest godina zatvora za neprijateljsko udruživanje za koje nije pružen nijedan dokaz. Najdulje je u zatvoru proboravio Đuro Perica – nešto više od 14 (četrnaest) godina.

Još jedna skupina je tada iskusila postupke jugoslavenskih sigurnosnih i sudbenih službi: **Tomislav Držić, Ratko Peraić, Tomo Polegubić, Jozo Lukač, Željko Čizmić, Stjepan Turek, Ljubo Antić, Roko Domić, Petar Šarac i Emiliija Pleše**. Drastične su kazne izrečene novinaru Tomislavu Držiću, profesoru Tomi Polegubiću i umjetniku Ratku Peraiću. Pojedinci su mjesecima držani u zatvoru, jedni su otpuštani, a drugi pritvarani. Pritvarani su i neki za koje se nikakva krivnja nije mogla pretpostaviti. Očito, htjelo se u stanovništvo unijeti strah. Jedna od tadašnjih žrtava, Đuro Perica, mišljenja je da je te eksplozije „osmisnila i izvela Udba kako bi opravdala svoju ulogu u državnom aparatu, a njezini tadašnji čelnici ojačali svoj položaj u tajnim službama.“ Što su sve proživiljivali oni na kojima se to prelamalo i njihove obitelji, kakve su sve posljedice iskusili, to se ne može procijeniti.

U takvom je, dakle, ozračju jugoslavenski predsjednik Josip Broz Tito odlučio Novu 1976. godinu sa suradnicima dočekati u Zagrebu. U Zagreb je, nakon višednevног boravka na Brdu kraj Kranja, doputovalo u utorak, 30. prosinca 1975., oko 12,45 sati. Novu godinu, sa suprugom Jovankom, suradnicima i s najvišim predstavnicima SFRJ i SRH, te predstavniciima drugih republika i pokrajina, kao i s predstavnicima grada domaćina, dočekao je u „Kristalnoj dvorani“ hotela Zagreb – Intercontinental (danasa Westin) u Zagrebu „u izuzetno vedrom i veselom prazničnom raspoloženju više stotina razdražanih gostiju“. Smjenjivale su se zdravice i čestitke, a nakon čestitanja, Tito je s Jovankom i pratnjom otišao u HNK, gdje je politička i kulturna elita Zagreba također slavila doček Nove godine.

Nakon tri sata poslije ponoći, novogodišnje slavlje nastavio je u Domu JNA (Komanda V. armijske oblasti), danas

Ministarstvo obrane Republike Hrvatske. Nešto prije pet sati ujutro vratio se u „Kristalnu dvoranu“, gdje je ostao čitav sat, plešući i sa zanimanjem prateći zabavni program. U šest sati povukao se u vilu „Zagorje“. I sljedećih dana Tito je bio aktivan, primajući izaslanstva NIŠP „Vjesnik“, Radio-televizije Zagreb, zagrebačke omladinske organizacije, istaknute predstavnike društveno-političkog života republike i grada. Iz Zagreba je otputovalo kasno navečer u ponедjeljak 5. siječnja 1976. godine.

Dok se Tito bezbržno zabavljao i obilazio mesta novogodišnjega slavlja radi njegove sigurnosti, po jednom saznanju, 8.500 osoba bilo je pritvoreno i izolirano, a središte Zagreba kontrolirale su kombinirane i gusto zbijene trojke jugoslavenskih sigurnosnih službi s jakim snagama (navodi se: 32.000 pripadnika). U tadašnjoj prigodi dolaska „voljenog maršala“ u Zagreb, jugoslavenske su sigurnosne službe osmislice sigurnosnu akciju „Poplet“ i poduzele sve kako ne bi bilo nekih iznenadenja u vezi s njegovom sigurnošću, kao što je to, tobože, bilo u rujnu iste godine. U tu su svrhu, u drugoj polovici prosinca 1975. pripadnici Službe obilazili sve „sumnjive“ i provjeravali gdje stanuju i gdje misle dočekati Novu 1976. godinu. Da bi ih preduhitrili, većina je prije Titova dolaska u Zagreb bila privredena i pritvorena na više mjesta u Zagrebu i oko Zagreba: u prostorijama SUP-a te u miličijskim stanicama, ovisno o mogućnostima, u objektima i prostorima u Vukomeru i Turopolju, gdje su kazne izdržavali prekršajno i kazneno osuđeni osuđenici. Neki su bili smješteni i u psihijatrijskim bolnicama Vrapču i Jankomiru, a i u drugim psihijatrijskim bolnicama i odjelima. Svakako, to bi, po uzoru na rad prof. dr. Jukića, trebalo istražiti i predstaviti javnosti. Neki su tada za beznačajne razloge prekršajno kažnjeni, a protiv nekih su pokrenute istrage.

Zajedno s nekim prijateljima i znancima tada sam i ja bio pritvoren. I k meni je u drugoj polovini prosinca 1975. u stan (Socijalističke revolucije 7, danas Zvonimirova 7), došao jedan službenik SUP-a i interesirao se gdje će čekati Novu godinu. Odgovorio sam da će to biti, kao i uvijek, u krugu obitelji. Međutim, tri dana prije Nove godine, oko pet sati ujutro u ponедjeljak 29. prosinca 1975., po mene su došli službenik SUP-a i jedan milicionar te me priveli u obližnju Stanicu milicije Medveščak, Zagreb, Vlaška 74, gdje sam

i prije službeno bio pozivan i zadržavan satima, kad bi Tito ili netko drugi, čiji je život trebalo štititi, došao u Zagreb. U potvrdi o mojoj privođenju koju su mi predali, navedeno je: „bilo je to potrebno radi sigurnosti ljudi i imovine“.

Tu su nas nekolicinu, od kojih nikoga nisam poznavao, držali do poslijepodne istog dana, kada su nas prevezli „maricom“ u Sekretarijat Javne sigurnosti u Petrinjskoj 18. Budući da nas nisu mogli primiti, čekali smo dulje vrijeme u službenom kombiju u obližnjoj Matičinoj ulici, ispred tamošnje zgrade Stanice javne sigurnosti. Kada smo konačno u predvečerje došli na red, uveli su nas u prostorije SJS u Petrinjskoj 18. Tu su nam utvrdili identitet, upisali nas u knjigu zaprimanja i zadržali naše osobne iskaznice. Nisu nam oduzimali novčanike, satove, prsteњe, olovke, remenje ni vezice za cipele, kako obično rade pri uhićenjima i pritvaranjima. Meni su ostavili tek preolmjenu knjigu „Narodne pjesme iz Hercegovine i duvanjsko-livanjskog kraja“. Ponio sam je da bih obavio korekturu prijeloma.

Potom su nas odveli na prvi kat u jednu veću sobu, bez ikakva namještaja. U toj sobi nalazilo se već oko dvadeset pet osoba, među kojima sam poznavao kardiologa **Šimu Mihatova** i odvjetnika **Nikicu Valentića**. Budući da smo saznali kako Tito dolazi u Zagreb na doček Nove godine, zaključili smo da je to razlog našega pritvaranja. Tu su nas držali dulje vrijeme, a onda su nas prozivali i očito razmještali u druge celije. Mene su među prvima odveli u celiju br. 4, također na prvom katu, prva s lijeva, gdje sam jedno vrijeme bio pritvoren i 1972. godine. Tu sam našao više poznatih: **dr. Šimu Križanca** (kasnije poznatoga patologa u Zagrebu), pravnika **Ivana Gabelicu** i odvjetnika **Zlatka Kušana**, brata **Jakše Kušana**, poznatoga urednika emigrantske *Nove Hrvatske* u Londonu. Sa Zlatkom Kušanom sam 1972. godine bio više dana u pritvoru, također u prostorijama SJS u Petrinjskoj 18.

Tu nas se okupilo tridesetak. Nastojali smo naći svoje mjesto na drvenim „pričnama“ za noć i osigurati kakvu deku kojom bismo se pokrili, jer je vrijeme bilo dosta hladno. Ozračje je bilo dosta ležerno, skoro veselo, većina nas se poznavala, neki smo prijateljevali pa bili međusobno i kumovi. Mislili smo da će sve potražati tri dana, kao i obično, pa da ćemo otići svojim obiteljima. I sutradan su neke dovodili, a neke odvodili, valjda prema nekim unaprijed sastavljenim popisima.

Dopuštali su nam kupovati novine, cigarete i prehrambene articke u zatvorskoj kantini. Istodobno su pojedincie pozivali na „informativne razgovore“.

I mene su pozvali na „informativni razgovor“ i odveli kroz treći kat u prostorije Službe državne sigurnosti (Udbe), Zrinjevac 7. Tamo me je dočekao jedan službenik u civilu, ozbiljniji nego što bi po godinama trebao biti. Kada me je počeo ispitivati, na moj upit s kim razgovaram, predstavio se kao **Mladen Glavina**. Bio je jedan od načelnika SDS – Centar Zagreb. Mislim da je bio rodom od Šibenika. Neki su mi kasnije o njemu govorili kao o čovjeku s kojim se može razgovarati. Ovaj put pokazalo se suprotno. Naravno, i u tom je razgovoru trebalo utvrditi s kim se družim i o čemu razgovaramo. Odgovorio sam mu, kao obično u takvim prilikama, da se ne bavim ničim što bi Službu zanimalo. Objasnivši mu da sam obiteljski čovjek i da se ne bavim ničim čime bih ugrozio budućnost svoje obitelji te da se bavim znanstveno-istraživačkim radom, spomenuo sam da mi je u tisku peta knjiga. On se iznenadio, no nije pokazao volju slušati me niti je pokazao interes za moj istraživački rad, jer je očito bio dobro obaviješten o svemu. Nastupio je dosta bahato: znamo mi tebe, svi ste vi nepopravljeni neprijatelji našega društvenoga uređenja i slično. Iako je brzo završen, a ja vraćen u ćeliju, taj razgovor potaknuo je u meni mučninu koja me je upozoravala na osobnu neizvjesnost.

Treći dan boravka u zatvoru, na Staru godinu (Silvestrovo), iza podne počeli su nas prozivati i izvoditi iz ćelije. Pretpostavljali smo da nas puštaju kućama. Do podvečer, u ćeliji smo ostali samo sedmerica: **Ivan Gabelica, Zlatko Kušan, Simun Križanac, Ilija Kolarić, Jure Ilić, Branko Perica** i ja. Počeli su nas prozivati jednog po jednog. Pretpostavljali smo da će nas pustiti kući nakon što nas ispišu u prijamnom uredu. Uvijek su tako činili, kako veća skupina ne bi skrenula pozornost na sebe. Međutim, bilo je drukčije. Mene su pozvali četvrtoga, nakon Križanca, Gabelice i Kušana, i uputili me niz stubište prema izlazu. Iza mene je išao stražar, možda i dvojica. Ali, kad sam trebao skrenuti prema prijamnom uredu i izlazu, upućen sam još jedan kat niže,

A	No 03246	učruti gradjanu
Broj: <u>Sl/157/2</u> dana <u>29. 12. 1975.</u>		
Ovlaštena službena osoba je izvršila: <u>Mijatović Andelka</u> 1. ulaženje u stan — druge prostorije <u>Zagreb</u> , ulica br. <u>Perica Revolucije br. 7</u> <small>(Prezime i ime, naziv)</small> na osnovu čl. 22. st. 2 Osnovnog zakona o unutrašnjim poslovima, zbog postojanja jednog od ovih razloga: a) držač stanja je to želio b) netko je zvao upomoć c) bilo je potrebno uhvatiti učiniloca krivičnog djela koji je na djelu zatečen d) u stanu ili drugoj prostoriji nalazila se osoba koja se po naredbi nadležnog organa ima priroriti ili prisilno dovesti e) u stanu ili drugoj prostoriji nalazila se osoba koja se tu uslijed gonjenja za krivično djelo sklonila f) bilo je, to potrebno radi sigurnosti ljudi i imovine g) bilo je očigledno da se drukčije ne bi mogli osigurati dokazi u krivičnom postupku		
2. Poslužu saobraćajnog sredstva — sredstva veze <u>(Prezime i ime, naziv)</u> <small>(Prezime i ime, naziv)</small> , Iz _____, ulica _____ broj _____ na osnovi čl. 25. st. 1. Osnovnog zakona o unutrašnjim poslovima, zbog postojanja jednog od ovih razloga: a) vršilo se hvatanje izvršiloca krivičnog djela koga se neposredno gnilo, a to se nije moglo izvršiti na drugi način b) bilo je potrebno izvršiti prevoženje najbližoj zdravstvenoj ustanovi žrtve krivičnog djela, elementarno nesreće ili nesretnog slučaja, a to se nije moglo izvršiti na drugi način <small>(Podaci o posluži:</small> <small>(Prezime i ime, naziv)</small> 3. privremeno oduzimanje od _____, Iz _____ <small>(Prezime i ime, naziv)</small> ulica _____, broj _____, slijedećih predmeta: <small>(Prezime i ime, naziv)</small> <small>Gradjanin</small> <small>Ovlaštena službena osoba</small>		
<small>Potpis</small> Potvrđujem preuzimanje predmeta iz tač. 3. U _____, dana _____ 1975. M.P. <u>u. Endotony</u> <small>Tisk: »VELEBIT«, OOUR GRAFOTISK, Zagreb Oznaka za neručbu UZ XVII-42</small>		

*Potvrda o ulaženju u stan Andelka Mijatovića
29. prosinca 1975.*

u podrum. To me je jako iznenadilo. Pomiclio sam: možda su izlaz promijenili, a kad sam u podrumu, duž hodnika, opazio 4-5 raspoređenih stražara, s pendrecima u rukama, i jednoga civila u bijelom ogrtaju pred jednim otvorenim vratima, shvatio sam da nešto nije uredu. Što bi moglo biti, misli su mi se munjevito smjenjivale, sjetio sam se i mučenja koja sam doživio 1965. u Staroj Gradiški, možda me to opet čeka, ali nisam našao odgovora. Pomiclio sam: Bože, što bude, u tvoje ruke!

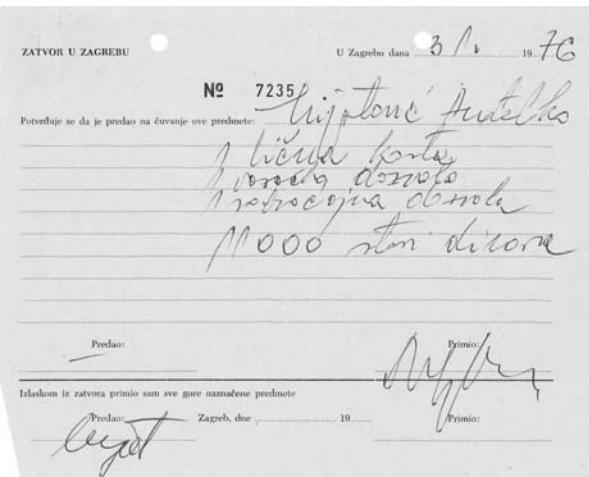
Kad sam došao do civila, uveli su me u dosta veliku prostoriju, razdijeljenu platnom iza kojega se nije ništa vidjelo. Zapovjedili su mi da sjednem na stolicu, što sam učinio poslušno. Tada mi je pristupio nazočni civil, iz džepa ogrtića izvadio mašinicu za šišanje i počeo me šišati. Nije mi bilo jasno zašto to radi, niti sam se tomu suprotstavljaо, svjestan ozbilnosti stanja, iako sam se neposredno prije toga i te kako veselio da će kući. Nakon što sam ošišan, uputili su me iza plahte. Tamo sam neočekivano zatekao odvedene prije mene, također ošišane, koji su se, vidjevši i mene ošišana, tomu prigušeno smijali. Na isti način postupili su i s ostatkom trojicom i onda nas ošišane vratili u

ćeliju br. 4. Uz Gabelicu, Križanca i Kušana, koje sam već predstavio, pa i sebe, predstaviti ću i ostale: ing. Kolarić radio je u Agro-kombinatu s **ing. Antonom Todorićem** optuženim za novčano pomaganje tzv. maspoka; prof. Ilić radio je u Tehničko-informatičkoj školi u Klaićevoj ulici u Zagrebu, a pjesnik i student komparativne književnosti i češkog jezika Branko Perica je zbog pružanja otpora srpskim šovinistima na dan Gospe od Andjela 1971. u Karinu, kada su, predvođeni milicionarima iz Benkovca i Obrovca i umirovljenim oficirima JNA, napali i tukli tamošnje hrvatske hodočasnike iz Pridrage i Kruševa, osuđen na tri godine i četiri mjeseca zatvorske kazne. Kaznu je izdržao u potpunosti i upravo dva mjeseca ranije izišao iz starogradiške kaznionice. U zatvoru je dosta obolio, izgubio više od trideset kila na težini i ubrzo je umro.

Nametala su nam se pitanja, zašto su to učinili i što nas još čeka. Naravno, odgovor nismo nalazili. Po izlasku iz zatvora odvjetnik Kušan zbog toga je podnio tužbu protiv države. Dobio je odgovor da je šišanje, saznalo se, nas oko dvadeset pet, uglavnom akademski obrazovanih pritvorenika, zapovjedio stanoviti **Pero Kišić** iz Karlovca, u duševnom rastrojstvu zbog nekoga obiteljskog problema.

U neizvjesnosti što će se dogoditi s nama, nakon gašenja svjetla, pokušali smo zaspasti, iako se iz okolnih zgrada stalno pucalo petardama, ali i vatrenom oružjem, pištoljima. Prilike nisu omogućavale mirno spavanje. Kako se ponoć približavala, pucnjava je osobito jačala, da bi Novu godinu najavila prava rafalna paljba. U takvim okolnostima, očito pod dojmom svega proživljenoga, jedan od nas doživio je epi-napadaj. Iako smo lupali na vrata i stražarima reklicišto se događa, nikakva zdravstvena pomoć nije bila pružena. Srećom, s nama je bio dr. Križanac i poduzeли smo sve da se naš supatnik ne ozlijedi. Iako ujutro nije bio svjestan što se s njim zbivalo, a nismo mu ni mi rekli, na nas je taj slučaj ostavio posebno težak dojam.

Ipak, nas su prije podne na Novu godinu otpustili kućama, jednog po jednog, osim dr. Križanca. Naime, kad su pripadnici JS – SDS došli po njega ujutro 29. prosinca, nisu ga našli u stanu, bio je u gostima u ženinih roditelja, gdje je i prenoćio, a odatle mu je bilo bliže i zgodnije otići na posao

*Potvrda o oduzimanju odnosno pohrani
Mijatovićevih stvari*

u bolnicu na Rebru. Tobože zbog „neurednoga prijavljivanja“ kažnen je prekršajno s mjesec dana zatvora i zadržali su ga na izdržavanju kazne, ali i premlatili. Ja sam otpušten oko jedanaest sati. Pozvonivši na vratima stana, supruga **Matija** mi je sretna otvorila vrata, a i djeca Marija i Nikola su izletjela u predsjoblje i poletjela meni ususret, no vidjevši me ošišana, ustuknuli su, očito sumnjajući jesam li to ja, ta – imali su manje od tri i dvije godine. Naravno, poslije obiteljskoj radosti nije bilo kraja.

Naša radost da smo zajedno, nije trajala dugo, tek dan i pol. Oko pet sati ujutro 3. siječnja 1976. zazvonio je telefon u stanu. Kad sam se javio, grub muški glas predstavio se da je iz SUP-a i zatražio da dođem otvoriti vrata na ulazu u zgradu, a kad sam sišao i otvorio ih, prepoznao sam službenika SUP-a **Peru Mraovića** i jednoga milicionara. S Mraovićem sam, u prigodi jednoga priziva, u Stanici milicije Medveščak imao „informativni razgovor“. Zatražio je da se hitno odjenem i da moram poći s njima. Kada sam se odjeven vratio, odvezli su me „fićom“ u stanicu. Tu su me, s još nekim muškim osobama, zadržali do iza osam sati. Neki su mi se supovci javljali, kao da se dobro poznamo, iako ih nikad osobno nisam susreo. Vjerojatno su me pratili, pa su koristili priliku, kako bi me bolje upoznali.

Iza osam sati nas su trojicu odvezli u malome milicijskom „furgonu“ u Petrinjsku 18. I tada smo oko tri sata čekali u Matičnoj ulici, dok smo došli na red primanja. Budući da je bilo dosta hladno, to nam vrijeme nije bilo ugodno izdržati u stješnjenom prostoru. Opet sam smješten u ćeliju br. 4, među tridesetak drugih. Od onih s kojima sam tu dočekao Novu godinu, jedino nije bilo dr. Križanca, pre-

mješten je na izdržavanje kazne. Većina je bila u potpunosti ošišana. Među poznatijim osobama novi su bili **Vice Vukojević, Srećko Derek, Drago Lukenda** i još neki. Nije nedostajalo priče i šale, prepričavalo se doživljeno. Derek je pokušao pružiti otpor nasilnom šišanju, ali uzaludno. Tu smo sreli posebno dvije zanimljive osobe. Jedna od njih bio je partizanski prvoborac **Joso Matešić**, stariji čovjek dosta narušena zdravlja.

Prema njegovoj priči, kao gimnazijalac skojevac

u Zadru uhićen je zbog ubojstva talijanskoga vojnika na strazi i radi suđenja ođiven u Napulj. Tamo ga je 1943. zateklo savezničko bombardiranje grada, kada je uspio pobjeći iz zatvora i presvući se u odjeću talijanskoga vojnika ubijenoga u tijeku bombardiranju na ulici, a potom brodom, koji je prevozio brašno u Dalmaciju, vratiti se u Zadar. Pridružio se je partizanima i postao komesar u brigadi koja je 1944. na Krku i okolnim otocima zarobila 412 četnika. Ne znajući što će s njima, telefonski je za savjet pitao političkoga komesara Glavnog štaba NOV Hrvatske **Vladu Bakarića** u Otočcu. „Ti, valjda, Joso, znadeš što trebaš napraviti“, odgovorio mu je Bakarić, što je za njega bio znak da ih treba poubijati. Slijedom Bakarićeve upute tada su te zarobljenike odveli u Vinodol i ubacili ih u neku jamu kraj Bribira. Za zasluge u partizanskom i komunističkom političkom djelovanju općenito, dobio je više odlikovanja. Nakon Karadorđeva 1971. i smjene s vlasti **Šipka, Savke, Haramije i Pirkera** čiji je bio sljedbenik, sva svoja odlikovanja je „uneredio“ i poslao ih poštom Bakariću. Nakon toga počeli su ga opservirati jugoslavenski sigurnosni organi, pa se i on tada, zbog nepredvidivoga ponašanja, našao u pritvoru.

Druga zanimljiva osoba bio je student građevinarstva **George (Juraj) Dayeh**, Palestinar, grkokatolik i momak studenice **Ane Boban** iz Sovića u Hercegovini. Sve dovoljno da ga se osumnjiči.

I tada sam, 4. siječnja, imao „informativni razgovor“ u jednoj od prostorija SJS prema Petrinjskoj ulici, s pripadnikom SDS **Radom Pelajićem**, podrijetlom iz Stankovaca u šibenskom zaleđu. Razgo-

varali smo s potpunim razumijevanjem. Taj je razgovor na me ostavio pozitivan dojam. Kad sam mu pokušao objasniti svoj položaj, rekao je da zna da se mene, Vukojevića, Gabelicu, možda je spomenuo i još neke, ne progoni zbog toga što smo nešto učinili, „nego vas se progoni što ste iz kraja odakle ste“, otrprilike je tako rekao. Smatrao je da će za koji dan biti pušten kući. Ponudio mi je da se telefonski javim supruzi i kad ja tu ponudu nisam prihvatio, sam je telefonirao supruzi u mojoj nazočnosti i rekao da se ne brine i da će brzo doći kući. Dok su razgovarali čuo se je plač moje djece. Uvjeren sam da je Pelajić to iskreno napravio. Ubrzo je napustio Službu. Od devedesetih godina prošloga stoljeća prijateljski se susrećemo.

Iz te ćelije počeli su nas puštati treći dan, 5. siječnja 1976. Opet jednoga po jednoga. Tako se dogodilo i kad sam ja bio pozvan. Međutim, umjesto da me vode niza stube prema izlazu, uveli su me u ćeliju br. 6 s više desetaka pritvorenika, vjerojatno višestrukih kriminalnih povratnika, dosta ih je bilo podrijetlom i izvan Hrvatske, pa i s afričkoga područja, doista jedno šareno i stješnjeno društvo. Tu sam pronašao prijatelja dr. Križanca, koji mi se posebno poveslio, svoju priču odmah je podijelio sa mnom. Toj njegovoj srdačnosti nisam se mogao veseliti, jer sam zaključio da smještanjem u tu ćeliju za mene nešto ne će krenuti po dobru.

Dvojba je bila ubrzo riješena. Dvadesetak minuta iza toga prozvali su me i, čim sam izišao na hodnik, na brzinu su mi nabili lisice na ruke i niz stube odveli u dvorište te me službenim „fićom“ prevezli u dvorište zatvora Okružnog suda Zagreb, Petrinjska 12., gdje sam već prijašnjih godina proveo oko godinu dana. Tada su mi skinuli lisice i kroz zatvor uveli me u Okružni sud pred istražnog sudca **Branka Sarapu**. Nakon što je on zatražio od mene osobne podatke, priopćio mi je da je Služba državne sigurnosti – Centar Zagreb protiv Vice Vukojevića, Ivana Gabelice i mene toga dana podnijela kaznenu prijavu da smo od 1970. sudjelovali u „neprijateljskim aktivnostima protiv SFRJ“, da smo povezani s ekstremnom hrvatskom emigracijom i da smo omogućili bijeg „iz zemlje **Bušić Bruni** koji se priključio aktivnostima ekstremne političke grupacije oko lista ‘Nova Hrvatska’“ te da nam se određuje pritvor i otvara sudska istraga. Što se kasnije zbivalo, o tome više u drugoj prigodi.♦

SJEĆANJE I SVJEDOČENJE ANTUNA ČULIĆA

Antun Čulić rođen je 13. svibnja 1927. u Zoljanu kod Našica, kao sin Kate i Ive. Otac mu je preminuo u 30. godini, kad je Antun imao svega tri godine. Već s 11 godina krenuo je u nadnicu, govoreći zemljoposjednicima da ima 13 godina.

Do 1944. Antun je učio stolarski zanat, a kad je 18. lipnja 1944. raspisan natječaj za Hrvatsku ratnu mornaricu, prijavio se je, iako još nije imao napunjeneh 18 godina, pa je njegova majka u sudu morala dati i ovjeroviti svoj pristanak. Skupa s nekolicinom budućih mornara krenuo

Piše:

Ivo TUBANOVIĆ

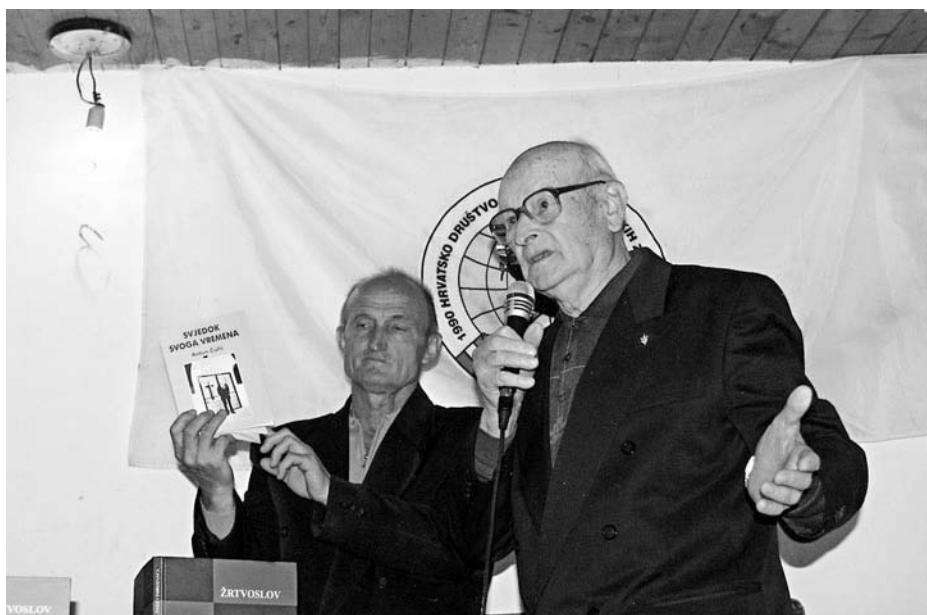
u Lepoglavu gdje je Antun dobio matični broj 6430.

Njegova je majka Kata pisala molbe i žalbe da nije kriv, da je morao ići u vojsku itd., pa je neočekivano nakon godinu dana robije pušten uz uvjetnu kaznu u trajanju od 5 godina. Tada je imao 20 godina, pa se oženio Janjom, djevojkom rodom iz Bosne i Hercegovine, koju je skupa s većim

novac kako bi platio krijumčarima da mu iz Slovenije dovezu ženu i djecu u Trst, budući da su u prekomorske zemlje mogli emigrirati samo ljudi s obiteljima.

On je bio jedan od mnogih Hrvata koji su iz Trsta otišli u Australiju. Bilo je to 1958., a po dolasku su njega s obitelji smjestili na otok Tasmaniju. Tamo mu se je rodilo još dvoje djece, a izgradio je i veliku obiteljsku kuću. Godine 1992. otišao je u mirovinu. Htio je vratiti se u Hrvatsku sa suprugom, ali je ona tomu bila neskorna. Kako je Janja ubrzo oboljela i umrla, Antun je oženio gospodu Olgu, udovicu svoga pokojnog prijatelja. Olga je bila za to da se vrate u domovinu, pa se je tako i dogodilo.

U emigraciji se je Antun dopisivao i drugovao s **Krunoslavom Draganovićem**, **Vinkom Nikolićem**, **Jakšom Kušanom**, **Radovanom Latkovićem**, **Matom Meštrovićem** i drugima. Pisao je u izbjegličkom tisku i sudjelovao u demonstracijama protiv Jugoslavije. Godine 1991. angažirao se je na prikupljanju novčane pomoći za Hrvatsku u Gold Coastu (Australija), a pred kraj života objavio je i dvije knjige: *Svjedok svoga vremena* (2002.) te *Kalvarija Hrvata u doba komunizma* (2007.). Bio je član Matice Hrvatske i suradnik u njezinu našičkom ogranku, član Hrvatskog domobrana i HDPZ-a. •

Ivo Tubanović i Antun Čulić

je iz Siska na Baltičko more na izobrazbu. U svibnju 1945. zarobili su ih Englezi koji su ih vratili u Jugoslaviju u kolovozu 1945. godine. Majka Kata ga je već bila oplakala, držeći da je nestao u ratu, a susjedi iz Zoljana su išli na stratište u Crni potok tražiti ga među mrtvima, jer su drvosječe i pastiri naišli na hrpu leševa u sumskim potocima i jarku.

Uhićen je u kolovozu 1946. i prevezen na osječki Vojni sud gdje je osuđen na 6 godina robije. U osječkom zatvoru su bili pripadnici Hrvatskih oružanih snaga **Beno Katić** i **Stjepan Markulić** iz Zoljana, **Luka Paljević** iz Donje Motičine, **Petar Tanac**, **Rudi Božić** i **Mirko Đurić** iz Požege, a bilo je još ljudi kojima je Antun kasnije zaboravio imena. Prevezeni su

brojem njezinih prijateljica ratni vihor dobio u Našice kod časnih sestara.

Antun se je zaposlio na građevini, pa je sagradio novu kuću u Zoljanu. U njoj se rodilo troje djece. No, nisu mu dali mira, pozivali su ga na saslušanje kod istražnog sudca **Ilije Smiljanića** u Našicama, prijetili su mu sa 13 godina robije, jer da je pomagao bratu da pobegne iz tzv. JNA preko Grčke na Novi Zeland i da ima neprijateljski stav prema državnoj vlasti. On nije pristao na suradnju, jer je slušao strašna svjedočenja od zarobljenih pripadnika Hrvatskih oružanih snaga u Lepoglavi. Kako je postojala opasnost da ga ponovno uhite i osude, 1956. je pobegao u Trst gdje je postojao prihvativi logor za izbjeglice. Oni su tamo mogli raditi, pa je Antun uštedio

**SVJEDOK
SVOGA VREMENA**

Antun Čulić

UMJESTO SVIJEĆE NA GROBU

Nijedna radnja ne uništava zlo, nego samo patnja,
koja je naizgled beskorisna i savršeno strpljiva.
Simone Weil

Slika tog mladića Jožine ostala je duboko utisnuta u vremenu mog odrastanja i nepozvana uskrsava pred mojim duhovnim okom. Pojavila bi se iznenada i pritisala moje misli, obuzimala me na mahove, a onda pojavom na ekranu Hude jame – Barbarina rova, nije me više napuštala. Ispremiješale su se slike njegova lika, mog odrastanja, njegove majke, najstarijeg brata i sestre i drugih osoba, koje sam manje-više poznavala, uhvaćenih u mrežu njegove sudbine ili na neki način s njome povezane.

Vidim ga u nedjeljno jutro u okviru prozora, kao u okviru vjenčane slike, grli svoju nasmiješenu Micu. Prolazim pored njih, a on me doziva imenom, radosno: *Kaj si došla doma... ideš v cirkvu k meši?* Njegova ljubljena ozarena u jutru – poput mirisne crvene jabuke – okupana sunčevim zrakama, predaje se milovanju njegova pogleda i smiješka, zagrljaju njegovih ruku. Prolazim na putu u crkvu i na trenutak u srcu osjećam djelić njihove sreće, koju žive, usprkos nekoj nevidljivoj slutnji koja poput paukove mreže obavija njihovu sliku. Svi u mjestu pretresaju: *O tejo dvejo hiž jedna prek puta druge... lubavi med temi mlademi... venčanju kojem so se njegvi roditeli najemptut sprotivelni, i med njemi je nastalo pravo neprijateljstvo. Sem je to bilo jako čudno i neveruvatno*".

Vjenčali su se pred tjedan dana na veliko protivljenje Jožinina oca, koji je najednom bio protiv tog braka. Selo se pitalo u nevjericu: *Zakaj se najemptut protive roditeli tomu braku?* Zašto zabrana vjenčanja sina s djevojkicom koja je bila prihvaćena i omiljela u njihovoj obitelji, s čijim su roditeljima bili vezani kumstvom, bila je tajna. Međusobni odnosi obitelji su prerasli u neprijateljstvo tolike snage da je izostala svaka riječ, pogled i ono najteže: uskraćen je Jožini prije vjenčanja roditeljski blagoslov. Jožinu su odbacili i zatajili ne samo otac i majka, već i sestra i braća.

Prisjećam se isječaka tajanstvenih i meni nejasnih razgovora mojih roditelja, moje majke i njene sestre Marice, razgovora koji su odisali neizgovorenom strepnjom, koja je zračila iz njihovih tijela, i upita: *Zakaj je Ivina (Jožinov jotec) to napravil, je l' to ima smisla... Zakaj je Jožina otišel k stricu, a si znajo da roditeli neso dobro sa stričevom familijom.* Strah je zračio u okolini, razgovori su bili ispre-

Piše:

Tereza SALAJPAL

kidani poduljom šutnjom i dubokim zabrinutim uzdasima, popraćeni riječima moje majke: *Se to ne je dobro, to je veliko zlo – se to ne bo na dobro zišlo.* Naslućivalo se da nešto visi u zraku, nešto nejasno i zastrašujuće.

Jožina je bio drag dečko, uvijek nasmijan, vrlo živ – pomalo neozbiljan. Upamtila sam njegove plave oči poput jezera, koje su radosno promatrале svijet i prijateljski me grlike u susretu. Najteži poslovi na našem imanju zapali su Joži-

Najednom između nas izranja spomen na Jožinu, njegov nevidljiv duh – njegova sjena natopljena bolnim sjećanjima i suzama, koje se slijevaju niz Micino lice, praćene bolnim uzdisajima i isprekidanim monologom u natuknicama. Preplavljeni neizmjernom tugom i dubokom boli, prekrivene i skrivene u riječima: *Ne smem se toga setiti... srce mi bo prepuklo... joj meni, ne smem se setiti.* Ponovno, oblive na suzama i nesvesno posegnuvši rukom prema srcu nastavila je: *Srce me boli dok se sega toga setim, čez kaj sem prešla i kaj sem pretrpela... Ne smem se toga setiti... Samo se molim Bogu. Ni sama ne znam kak sem se to mogla podnesti... Samo dragi Bog zna.*

nu i njegova brata Franceka, kao nošenje teških vreća žita pri vršidbi. Naše obitelji su bile umrežene višestrukim rodbinskim vezama, bliskim i prisnim odnosima, blagoslovljenim kumstvom. Obitelji su se ispomagale u teškim poljodjelskim poslovima i u novcu. Mojim roditeljima je bilo neobjasnivo izbacivanje Jožine iz roditeljskog doma i suprostavljanje braku, tim više što je Mica u njegovoj obitelji bila dobro došla. I dok ovo pišem, u meni naviru sjećanja, poput djelića rasprsla mosaika, čiji kameničići sadrže isječke tudi ranjenih i neproživljenih života, ispunjenih neizrecivom patnjom.

Nakon susreta u polumraku *hižičke* osvijetljene žaruljom na izdisaju, na zalužu života, Jožinina sestra Mica u crnini stoji pored mene u nevezanu razgovoru.

Posjetila sam je nakon smrti moje majke. Naš razgovor se odvijao na brzinu, u prolazu. Stojeci jedna uz drugu – kao što to kod starih osoba biva – obje u crnini i, ne hoteći, ponovno je između nas uskrnsnuo lik njenog brata Jožine. Ona ga je ponovno spomenula, vjerojatno potaknuta smrću moje majke, ponavljajući: *Bože, dok se toga sega setim... a ne smem se toga setiti... ne smem na to misliti... bom poludela...*

Stojeci uz nju, nastojim dokučiti smisao izgovorenog, što mi zapravo želi reći svaki put, što je toliko muči?

Razumijem da sjećanja želi maknuti negdje daleko od sebe, ona prebolna, duboko pohranjena, sjećanja ispunjena nepoznanicama, sljepilom, neznanjem, tajnama, dvoumicama, koje su navirale u stankama njenih monologa, a mene pre-

plavljalala ne samo u susretu s njom, već i sa znanim licima ili hodom obilježenim prostorima, hodom grobljem.

Tako je pri prolazu drumom iz Gotalova u Golu najednom pred mojim duhovnim okom uskrnuo lik Jožine, adolecentsa na biciklu. Veselo i okretan, nasmiješena plava pogleda, stavla moju torbu ispunjenu knjigama i prljavim rubljem na paket-treger bicikla, a mene na štangu. Vozi me doma sretnu da ne moram s teretom pješačiti još pet kilometara. I to je jedna slika, koja bi se povremeno javljala u mojoj svijesti, pokrenuta neznanim nečim, slika sjećanja na koju bi se nadovezale misli upiti: o sudbinama, životu, patnji, ljubavi i najupečatljivije o dobru i zlu. Kao da mi je Jožinova sjena – njegov duh tako blizu, pita i zove, luta i traži, traži počivalište – barem u srcu, sjećanje među svojima.

Prošle su tri godine od Micine smrti. Penjem se stubama u bivšoj vili Ozne i pogled mi se nesvesno zaustavlja na osamljenu bunaru. Najednom osjećam Jožininu sjenu i Micin glas isprekidan plačem: *Pripovedal mi je moj bratić dok je išel na Oznu da je videl Jožinu okovanoga. Vlekel je na nogaj lance i vu rukami kiblu... Plakal se je i zazival. Majka moja, kaj si me narodila. Srce mi je štelo pući dok mi je to bratić pripovedal.*

Svaki moj prolazak mimo zdanja bivše Udbe i ulazak u prenamijenjeno zdanje, budi u meni slike sjećanja, bolna čuvstva i upite. Koliko tajna skrivaju ti prostori, koliko boli su upili njihovi zidovi – prekruti nevinim bjelilom, koea bi trebala skruti grijeh ideologije, tajne mučenja i smrti. I svaki puta kada sam ulazila u tu vilu, javile su se u mome duhovnom obzoru oči ispunjene neizrecivom modrinom, i odzvanjale Micine riječi: *Da mu bar morem otiti na grob, da bar znam gde je zakopan, kaj bi mu vužgala sveću... kaj bi se na grobu pomolila... odnesla cveta bar za Sesvete...*

Jednom prilikom, slušajući njenu nepreboljenu bol, tugu za bratom, koja se miješala s ljutnjom na njega, da bi za kratki čas ponovno zaplakala – u jednom trenutku prepoznala sam da duboko u sebi osjeća krivnju. Slušajući njen monolog, koji se ponavljao uz uzdahe i suze, i potaknuta svojim unutarnjim osjećajem rekla sam: *Ti bi sigurno ređi da si sama vmlala nego kaj so Jožinu strelili.* Na moje riječi odgovorila mi je otvorena i olakšana srca: *Puno puta sem si to mislila, bole da sem ja vmlala nego kaj so njega strelili... Zakaj sem ja morala ostati živa, a obedva brata so mi nastradala i jotec.*

Duboko sam suošjećala s njom, znajući da preživjeli imaju osjećaj kao da su oni skrivili nasilnu smrt i radije bi da je to njih zadesilo. Suosjećajući, napomenula sam: *I ti si puno pretrpela, bila si v reštu, na istragama, koliko si samo pretrpela – onak mlada, skoro dete. Očuvala si gospodarstvo, brinola si se za betežnu mater i još maloga brata.* Saslušala me i na to dodala: *Je, imaš prav, natrpela sem se, nemrem ti povedati kuliko, ne smem se setiti čez kaj sem se prešla, ne ču se toga ni sećati, niti o tomu razmišlat, samo se Bogu molim. Samo me je dragi Bog očuval i održal na životu kaj sem mogla se to pretrpeti.*

Niti ja se nisam smjela *toga sega setiti*; bili su to teški i strahotni dani ljetnog ferija. U kolovozu 1948. došlo je do uhićenja u našem mjestu u nekoliko navrata. Hapšenja su bila u muklo doba noći s odredom oznaša, opkoljavanjem kuća nesretnika, uz lavež poludjelih pasa i bobot koraka ulica. Na ulici nije bilo žive duše. U to vrijeme bila je stroga zabrana kretanja noću. Ipak se u selu saznavalo što se dogodilo. Zavladao je strah koji se mogao nožem rezati – usta je prekrila čelična šutnja. Ipak, vijest se šaptom prenosila, samo povjerljivom uhu – mještani u velikom strahu su se ponašali kao da ništa ne znaju. Familije uhićenih su zaobilazili u velikom luku, da sumnja ne padne na sugovornika. Dakako, mjesni udbaši su sve znali i na oku držali svaku imalo sumnjivu osobu: s kim se druži, što govori i kuda se kreće. To praćenje je trajalo ne samo za vrijeme hapšenja nego i oko dvije godine ranije.

Neupućeni mještani nisu znali razloge hapšenja, držali su se što podalje od svakog saznanja. Neki su naslućivali razloge, ali su šutjeli u strahu za vlastiti opstanak. Uhode i cinkaroši skriveni iza maske poštene, prijateljski naklonjene i odane osobe koja čuva tajnu, bili su upućeni u razloge uhićenja. Stari partizani i članovi Ozne sve su znali i bili jako dobro upućeni u događanja, još u njihovu zametku, koja su se zbivala s one strane granice.

Nakon par tjedana uhićena je i Mica i odvedena u Udbinu vilu. Bila je tek stasala iz djevojčice u djevojku. Majka srčani bolesnik ostala je s malodobnim sinom. Ostala je na Udbi oko tri tjedna, možda mjesec dana. O svojim iskustvima i doživljenjem nije nikada pričala. Sve bi prekrila riječima: *Nesmem se toga setiti... srce mi bo puklo... samo me je Bog dragi čuval.* Spominjala je istražitelja Marinka koji je u njenom sjećanju bio strašan. Svoje riječi je popratila izražajem lica koji je odavao ustrašenost i muku, s okretanjem glave,

lica i plavog pogleda usmjerena u stranu, kao da se od nečega brani. Stojeci uza me, lica uokvirena u crnu maramu, ponavljala je: *Nesmem se toga setiti, nesmem, samo se Bogu molim, jaj kaj sem se prepatala.*

Desetljjećima nakon tih događaja, prilikom jednog od mojih posjeta, prisjećajući se brata za čiji grob nije znala, a nije se osudila niti propitivati gdje je njegovo tijelo pokopano, ispričala mi je kao usput: u Udbinoj vili srela je svog bratića. Bio je član Partije kao i braća mu – za vrijeme rata motao se selima srednje Podravine i skupljao informacije. Ni on ni braća mu nisu vidjeli bojišnice. Jedan od tih bratića partizana M. B., za vrijeme rata dolazio je u njihovu kuću presvučen u ustašku odoru, da bi saznao o položaju i kretanju vojske i Bijele garde. Koliko su njena braća i otac bili zagriženi ustaše, govori to da ga nisu izdali, niti prijavljivali njegovo kretanje vlastima Nezavisne Države Hrvatske, iako su znali da je partizan i da mu ustaška odora služi za prikrivanje i slobodu kretanja. Prisjetila se i opomene očeva bratića, nakon što su odveli njenog oca i brata: *Pazi, Micena, kaj boš govorila... ako i tebe otpelajo vu rešt... pazi kaj boš govorila, kaj nekoga ne zakopaš.*

Drugom zgodom, u vraćanju na isječke sjećanja, Mica je spomenula posjet japice Šestakovoga, svog djeda po majci i djeda spomenutih bratića partizana i obavještajaca. *Znaš, se sećam jeno prijepolne so došli japica k nam. Bili so jako v brigi i rekli so moji mami: jaj meni, Katica, ne je dobro to kaj te tvoji dečki delajo i tvoj Ivok, ne bote dobro zišli... Bote si skupa grdo nastrandali... Sigurno so i japica nekaj načuli kad so došli moju mamu opomenoti.* Ta opomena japice upućena njenom ocu, bila je oko godinu dana prije velikih uhićenja. Starac je naslućivao zlo – zastrašujuća opomena je stigla prekasno.

Sjećam se japice kao naočita starca, plavih očiju, vrlo visokog – sagibao je glavu pri prolazu kroz štok kuhinjskih vrata našega doma. Japica su povremeno navraćali u naš dom, po običaju obilazili su rodbinu. U prvoj skupini uhapšenih mještana bio je Micin otac i najstariji brat Francek, dok je Jožina u to vrijeme bio u vojsci gdje je uhapšen i sproveden u istražni zatvor. Nakon tri tjedna ili mjesec dana uhapšen je moj otac. Kuću su opkolili udbaši – stavili su ga u lisice i lance na nogama. Odvijalo se to u prisutnosti naše majke. Otac nije dopustio majci da nas djecu budi, intuitivno je osjećao, da bi to za nas bilo prernjivo iskustvo, a njemu bi odvajanje palo daleko teže...•

NA MRAČNIM PUTOVIMA

Čudna je zemlja ta Hrvatska s planinskim vijencima, nepreglednim ravnicama i brežuljcima, bistrim morem s brojnim otocima, jezerima, rijekama, florom i faunom, napuštenim selima i prenapučenim gradovima, koja iseljava Hrvate a privlači

Piše:

Tihomir NUIĆ

saveznike pobjede“, a kamoli o narodnosnom sastavu tog područja.

Saveznici dodjeljuju Rijeci poseban status. Italija nije zadovoljna pljenom koji su joj nakon rata velikodušno dodijelili Saveznici. Pored ostalog dobila je Istru, Zadar i Lastovo. Poraće je popriše novih ideologija. U Njemačkoj se zbog „versailleskog poniženja“ polako budi nacionalsocijalizam, u Italiji se poklapaju **Marinettijev** buntovni futurizam i Mussolinijev imperijalistički fašizam. Traumatična iskušta rovovskog rata na rijeci Piave i drugdje ne umiruju očajnike, nego bude u njima nove fantazije o ratu, imperijalizmu, otimačini, jednom riječju o desperatnom militarizmu kao jedinom izlazu iz zdvojnosti. Jako poticajan kontekst maštovitom autoru za strip.

Poznati i priznati talijanski pisac D'Annunzio staje

na čelo nezadovoljnika, osniva vojne jedinice od bivših Ardita (jurišne čete), dezertera i vojnika te ulazi u Rijeku 12. rujna 1919. I sad u Rijeci započinje drama apokaliptičkih razmjera koju na neobičan način opisuje **David B.**, pravim imenom **Pierre-François Beauchard**, (rođen 1959. u Nîmesu) u svom stripu *Par les chemins noirs: Les Prologues & les Fantômes Album* (2009.), njemački prijevod *Auf dunklen Wegen*, 2010. (*Na mračnim putovima: prolozi i album fantoma*).

Jednooki komandante D'Annunzio nudi grad talijanskoj vladi. Saveznici vrše pritisak na Italiju da odustane od Rijeke. Talijanska vojska opkoljava grad i traži od

D'Annunzija da se predra. On to odbija i proglašava Rijeku neovisnom republikom i unosi je u futuristički atlas svijeta. Mjeseci prolaze, talijanska vojska još uvijek opkoljava grad, ali ništa ne poduzimlje. Talijanska vlada se nada da će se stanje u gradu tako pogoršati da će D'Annunzijeva okupacija sama od sebe propasti i tako se grad oslobođiti bez krvoprolića.

U Rijeci su se našli umobilni likovi koji se drže revolucionarima, umjetnicima, intelektualcima i razbojnicima, većinom sve skupa u *personalnoj uniji* – banditi. Autor stripa nastoji rasvijetliti mračne putove ovih likova nesvakidašnjim skladom slika i teksta, a započinje scenama masovnih tučnjava koje se događaju u gradu iz dana u dan. Protagonist Lauriano, traumatiziran još iz ratnih rovova, sanja u Rijeci drukčiji život, koristi opći kaos i uspijeva povratiti netom ukradeno, zapravo pljen koji je nešto ranije sam ukrao. Otimačina otimačine. Pri tom oslobođa svoju buduću ljubavnicu Minu i bježi s pljenom preko krovova iz grada. Dok D'Annunzio u riječkoj vijećnici sanja o svjetskoj revoluciji, razbojničke bande pljačkaju, pale i

D'Annunzio se obraća okupacijskim postrojbama

izazivaju trajne nerede po gradu. Kaos je, očito, zametak nove slobode.

D'Annunzio potpaljuje nerede: „Sve ćemo porušiti. Fašisti odbacuju stari poređak, dakle, fašisti su revolucionari. Sagradit ćemo moderni grad i nazvati ga FIUTURISTA. Nema dvojbe da su narodi Ruthenije i Rijeke braća. Sreća sam Čićerina u Zürichu i savez sa Sovjetima bi bio moguć. Slobodnozidarske lože Srednje Europe su na našoj strani. Moramo priznati SSSR. Pisao sam upraviteljima talijanskih ludnica da mi pošalju u Rijeku najluđe stanare svojih ustanova.“

U vijećnicu stiže povjerenik milanske policije **Crispo**, zvan „Maciste“ prema protagonistu iz jednog D'Annunzijeva

djela, koji istražuje krijumčarenje ukradenih umjetnina, budući da svi tragovi vode u Rijeku, a odatle u Milano, Rim, Francusku... D'Annunzio se pozdravlja s njim slobodnozidarskim rukovanjem i nudi mu pjenušac iz ljudske *lubanje*. Nakon ispijanja, zajednički razgledaju zbirku umjetnina u vijećnici. Među ukradenim umjetnina se ističe kip **sv. Franje Asiškoga** s konca 14. stoljeća opasan revolverima na lijevoj i desnoj strani. Pošto je Rijeka proglašena slobodnim teritorijem, povjerenik Maciste ne može ovdje istraživati bez dozvole koju treba potpisati commandante. „Ovim bandama koje od ovog nereda profitiraju...“ izusti Maciste. Na to mu odbrusi D'Annunzio: „Koji nered? Ne brkajte nered sa slobodom, g. Maciste.“

Milanska i druge bande se bore jedne protiv drugih i istodobno solidariziraju. Povjerenik Maciste nema puno izgleda na uspjeh. Uhititi lopova je škaljiva stvar, tumači zapovjednik karabinjera povjereniku. Drugih zakona nema osim bandi. „Ja sam sa svojim karabinjerima došao u Rijeku, jer sam htio slijediti svoga zapovjednika D'Annunzija. On je veličanstvenim riječima rekao ono o čemu mi nakon ovog rata sanjasmo. On nas je općarao.“... „Jesi li razočaran?“ pita Maciste. „Nisam računao s ovakvim kaosom“ odgovara zapovjednik i nastavlja: „Predsjednik našeg grada može biti pjesnik, ali zbog toga mi još uvjek ne govorimo u stihovima. Ako si mogu dopustiti nalet cinizma, ovaj nam svinjac može biti koristan.“ „Što to znači?“ priupita Maciste. „Kad zakoni ne postoje, ne mora ih se pridržavati.“

D'Annunzio govori s balkona riječke Guvernerove palače

Baćen u ničiju zemlju, na samoj crti bojišnice, Lauriano je pronašao novu slobodu, ali ga progone duhovi poginulih drugova koji drže budnom njegovu svijest o transcendenciji. To, međutim, nije odlučujuće u njegovu životu, jer se pod danim uvjetima usredotočio na cinično i pragmatično življenje. Njegova utopija nadilazi riječke okolnosti, postaje univerzalnom i nadilazi protuslovne umotvorine. On zna da s vremenom mora napustiti Rijeku i skuplja materijal za knjigu o zemlji „dembeliji“, u kojoj teče med i mlijeko i u kojoj se ne mora ništa raditi. U tom smislu obećava uredniku dadaističkog lista *Yoga* napisati članak o zemlji „Nigdini“.

U međuvremenu je u gradu zavladala glad. D'Annunzio u svom govoru priznaje da je u gradu bilo nestalo pšenice, ali da su danas spremnici puni. Pirati su došli s punim brodom u luku... Nitko ga, međutim, ne sluša. Banditi se svađaju oko mljevenog mesa, tuku oko otimačine hrane i umjetnina, iznose iz grada sve čega se domognu. U općem neredu i nepodnošljivoj galami, D'Annunzio, opsjednut neodoljivim cinizmom, vadi plan za svoj futuristički projekt, oklopni vlak u kome doduše ne želi pohraniti svoju zbirku umjetnina, ali je rezervirao jedan vagon za vojni stožer. „Naša hrvatska i slovenska braća su na našoj strani. Oni će se pobuniti protiv Beograda, čim naše snage prijeđu granicu. Talijanske opsadne snage će nam se pridružiti. Benito Mussolini i fašisti će ih podupirati u ovoj nakani... Ja ću se pojaviti na bijelom konju. Pogledaj, ovo je moj oklopni vlak s kojim ćemo ponovno osvojiti Dalmaciju. Sa strana ćemo štititi vlak oklopnim vozilima s ugrađenim motorima za trku. To će biti futuristički rat. Moramo požuriti. Svjetski rat se jako brzo širio. Da, brzo, brzo.“

U ovom snatrenju ga prekida pojавa njegova tajnika **Guide Kellera** s prvim brojem lista *Yoga*, „časopisa slobodnih duhova“. D'Annunzio uzimlje list i prekorava tajnika što mu nije pokazao tekstove prije objavljivanja. „Mogao sam vas posavjetovati. Pomoći. Inspirirati. Ove bijele stranice su glupost, Guido.“ Guido mu odgovara da jedan prijatelj nije dogotovio obećani tekst, ali da mu je bilo važno da bude zastupljen kako bilo. „To je neki luđak“, kaže Guido. „Luđaci imaju veličanstvene ideje, genijalni su, oni su posve slobodni od bodljikave žice u svijesti.“ D'Annunzio veli: „Trebao si svoj časopis

staviti u službu moje politike umjesto u službu dadaista. Situacija je ozbiljna.“ Guido će o praznim stranicama, naslovljenim *Nigdina*: „Ove su stranice najljepše i najdublje od svih. One su duboke kao rovovi! Nek' razumije tko može.“ Zatim drži lekciju D'Annunziju: „Vjeruješ li možda da će Ti Mussolini poslati čete vojnika. Tebi nije jasno da si mu postao konkurentom. Dok te prisiljava na sulude pustolovine, on se brine oko toga da preuzme vlast u Italiji. Šalje ti svoga izaslanika Japanca s lijepim obećanjima.“ D'Annunzio: „Guido, nisi u pravu. Signore **Shimo**i donosi novac, koji je dao Mussolini skupljati po cijeloj Italiji kako bi financirao revoluciju u Rijeci.“ Guido: „To je divno. I koliko je

Mussolini od skupljenog novca zadržao?“ D'Annunzio vjeruje da je zadržao polovicu ili nešto više te ujedno moli izaslanika da izvijesti Mussolinija kako ljudi ovdje u Rijeci gladuju, nemaju ugljena za grijanje i žive od pljačke brodova.

Ponovno tučnjava. D'Annunzio zapovijeda da prestanu i izjavljuje da je upravo završio jednu pjesmu. Guido će na to: „Lijepo završimo dakle ovdje dugu pjesmu našeg prijateljstva. Od sada ne nosim više nikakvu odoru osim onu svoje vojske.“ Guido se skida, i nag kao od matere rođen, nagoviješta: „Uzet ću svoj zrakoplov i odletjeti u Rusiju, i vratit ću se na čelu kozačke vojske. Ili ću letjeti preko Vatikana i izbaciti ruže u čast sv. Franje Asiškoga.“

Na Elizabetinu trgu (Piazza Elisabetta)

D'Annunzio: „Guido, imaš pravo, ali ja sam prestar za takvo nešto. Prestar da me svučeš do gola. Prestar da s jednim okom upravljam zrakoplovom. Daruj Franji jednu ružu i od mene.“ Guido u svoj nagosti izvještava začuđene sudrugove da je sve vratio D'Annunziju što je od njega dobio, a to je vojna odora, i sad se osjeća slobodnim. Pitaju ga, je li D'Annunziju pokazao list *Yoga*. „Nije mu se svidjela. On je htio časopis redigirati. On sebe samog preozbiljno shvaća, a opkoljava se bandom reakcionara. Kad sam došao u Rijeku, rekao mi je da dobro komandirati znači odreći se komandiranja.“ Lauriano: „Ne želim više biti komandiran niti komandirati“. Studeni je. Pruža Guidi svoj ogrtač i pripovijeda mu da je vidio suborca Leonea koji je poginuo na Piave. „Često gledam mrtve poznate i nepoznate čitave ili u dijelovima. Leonea moramo pokopati svakako.“ Guido: „Organizirat ćemo simbolički pokop naših umrlih drugova bez groba. Svim onim lutajućim dušama moramo dati mir.“ „To nije pokop nego sjećanje na mrtve“ uzvraća Lauriano.

Lauriano šeta ulicama, skrivajući lice starim i trošnim novinama, i promatra kako banditi dijele pozivnice za zabavu duhova ili sjećanje na mrtve. „Fantazija će srušiti vlast, a smijeh će ju pokopati“, veli Lauriano i odaje Mini svoj plan

o krađi kipa sv. Franje iz D'Annunzijeve zbirke, budući da je to jedina vrijednost u njoj. Commandante je uz nemiren, pa ipak pristaje da se organizira festa, koja će u apokaliptičkom metežu okončati projekt poremećenog uma. Nastaje kaos. Pod pucnjevima teškog oružja ponovno padaju glave. Laurianu uspijeva „dadai-

stički čin“ iznošenja spomenutog kipa sv. Franje. Kad carinici zaustave auto, Lauriano im pokaže kip s obrazloženjem da ga želi spasiti. Carinici ga iz strahopštovanja prema svetcu propuštaju. Prema Rapaljskom ugovoru od 12. studenog 1920. Rijeka dobiva status slobodne države. D'Annunzio pruža otpor, ali 18. siječnja 1921. definitivno napušta grad i povlači se sa svojim partizanima prema Veneciji. Mina i Lauriano se hladno rastaju.

Premda ovaj strip kraljevi visoka jezična kultura, tekstovi bi sami za sebe ostali nedorečeni bez sjajnog crtačkog umijeća i boja. Autor se služi tamnjim bojama kad, primjerice, ubacuje u igru prošlost. Njegovi crteži, mješavina ekspresionizma i simbolizma, toliko su precizni da svaki lik nosi svoj karakter koji se prepoznaće od početka do kraja. Svako lice se vidi, svaki lik je prepoznatljivi individuum i kad se nalazi u mnoštvu. Crteži su doista umjetnička djela, portreti iz kojih se iščitava banditizam, očaj, nesigurnost i ponad svega poremećenost, što ovu suludu povijesnu epizodu čini trajnim izazovom za umjetnike, psihologe, politologe i povjesničare. Svojim šarolikim fabuliranjem, neprestanim trudom za novim poetskim poveznicama, David B. je ovim djelom ne samo obogatio, nego i pokazao novu dimenziju stripovskog stvaralaštva. •

Provizorna Riječka država je 1924. ušla u sastav Kraljevine Italije, a potpisnici tog sporazuma, kao ni potpisnici Rapaljskog ugovora iz 1920., kojim je Italija stekla suverenitet nad Istrom bez Kastva, Zadrom, Cresom, Lastovom i dr., ni i jugoslavenskoj niti u hrvatskoj historiografiji nisu proglašeni izdajicama ili kvislinzima: žrtva na oltaru Jugoslavije bogovima se uvijek svidala

U SPOMEN MATI ĆAVARU

(Nadgrobno slovo Gorana Ante Blažekovića, Mirogoj, 5. veljače 2016.)

Tužni zbole, poštovani Hrvati i Hrvatice!

Dana 2. veljače 2016. godine, na blagdan Svijećnice, preminuo je u 85. godini života gospodin **Mate Ćavar**, hrvatski pjesnik, publicist, politički zatvorenik, a posebice veliki domoljub i borac za samostalnu državu Hrvatsku.

Pripala mi je čast da se kao njegov politički suradnik i bliski prijatelj oprostim od njega u ime članova nekadašnjega Hrvatskog Narodnog Pokreta – Slobodna Hrvatska i današnjeg Savjeta Slobodne Hrvatske.

Mate Ćavar rođen je 27. kolovoza 1931. u Širokom Brijegu u velikoj katoličkoj obitelji koja je teško živjela pod starougarslavenskim nepravdama i ubojstvima, a posebice poslije pada Nezavisne Države Hrvatske, pod jugokomunističkom okupacijom i torturom, pomognutom od hrvatskih izdajica. Kao mladić pokušavao se organizirano suprotstaviti Jugoslaviji, pa je došao pod nadzor Udbe, tako da je morao pobjeći u Zagreb, gdje se upisao na Pravni fakultet.

Na drugoj godini studija otkrila ga je hercegovačka Udba, pa je bio osuđen za verbalni delikt na dvije godine zatvora na otoku Sv. Grgur (Goli otok 2). Nakon zatvora nastavlja studij prava, no zbog progona uspijeva doći do apsolventure. Petnaest puta je bio uhićivan.

Godine 1966. ženi se gospodom **Ružicom Čuvalo** s kojom je dobio četvero djece. Bio je zaposlen u vodstvu komunalnog poduzeća „Čistoća“ i tu je sa suradnicima nastojao prohrvatski djelovati. Tako su npr. oko 200 radnika učlanili u Maticu hrvatsku. To Udbi nije promaknulo pa se nakon pada Hrvatskog proljeća pripremala optužnica za Matu i četvero suradnika zbog „kontrarevolucionarne djelatnosti“. U veljači 1972. godine odlazi u Beč i faktično postaje politički emigrant. Jugovlasti su nastojale navući ga da se vrati što im ne uspijeva, pa nakon sedmogodišnjeg navlačenja, valjda i zbog srama, on i suradnici bili su osuđeni „samo“ na uvjetne kazne.

Matu Ćavara sam upoznao u jesen 1969. godine i odmah smo se prepoznali, tako da sam 10. travnja 1970. dao prisegu na ruke Mate Ćavara, ušao u tajnu državotvornu organizaciju Hrvatski Narodni Pokret – Slobodna Hrvatska kojega je vođa i duša bio Mate Ćavar. Takav entuzijazam i hrvatstvo kao Matino rijetko sam vidio. Tako je ispalo da je organizacija bila većinom u Hrvatskoj dok je vođa bio u Beču, gdje sam u ljeto 1972. Matu prvi put posjetio i dogovorio daljnji rad. Od tada sam se s njime u Beču sastajao mjesечно ili dvomjesečno deset godina sve do 1982., kad je ta veza bila otkrivena, pa smo do 1990. nastavili dogovore brzoglasno i poštom. Tajno smo slali dopise po svijetu (jasno: najviše Mate), a najveći nam je pothvat bio 1973. i 1974. slanje poziva po cijelom svijetu pojedincima i hrvatskim organizacijama, gdje smo od svih rezolutno tražili ujedinjenje, barem prividno, u okviru Hrvatskoga Narodnog Vijeća.

Mate Ćavar živio je skromno, bohemski i radio samo za Hrvatsku. Bio je nevjerojatno produktivan kao pjesnik i pisac. Napisao je povijest Hrvata u desetercu.

Bio je član Hrvatskog društva političkih zatvorenika, udruge Hrvatski domobran i Hrvatskoga žrtvoslovnog društva.

Predsjednik **dr. Franjo Tuđman** odlikovao ga je redom Stjepana Radića za zasluge i stradanja u borbi za nacionalna i socijalna prava i razvitak hrvatskog naroda.

Godine 1990. došla nam je hrvatska država. Mate je nastavio pisati, a pogotovo od 2000. u okviru Savjeta Slobodne Hrvatske, jer je hrvatska država postala opet ugrožena. Uglavnom Mate je bio ideološki pravaš i uvek za Dom i Domovinu spremjan.

Dragi Mate, hvala ti na svemu što si dao za Boga i Hrvatsku. Tvrdim da si bio velik i zaslužan Hrvat. Moli Boga za nas, jer je Država Hrvatska još ugrožena, jer nije došlo do istine i pravde.

Izražavam iskrenu sućut Tvojoj dragoj Ružici, djeci Domagoju, Tvtku, Drini, Petru Krešimiru i cijeloj obitelji.

Neka Ti dragi Bog bude nagrada i neka Ti do Uskrsnuća bude laka Hrvatska gruda za koju si živio i radio.

Gospodin Mate Ćavar s nama je!

U SPOMEN

MATE ĆAVAR

Široki Brijeg, 27. kolovoza 1931.
– Zagreb, 2. veljače 2016.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

MIJO GLAVINA

27. studenoga 1927. – 10. siječnja 2015.

Robijao 1949.-1959. u Staroj Gradiški
i u Lepoglavi

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ

U SPOMEN

IVAN GRBEŠA

1934. – 2016.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Šibenik

U SPOMEN

ANĐELA MATIĆ

1922. – 2016.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

MARIJA LJERKA RAZLAG

6. studenoga 1923. – 22. studenoga 2015.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

SLAVKO ČIRJAK

Vrana, 9. siječnja 1925. – 6. veljače 2016.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zadar

U SPOMEN NA POLITIČKOG UZNIKA

ANTUNA ČULIĆA

Antun Čulić je rođen 13. svibnja 1927. u Zoljanu (Našice),
a preminuo je 29. veljače 2016 u Našicama.

Na gradskom groblju pokopan je u nazočnosti rodbine, sugrađana, prijatelja i suradnika. Antun je sjajan primjer državotvornoga, poštenog domoljuba s velikim životnim iskustvom, koje je opisao u svojem sjećanju i svjedočenju te u dvjema knjigama, *Svjedok svoga vremena* i druga *Kalvarija Hrvata u doba komunizma*. Antune, vječna ti slava i hvala za sve što si doprinio za hrvatsku državu i slobodu!

Za HDPZ – Podružnicu osječko-baranjsku, Ivo Tubanović

IN DIESER AUSGABE

Die Kroatische Gesellschaft der politischen Gefangenen äußerte sich zur Anprangerung des neu ernannten Kultusministers in der Regierung der Republik Kroatisch, Dr. Sc. Zlatko Hasanbegović. Der neue Minister ist ein angesehener Historiker, Autor von zwei wichtigen Büchern und einer großen Anzahl von wissenschaftlichen Artikeln sowie Herausgeber einer interdisziplinären wissenschaftlichen Zeitschrift. In seinen Texten und öffentlichen Auftritten lässt sich leicht sein Engagement für die Freiheit und demokratische Werte erkennen. Doch als Antikommunist und Gegner des jugoslawischen Staates und des jugoslawischen politischen Konzepts musste sich der Minister mit öffentlichen Angriffen der Gruppierungen konfrontieren, die nicht nur nostalgisch auf das kommunistische Jugoslawien und seine Politik zurückblicken, sondern sich hinter dem Deckmantel des so genannten Antifaschismus verstecken.

Ein weiteres Problem besteht darin, dass die herrschenden Sozialdemokraten und linksorientierten Staatspräsidenten, alles Nachfolger der jugoslawischen und kommunistischen Ideologie, diesen Gruppierungen einen öffentlichen Raum für ihre Propaganda schufen. Auf Grund ihrer Beschwörungen des "Antifaschismus" erhielten diese Gruppen seit Jahren umfangreiche Mittel aus dem Staatshaushalt, die sie unkontrolliert verwendeten. An die Öffentlichkeit gelangten mehrere Skandale, aber sie alle endeten ohne strafrechtliche Konsequenzen. Die Ankündigung des Kultusministers, die nicht-transparente Verwendung öffentlicher Gelder zu verhindern und scheinbar kulturelle Projekte, die nur durch ideologische Gründe motiviert sind, nicht mehr zu finanzieren, sorgte für Empörung und organisierte Proteste.

Die wahren Motive und Ziele dieser Proteste erkannt zu haben, wendete sich die Kroatische Gesellschaft der politischen Gefangenen an die Öffentlichkeit mit einer Erklärung, in der sie den Kultusminister und seine "Bemühungen, Kroatien zu seinem wahren Selbst zurückzuführen, und dadurch zu dem wahren Europa, einem Europa, das sich für die Freiheit jedes Einzelnen und jeder Nationen einsetzt, sowie einem Europa, das im Namen der Demokratie ausnahmslos und bedin-

gungslos jeden Totalitarismus verurteilt, sei er kommunistisch, faschistisch oder nationalsozialistisch, unterstützt. Und solange der Minister für Kultur – und jeder andere kroatische Minister und jeder kroatische Intellektuelle – diese Werte vertritt und verteidigt, wird er die absolute Unterstützung der Kroatischen Gesellschaft der politischen Gefangen genießen".

*

Der ehemalige Präsident der Kroatischen Gesellschaft der politischen Gefangenen, Alfred Obranić, erinnert an die Symbiose und das gemeinsame Auftreten jugoslawischer Partisanen und serbischen Tschetniks, die bereits im Sommer 1941 zusammen und organisiert kämpften und zahlreiche Massenverbrechen gegen Kroaten begingen. Der Chefredakteur Dr. Sc. Tomislav Jonjić erklärt, warum über die historischen Ereignisse nicht diskutiert werden kann, wenn eine Diskussion über die Ursachen und Folgen sowie die Umstände der wichtigen Ereignisse vermieden wird. In diesem Zusammenhang finden Sie in dieser Ausgabe eine Beschreibung der Folter der kroatischen politischen Oppositioneller im Königreich Jugoslawien, die der berühmte französische Schriftsteller Andre Gidé 1936 in der französischen Zeitung *Vendredi* veröffentlichte. Parallel dazu veröffentlicht in dieser Ausgabe der Historiker Dr. Sc. Stjepan Matković Dokumente über einen politischen Prozess gegen kroatische Patrioten, der im Jahr 1930 stattfand, also in

der Zeit der Diktatur des jugoslawischen Königs Aleksander Karadordović. Unter den Gefangenen befand sich auch Ljubomir Kremzir aus Zagreb, ein kroatischer Nationalist jüdischen Glaubens, der im Vordergrund von Matkovićs Interesse steht. Kremzir wurde später Mitglied der Ustascha-Bewegung und ihr prominenten Amtsträger zur Zeit des Unabhängigen Staats Kroatien (1941. bis 1945.)

*

Immer wenn der jugoslawischen Diktator Josip Broz Tito nach Zagreb kam, wurden viele kroatische Patrioten festgenommen und in Gefängnissen, Polizeistationen und psychiatrischen Krankenhäusern isoliert. Manchmal belief sich die Zahl dieser Gefangenen auf mehr als 8 500. Wie es war, beschreibt in seinem Artikel Dr. Sc. Andelko Mijatović, der auch selber mehrmals inhaftiert und verurteilt wurde. Mijatović beschreibt in dieser Ausgabe das Schicksal eines seiner Mitgefängenen, Professor Petar Šarac. Schließlich fangen wir in dieser Ausgabe an, die Fragmente aus Erinnerungen des bereits verstorbenen Gefangenen Mijo Glavina zu veröffentlichen, die sein Sohn, Dr. Sc. Trpimir Glavina für die Veröffentlichung vorbereitet hat. Der verstorbene Mijo Glavina zog im Jahr 1945 als Siebzehnjähriger in Richtung Westen, nicht ahnend, dass er bald danach sein Überleben mit einer zehnjähriger Strafe bezahlen musste..

Sieben jungen Kroaten wurden am 9. Mai 1937 von jugoslawischen Gendarmen in Senj getötet

IN THIS ISSUE

The Croatian Society of Political Prisoners issued a statement regarding the attacks on the newly appointed minister of culture in the Croatian government, **Zlatko Hasanbegović, Ph. D.** He is a renowned historian, author of two important books and a number of scientific papers as well as the editor of a multidisciplinary scientific magazine. It is easy to recognize his stance in favor of freedom and democratic values in his texts and public appearances. Nonetheless, because he is anti-communist and an opponent of the Yugoslav state and Yugoslav political concepts, the minister is facing attacks from groups which look at communist Yugoslavia with nostalgia, while concealing their policies with the so-called anti-fascism.

An additional problem is that those groups acted for years hand in hand with the ruling social-democratic circles and left-wing oriented state presidents, all of who stem from Yugoslav communist ideologies. Thanks to its vowing to "antifascism", those groups were given big amounts of money from the state budget, to spend it without control. The announcement of the minister of culture that he will put an end to the non-transparent spending of the public money and that he will also stop financing ideologically-based culture projects, caused an alarm and resulted in organized protests.

The Croatian Society of Political Prisoners recognizes the true motives and goals of such protests, and therefore addressed the public with a statement in which it backs the minister of culture and his "efforts to bring Croatia to itself, and through that, to the true Europe, a Europe which in the name of democracy stands for the freedom of every individual and every nation, a Europe which condemns every totalitarian system, be it communist, fascist or national-socialist. So long as the minister of culture or any other Croatian minister or

intellectual defend those values, they will have an absolute support of The Croatian Society of Political Prisoners."

*

The former president of The Croatian Society of Political Prisoners, **Alfred Obranić**, reminds us of the symbiosis and joint acting of Yugoslav Partisans and Serbian Chetniks which were organized and acted together as early as summer 1941, committing great mass crimes against Croats. The editor-in-chief **Tomislav Jonjić, Ph. D.** explains why historic events cannot be discussed by avoiding the discussion on causes and consequences in which such events occurred. In that context we bring the description of torture of the Croatian political opposition in the Kingdom of Yugoslavia, which the famous French writer **André Gide** published in the French magazine *Vendredi* in 1936.

At the same time, **Stjepan Matković Ph. D.** publishes documents from a political proceeding against Croatian patriots, which was held in 1930 in the time of the Yugoslav King **Aleksandar Karadordević's** dictatorship. Among

the sentenced was a center piece of Matković's interest, **Ljubomir Kremzir**, who was a Croatian nationalist of Jewish religion from Zagreb. Kremzir later became a member of the Ustasha movement, and was a distinguished public official in the Independent State of Croatia (1941-1945).

*

Whenever the Yugoslav dictator **Josip Broz Tito** would come to Zagreb, numerous Croatian patriots were isolated and locked up in prisons, police stations and psychiatric clinics. Sometimes, more than 8.500 were detained. **Andelko Mijatović Ph. D.**, who was detained and convicted on more occasions, describes how it looked like. Mijatović describes the fate of his fellow captive **prof. Petar Šarac**. At last, with this issue we start to publish fragments of the prison memories of the late **Mijo Glavina**. His son, **Trpimir Glavina, MD**, made them ready for publishing. The late Mijo Glavina retreated to the west when he was 17 years old, not knowing that he was about to escape death very nearly and that he will soon pay his survival with ten years of hard prison. •

Five days after the proclamation of the Yugoslav state a dozen members of the Croatian Home Guard were killed (a monument at Mirogoj cemetery, Zagreb)

HRVATSKI

DOMOBran

Glavno Glasilo Organizacije "HRVATSKI DOMOBran"

IZLAZI SVAKU SUBOTU

Uredništvo i uprava: Calle Necochea 1037 (Boca).

CIJENA 10 Cts.

Godišnja pretplata \$ m/n. 6.— Za članove "H. Domobran" besplatno.

God. (año) II

Buenos Aires, 3. X. 1931

Broj (N.) 17

MONSTRUN-USTAV

**Hoće da diktaturu učine normalnim stanjem. Neka se nosi od nas.
Babić i Pospišil pozdravljaju Domobrance.**

U prošlom broju našeg lista do-nijeli smo članak "Novi ustav, nje-govi ciljevi i njegov cinizam", ko-jeg dobismo iz domovine. Danas imamo pred sobom sam tekst novog ustava.

Kada smo primili prve vijesti o ovom ustavu, a i same izjave uglednih hrvatskih političara držali smo, da novi ustav nije tako stvarno reakcionaran i los, kao što je.

U 132 točke utvrđuje se diktatorski režim kao zakonito normalno stanje.

Po samom ustavu i dalje ostaje zabranjeno hrvatsko ime, hrvatska društva, organizacije narodnih hrvatskih stranaka, skupina, dapače i vjerskih.

Gradjanska prava prvidno su ustanovom dadena, nu uz klauzulu, "u koliko to postojeći zakoni de-zvoljavaju".

Od proglašenja diktature promjenjeni su i doneseni gotovo sve novi zakoni, po kojima u duhu diktature, ne postoji ni političke, ni lične slobode.

Osovina diktatorskog zakonodavstva "Zakon o zaštiti države" ostao je na snazi. Po tom zakonu kažnjem je Dr. Žanić, što je stavio predlog, da se zatraži od kralja, neka narodu povrati gradjanske slobode.

Danas taj zakon i dalje ostaje na krijeosti, pa je to jasan znak tobožnjeg liberalno demokratske vladavine, o kojoj beogradofilска stampa piše. Svi dosadašnji zakoni ostaju na snazi, a kao obrub svih dada je ustav, koji svojim normama ustaljuje dosadašnji sistem i onemogućuje narodu promjeni dosadašnjih zakona.

Stanje, koje je kralj htio uvesti, prema tome nije ukidanje diktature ili povraćanje parlamentarizmu, nego poštrenje diktature s nekom dosad nepoznatom formom vladavine.

Ustav predviđa dvodomni sistem. Parlament i senat. Donašanje zakona, mijenjanje zakona moglo bi se izvršiti samo u suglasnosti obju domova. Parlament bi bio

biran od naroda, a senat bi se sastojao polovično od po kralju imenovanih i drugu polovicu od narođa biranih senatora.

Po tome ustavu može biti samo ono, što kralj hoće, jer sve ovisi o milosti i volji njegovoj i njegovih senatora.

Ova uredba učinila bi iluzornom svaki pokušaj promjene ili donašanja zakona, a da ustav ne spominjemo, čiju bi promjeju po ovom bilo nemoguće provesti, kad bi i svi građani države to zahtjevali.

Osim toga po novom ustavu, vla-de nisu odgovorne parlamentu, nego samo kralju.

Narod dakle nema mogućnosti, da si stvara zakone; u pravljanje države ne ovisi o njegovoj volji, dapače ne podleži njegovoj kontroli.

Ovaj ustav nemože podnijeti kritike, jer je za današnje doba monstrum - ustav.

Mi smo jednom naglasili, da kad bi Aleksandar Karadjordjević htio dati i najliberalniji ustav, da on na to nema prava.

Aleksandar Karadjordjević pokušao je ustavom, da uspostavi novu formu diktatorskog sistema vladavine, držeći, da će nekako spasti sebe i državu. Kratkovidan stupio je na puno sklikanje i pogibeljnije tlo, nego što je bio prvašnje. Da je tome tako, govore činjenice. Erzajnna vijest kaže, da su sve opozicione stranke, to jest sve stranke osim Aleksandrove vlade (državne stranke) izrazila nepovjerenje vladu, a nepriznавali ustav i sustegnuvši se od izbora.

Ovo znači, da ne samo hrvatski, nego svi narodi, koji se nalaze u t. zv. S. H. S., da su izrazili ne-povjerenje Aleksandru i navijestili mu rat do istrage.

Kad je pred nekoliko mjeseci španjolski narod izrazio nepovjerenje kralju Alfonzu, Aleksandru

dra je ova činjenica zabezebkuna.

Dosta dugo štampa u S. H. S. nije smijela pisati o padu španjolske monarhije i diktature, jer je to Aleksandar zabranio.

Karadjordjević je mislio da će on novim ustavom onemogućiti narodu, da dade izraza svom raspoloženju i mišljenju i da će čitava kola bar djelomično izbaviti iz giba i da će se očuvati španjolskoga slučaja.

Bizanski trik ne uspije, sav oprez ne donese koristi, jer su Aleksandru Karadjordjeviću prestavnici naroda rekli svoje, a za kratko vrijeme narod će to još jasnije sam izreći.

Hrvatski će mu narod poručiti ono, što je izrazio pred dvije nedjelje naš kongres: NEKA SE NOSSI I OSTAVI HRVATSKI NAROD NA MIRU, DA UREDI SVOJU NEZAVISNU DRŽAVU HRVATSKU.

BABIĆ I POSPIŠL POZDRAVLJAJU

BABIĆ I POPISIL, HRVATSKI JUNACI, POZDRAVLJAJU HRVATSKE DOMOBRANCE.

Draga braće i sestre, Hrvati i Hrvatice!

Dušmani Hrvatskoga Naroda gaže i uništavaju sve ono, što je svakom, koji se osjeća Hrvatom, milo i sveto. Gaze i uništavaju sva ono, što su naši pradjedovi, djedovi i očevi naši krvlju i znojem svojim stekli, sačuvali, obranili i nama mladjima ostavili.

Jedne nam vodje ubijaju, druge na smrt osuđuju, pljačkaju narod i tjeraju ga u tudjinu, da ostale mogu lakše pljačkati i uništavati, a na grobu naše majke Hrvatske proglašiti "Veliku Srbiju".

Ali Hrvati ginu, no ne poklanjaju se!

Braće i sestre! Živimo u času, kada su hiljade hrvatskih sinova i

kćeri u borbi za slobodu napunili zatvore i leže u okovima, umirući podvrgnuti najstrašnjim mučenjima, bacani s trećeg kata od plaćenih izdajica i velikosrpskih idjota

Možemo li mi to mirnog i skršteneh ruku gledati?

Ima li i jedan Hrvat ili Hrvatice, toliko bezdušan i pokvaron, da može ovo trpeti?

Dokle ćemo gledati krv i suze naše braće?

Dokle ćemo slušati vapaj i stejanjanje naše isprebijane braće u tamnicama i okovima?

Sirimo krug probudjenih Hrvata, domobranaca;

Budimo dostojni sinovi i kćeri naše majke Hrvatske. Budimo dos-

tojni sljedbenici naših predaka, koji su dali svoje živote za slobodu Hrvatske.

Udržimo se i zbijmo svoje redove! Radimo tko perom, tko novećem, tko oružjem, i Hrvatska, ta naša nesretna domaja, bit će slobodna.

Budimo složni i ropski lanci, što stežu dragu nam Hrvatsku poputat će, pa da su još sto puta jači!

Svi i sve za slobodnu Hrvatsku!

U to ime pozdravljamo iseljene Hrvate, domobrance, sa Bog i Hrvati!

Živio slobodan i samostalan hrvatski narod!

MISKO BABIĆ

ZVONKO POSPIŠIL

BRAĆO HRVATI!

R

Velikosrpski kraljevski plaćenici u Hrvatskoj kolju najbolje i najvrijednije hrvatske sinove.

S dana na dan beogradski krvnici, paklenim mučenjima, izgone duše iz patničkih tjelesa naše rodoljubne hrvatske braće.

Pred kratko vrijeme ubiše nam omladinca Peropada, zatim ga mrtva baciše s trećeg sprata, da ni mrtvo tijelo mira ne imade.

Malo iza toga dodje vijest, da je ubijen naš brat seljak Iljanić iz Bistre, nova glasi, da je hrvatski rodoljub i naučenjak.

Prof. Dr. Milan Šuflay

najintimniji prijatelj našeg vodje Mačeka, mučke na ulici, od razbojnika kraljevske bande, umoren, a najnovija veli, da je BEOGRAD NA SMRT OSUDIO 80 NAJUGLEDNIJIH HRVATSKIH POLITIČARA I RODOLJUBA, te da se beogradski plaćeni agenti spremaju na izvršenje ovih paklenih planova.

Iz istih vijesti razabiremo, da je mukama podlegao veliki hrvatski borac Zvonko Topolnik. U našem glavnom gradu, bijelom Zagrebu, plaćena rulja rusi hrvatsku imovinu, pravi neke "protestne zborove", po nalogu Beograda, da pokažu inozemstvu, kako su Hrvati zadoviljni pod vlašću najernje i najkrvoločnije vladavine, koju svijet poznaje.

Braco Hrvati !

Sveta je dužnost svakog, tko se Hrvatom osjeća, hrvatski i poštano misli, svakog kome je svet naš očinski dom, svakoga, tko zna za ponos i čast narodnu, da svak dodje na

VELIKU PROTESTNU SKUPŠTINU

koja će se održati u NEDJELJU 12. O. MJ. U 3 SATA PO PODNE u prostorijama CHADE U CALLE PAUL ANGULO 1488 NA DOCK SUDU,

gdje ćemo da podignemo najoštiriji naš glas protiv divljaštvu i krvništvu kraljevskih velikosrpskih policijskih hijena i manifestiramo našu potpunu odanost beskompromisnoj hrvatskoj borbi, koju vodi HRVATSKO NARODNO ZASTUPSTVO uz potpuno povjerenje hrvatskog naroda u domovini i inozemstvu.

Na skupštini će govoriti najugledniji članovi naše hrvatske kolonije, te istom iz Evrope stigli rodoljub Dr. BRANIMIR JELIĆ.

BRAĆO HRVATI, iskažite vašu rodoljubnu dužnost i svi bez iznimke dodjite na skupštinu, da čujete o strahotama, koje se dogadjaju u našoj domovini i da podignite proti tom snažni vaš glas protesta!

HRVATI, TO OD VAS ZAHTJEVA PROLIVENA HRVATSKA KRV, TO OD VAS ZAHTIJEVA VAS MUČENIČKA DOMOVINA HRVATSKA.

SLAVA HRVATSKIM MUČENICIMA!

Zivila slobodna hrvatska država!

PRIREDJIVAČKI ODBOR